HERODIANI HISTORIAE DE IMPERIO POST MARCVM: VEL, DE SVIS TEMPORIBVS,

Angelo Politiano interprete.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,
APVD HAERED. SEB.
GRYPHII,
1559.

Colleg. Firmani Soc. Jesu

EX RAPHAELE VO-
LATERRANO.

*

Herodianus Alexandrinus grammaticus, Apollonij, etiam grammatici, & filius, & discipulus, Floruit sub Marco Antonino principe. Scripsit de arte Grammatica, teste Suida: præterea Imperatorum historiam, quæ ad nos haud integra peruenit.

ANGELVS POLITIANVS ANDREAE MAGNANIMO SVO SAL.

Efflagitari scribis istic ab iјs, qui libros excudũt formis, Herodianũ meum. Meum enim iure appello, quem quasi Latinitate donauerim. Tum rogas codicem tibi ipsum tuum remittam aliquando, nostra (quòd illos cupere ais) manu emendatum. Remitto, sed (ut uerũ fatear) leniter potius, quàm seuerè castigatum: sic autem, ut nostra errata plura in eo, quàm librariј depræhendas. Crediderim tamen stylo ipsi certè meo, hoc est, interpretis, plus aliquantò ueniæ deberi, quàm autoris. Quoniã meliusculè respondent ferè, quæ scribas, ubi sit liber quasi cursus, quàm quæ uertas, ubi nihil extra præscriptum. Accedit & illud, quòd hoc mihi munus interpretãdi quasi leuioris operæ fuit, utpote qui diebus pauculis dictauerim sic deambulans. Itaque tantum abest, ut mihi inde laudem petam, ut etiam abundè pulchrum fore putem, si uitauero grauiorem culpam. Quare cùm amicis reliquis, tum tibi in primis, omnem huius operis defensionem, non remitto solùm, sed etiam propè interdico, uósque integros ad alia reseruo, quæ pòst edentur.

Sed quãquàm plurimi sunt apud uos, qui mihi etiam plus nimio fauent, unus tamen es tu, Andrea Magnanime, cognomento isto tuo gentilitio dignissime, quem equidem faciam plurimi, cùm quòd ex bonis ortus, & opibus flores, & honoribus: tum uel maximè, quòd ingenio es elegãtissimo, moribus suauissimis, gratia quadam (quicquid agis, quicquid loqueris, imò etiam si nihil agis, nihilq; loqueris) singulari, ac uultu denique ipso (quod dicitur) homines deuincis. Itaq; nihil quenquam metuo, ubi tu mihi studeas. Nunquàm enim male de Politiano sentiet, qui placere eum Magnanimo intelliget. Vnum tantùm est, quod à te nunc contendo, cũres pro reliqua in nostris rebus diligentia, ut quàm minimùm quasi degenerent ab origine, quæ mox uolumina formabũtur, ut quia ne illæ ipsæ quidem adnotatiunculæ omittantur, quas marginibus adscripsimus. Inter eas uerò, etiam locos puto treis, quatuórue ad summum reperies, ubi fuit excusatione utendũ, corrupti apud Græcos exemplaris. Ad hæc uerò facilè procuranda, obeundaq; magis idòneum habere, magisq; ex usu tuo neminem possis, quàm Alexandrum Sartium ciuem tuum, literatum hominẽ, nostriq; studiosum, tum (quod ego in hac re primum puto) neutiquam in amici negotio dormitantem. Vale. In rusculo Fesulano, Pridie Nonas Maias, Anno salutis M. CCCCXCIII.

ANG

ANGELI POLITIANI AD INNOCENTIVM VIII. Pontificem Maximum, præfatio in Herodiani historiam, è Græco in Latinum conuersam.

CVM ROMAE *ab hinc triennium fermè in comitatu essem Florentinæ legationis, quæ tibi, sancte pater Innocenti Pontifex Max. ad supremæ istius dignitatis fastigium nuper euecto gratulatum aduenerat, memini abs te mihi magna celebritate curam delegari, uertendi in Latinā orationem Romanorum principum res gestas, si quæ adhuc inter Græcorum monumēta, nostris intactæ hominibus reperirentur. Quare cùm cœlestis animi tui iudicio, non plus mihi honoris additum, quàm oneris iniunctum animaduerterē, ut primùm Florentiam sum reuersus, altissima solicitudine circunspicere cœpi, quem potissimùm ex omni Græcorum copia interpretandum susciperem. Occurrit autem in primis Herodianus hic excellens rerum scriptor, & qui diu in Palatina uersatus aula, affectaq; iam ætatis, historiam de suis temporibus componere aggressus, neque eloquentiæ caruerit laudibus, & fidem tamen in primis, libertatemq; retinuerit. Hoc*

ubi opus à nobis, neq; multo sanè negotio, neque inuita (ut arbitror) Minerua elucubratum est, ea mox tempora inciderant, quibus & nostra impedirentur studia, & quæ plurimùm ualet in scribendo, omnis propémodum alacritas excuteretur. Posteà uerò quam pro tua prouidentia & pacem Italiæ cupienti reddidisti, & cum patrono meo Laurentio Medice, amplissimæ quidem fortunæ, sed amplioris ingenij, prudentiæq; uiro; priuatim affinitatem contraxisti, cessit uidelicet ille quasi nimbus, suaq; mundo reddita serenitas est: sic ut nos iam ipsos colligamus, atq; ut grauati pluuia flores, peneq; decidui, ad nouæ lucis radios erigamur. Ergo & uetera edere in publicum, & noua procudere iam libet, unde aliqua modò uel tuo sacratissimo nomini celebritas, uel nostris temporibus claritas, uel studiosis etiam hominibus utilitas pariatur. Cæterùm Herodianum hunc nostrum, donec maiora tibi, ac fortaßè meliora parturimus, ueluti præludium aliquod ueri, iustiq; laboris, læta, rogamus, fronte excipias, summe Pontifex, magnam in eo negotiorum, personarumq; uarietatem, multam rerum nouitatem deprahensurus, crebraq; in utranq; partem fortunæ ceu uacillantis exempla, consiliaq; admirabilia, & consiliorum inopinatos euentus, grauesq; pro tempore sententias, & plenam ubiq; dignitatis, plenam suauitatis orationem, copiosam uidelicet

quand

quandam ad instruendos mores supellectilem, & ceu speculum humanitatis, in quod inspicere omnis uita, unde ea capere, atq; haurire documenta queat, per quæ uel publicis, uel priuatis rationibus consulatur. Quæ sanè nostræ fuerunt partes, tentauimus profectò, utinamq; effecerimus, uti omnia ex fide responderent: ne inepta peregrinitas, ne Græculæ usquam figuræ, nisi si quæ iam pro receptis habêtur, Latinam quasi polluerent castitatem, ut eadem propémodum esset linguæ utriusque perspicuitas, eadémque munditiæ, idem utrobique sensus, atque indoles, nulla uocum morositas, nulla anxietas. Tu quando nobis aliquod ceu signum ex arce ista tui pontificatus ad bene sperandum sustulisti, perge, obsecro, sanctissime pater, perge, inquam, fouere, atque illustrare bonas artes, quæ sese pedibus istis sanctissimis aduoluunt supplices, numénque tuum aduersus rudem inscitiam, tetramq; barbariem implorant: ut à quo pax Italiæ, atque adeò terrarum orbi restituta est, etiam ab eodem pacis alumnæ literæ, ab iniuria scilicet, atq; indignitate, uindicentur.

HERODIANI

HISTORIAE DE IMPERIO POST MARCUM: uel, de suis temporibus, liber primus,

Angelo Politiano interprete.

QVI res *antiquas posteris prodiderunt, ueteremq́; historiæ memoriam renouare literis studuerunt, ei magna ex parte, dum famam eruditionis affectant, nomenq́; suum conantur ab iniuria obliuionis aßerere, minus sanè multam in ueri peruestigatione, quàm in exornanda, componendaq́; oratione industriam posuerunt: rati scilicet, neque si quid in rebus à suo seculo remotißimis falsi proderetur, poße refelli, & se tamen suauitate narrationis amplißimum laboris, ingeniiq́; sui fructum percepturos. Alij uerò priuatis inimicitijs, tyrannorumq́; odio prouecti, aut in laudes principum, ciuitatum, priuatorumq́; hominum immodicis aßentationibus effusi, tenues per se res, atq; humiles, scribendi tamen artificio, longè supra ueri fidem sustulerunt. Ego uerò contrà, non quidem acceptam ab alijs, aut incognitam, aut*

testibus egentem historiam, sed eorum, qui legent, sensibus adhuc, memoriaq; inhaerentem, summa uel fide, uel diligentia collectam, conscribendam suscepi, sperans haud iniucundam fore posteritati, earum rerum notitiam, quae multae sanè, atque magnae, haud ita longo tempore acciderunt. Nam *si quis ab* Augusto *usque principe omnem aetatem complectatur animo, cùm scilicet* Romanorum *potentia ad unius est arbitrium deuoluta, ne annis quidem illis circiter ducentis (tot enim fermè ad* Marci *tempora numerantur) aut* I*mperiorum tam diuersas successiones reperiet, aut bellorum uel ciuilium, uel externorum tam uarios casus, atque euentus, in tot excitas gentes, tot urbes nostras,* B*arbarasq; expugnatas, praetereà terraemotus & pestilentias, uitas quoque principum, & tyrannorum adeò nouas, atq; inauditas, ut nulla ijs apud ueteres consimilia exempla, aut certè quàm paucißima inueniantur : quorum alij diuturnam, alij breuem potentiam obtinuerũt, nonnulli autem uix dum inito honore,* I*mperatorésque duntaxat appellati, eodem illo, quo susceperant, die,* I*mperium amiserunt.* Nam *cùm sexaginta annis plures quàm pro tempore principes urbs* Roma *pertulerit, factum ex eo est, uti multae sanè, uariaeq; res, atq; admiratione dignae exorirentur : quippe aetate prouecti principes, utpote rerum, negotiorumq; periti,*

diligentius sese, suosq; regebant: contrà adulescentes molliter, atque indulgenter habiti, noua scilicet permulta designabant. Quo factum est, ut dispari ætate, atq; licentia, disparia quoque studia, moresq; sequerentur. Hæc quemadmodum gesta sint, temporum ipsorum, atq; principum seruato ordine, perscribemus.

IMperator Marcus filias quidem suscepit complures, mares autem duos, horum alter natu minor adulescentulus admodum fato est functus: Verißimo nomen fuit. Alterum uerò, Commodum nomine, magna diligentia, curáque pater educauit, accitis undique uiris doctrina claris, maximáque proposita mercede, uti mores pro se quisq; filij, ingeniumq; excolerent. Filias porrò cùm adoleuißent, optimis ex ordine senatorio uiris collocauit. Neque enim qui longam generis seriem præferrent, aut qui opes nimias ostentarent, sed qui morum probitate, atque modestia, uitæ'que innocentia præcellerent, eos sibi generos deligendos putabat. Hæc enim sola animi bona certa eße, stabiliaq; ducebat. Virtutem nullam non magnoperè exercuit. Adeò literarum antiquitatis studiosus, ut nemini sit in eo genere Græcorum, Romanorúmque secundus. Argumento sunt permulta, quæ ab illo dicta, atque conscripta, ad nos usque peruenerunt. Adeò uerò ciuilem sese, & commodum omnibus principem præstabat, ut adeuntium

cuiuis

cuius dextram placidè daret, neminémque à suis custodibus prohiberi aditu pateretur, solusq; Imperatorum sapientiæ studium non uerbis, aut decretorum scientia, sed grauitate morum, uitæq; continentia usurpauit. Quo factum est, ut magnum sapientium uirorum prouentum ætas illa extulerit. Solent enim plerunque homines uitam principis æmulari. Quæcunque igitur ab illo modestè, atque fortiter domi; forísque sunt gesta, qualémque porrò se aduersus Barbaras nationes Septentrioni subiectas, Soliq; orienti gesserit, ea sunt multorum, doctissimorumq; hominum comprehensa monimentis. Quæ uerò post Marci obitum per uniuersam ætatem uisa mihi auditaq; sunt, nonnulla item in experiundo cognita, utpote in publicis officijs, principalibusq; uersato, ea nunc conscribenda suscepi.

SEnem iam Marcum, neque ætate solùm, sed laboribus multis, curisq; confectum, dum in Pannonijs ageret, grauissimus repentè perculit morbus. Quare cùm deploratam planè salutem suam sentiret, anxius uidelicet agebat, ne filius, qui tum primam inierat adulescentiam, siue ætatis feruore nimio, siue licentia quadam summa, quam in orbitate esset habiturus, bonis artibus, studijsq; relictis, ebrietati sese, & crapulæ dederet. Quippe facilè ingenia adulescentium à recta, honestáque disciplina ad luxum, uolu-

ptatesq; delabuntur. Terrebat *insuper hominem minimè imperitum, multorum memoria principum, qui iuuenes Imperiũ suscepissent: ut Dionysij Siciliæ tyranni, cuius tanta fuit intemperantia uictus, ut nouarum uoluptatum inuentores summis afficeret præmijs: ut item eorum, qui Alexandro successerunt. Ita enim contumeliosè, uiolenterq; dominati sunt, ut illius Imperio graue dedecus conciliarint. Siquidem Ptolemæus eò turpitudinis prolapsus est, ut contra Macedonum, atq; adeò Græcorum omnium leges, etiam sororijs amoribus implicaretur. Antigonus autem, quò Liberum patrem repræsentaret, pro causia & diademate Macedonico, hederam capiti circundare, thyrsumq; pro sceptro gestare est solitus. Solicitabant animum senis recentia quoq; exempla, ut Neronis ipsius, qui ne à materna quidem cæde abstinuerit, & se ridiculum populo spectaculum præbuerit; Vt item Domitiani, qui nihil sibi ad extremam crudelitatem reliqui fecerit. Has igitur tyrannidum imagines cum animo uolutans, inter spem metúmque agitabatur. Terrebat præterea illum Germaniæ uicina gens, quam nondum planè subiecerat, sed partim in societatem adsciuerat, alios armis, bellóque edomuerat. Nonnulli etiam ex ijs effugerant, metúque principis in præsens continebantur. Quare dubitabat, ne despecta mox filij ætate, arma re-*

sumer

sumerent: quippe Barbaris mos, quamlibet leuibus momentis aut causis impelli. His igitur cu rarum fluctibus æstuans, amicos, propinquosq; omnes quotquot aderant, conuocari iubet. Qui postquam conuenerunt, constituto in eorum conspectu adulescente filio, paululúmque se è grabato subleuans, huiusmodi habuit orationem:

DOlere uos, atq; angi, cùm ita me affectum contemplamini, minimè mirandũ. Quippe humanum est humanis casibus ingemiscere, multoq; magis misericordiam prouocant, quæ oculis usurpamus. Cæterùm peculiaris uobiscũ nostra ratio est. Nam de mei erga uos animi conscientia mutuam spero à uobis quasi meo iure beneuolentiam. Nunc autem illud incidit, cùm & mihi sit iudicium faciundum, frustráne uobis honorem tandiu habuerim, studiúmque omne meum lubens detulerim, & uobis referenda gratia ostendendum, non esse eorum, quæ acceperitis, immemores. Videtis filium, quem ipsimet educastis, primas nunc adulescentiæ metas ingredientem, quasiq; in salo atq; in fluctu uitæ gubernatoribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quasi cursu ablatus, malis artibus impingat. Esse igitur uos illi pro me uno multi parentes, excolendo scilicet, atq; optima suggerendo. Neq; enim aut pecuniæ uis tyrannidis luxuriam explere, aut stipantia satellitum

tum agmina tueri principẽ poßunt: nisi illi ipsi, quos regas, animum imperãti, beneuolentiamq; accommodent. Quippe ij demum diu, tutóque imperant, qui non metum ex crudelitate, sed amorẽ ex bonitate, ciuium suorum animis instillant. Neq; enim quos seruire neceßitas coëgit, sed quos obtemperare sua quenq; uoluntas adegit, ij sunt in agendo, patiẽdoq; a suspicione omni, aßentationeq; uacui, nũquamq; Imperia detrectant, nisi uiolenter, contumeliosèque sint habiti. Est autem difficile in maxima licentia moderari sibi, quasiq; frænos imponere cupiditatibus. Quòd si bene uiuendi autores illi fueritis, & quæ nunc coràm audit, identidem admonueritis, una opera et ipsum uobis, reliquisq; omnibus optimum principem reddetis, & memoriam nostram demerebimini, quam scilicet immortalem hac una ratione poteritis efficere. Talia dicentem Marcum ita repentè animus defecit, ut statim conticesceret, ac languore nimio supinus in lectulum relaberetur. Tanta autem quicunq; aderant miseratio inuasit, ut ex ijs nonnulli præ dolore parum animi compotes clamorem extollerent. Sed ille cùm diem unum duntaxat, noctemq; superuixißet, fato est functus, sic ut magnum sui desiderium eius ætatis mortalibus, posteris uerò etiam uirtutis memoriam reliquerit sempiternam. Postquam uerò illius mortem fama uulgauit, incredibilis re-

pentè

pentè exercitum ipſum, plebemq́; adeò omnem luctus occupauit. Neque ulli ſanè Romanæ ditionis mortales fuerunt, qui non eiuſmodi nuntium multis lacrymis exceperint, omnesq́; eum uelut una uoce, alij parentem probum, alij bonum Imperatorem, quidam fortiſsimum ducē, nonnulli etiam continentem, moderatúmque principem uocitabant. Neque ſanè quiſquam falſus habebatur. Paucis autem poſt diebus, celebrato iam funere, uiſum amicis eſt adoleſcentem adducere ad exercitū, ut & milites alloqueretur, & (qui nouis Imperatoribus mos eſt) pecunijs elargiendis, uelut autoramento quodam illorum ſibi animos adiungeret. Edictum itaq; omnibus, ut in campū de more adeſſent frequentes. Cùm itaq; proceſsiſſet Commodus, ac rem diuinam feciſſet, erectumq́; ad hoc ipſum medijs caſtris tribunal conſcendiſſet, paternis amicis, qui multi ſanè, doctiſsimiq́; uiri aderant, circunſtantibus ad hunc fermè modum uerba fecit:

COmmunem mihi eſſe uobiſcum huius mœrorem calamitatis, neq; uos aliter, quàm meipſum, affectos eſſe planiſsimè perſuaſum habeo. Neq; enim ego ſuperſtite parente ipſo meo, ſuperiorem me uobis unquam geſsi. Nam ille ita nos uniuerſos, ut unum aliquem diligebat, lubentiusq́; me commilitonem quàm filium uocitabat. Quippe hanc naturæ appellationem,

illam

illam uerò uirtutis communicationem existimabat. Quin infantē sæpe me in ulnis gestans, uobis dabat in manus, quasiq; uestræ mandabat fidei. Quapropter minimè dubito, quin mihi omnem sitis beneuolentiam exhibituri: cùm pro alumno me maiores natu habere debeant, ipsos autem æquales condiscipulos armorū iure appellauerim: siquidem ita nos uniuersos, ut unum aliquem pater diligebat, omniq; uirtutum studio, ac bonis artibus curabat instituendos. Nūc *me post illum uobis fortuna principē dedit, non quidem adscititium, quales ante me fuerunt, neq; uelut acquisito* Imperio *gloriantem.* Quip*pe unus ego uobis natus, educatúsque in aula, priuatisq; intactum cunabulis, statim me ut ex aluo prodierā,* Imperatoria *purpura suscepit, simulq; sol hominem me uidit & principē.* Hæc *cum animis uestris reputantes, iure principem colite, non datum uobis, sed natum.* Nam *pater quidem iam in cœlum euectus, cōsors est, consessorq; deorum.* Nobis *autem orbis terrarum gubernacula, rerumq; humanarum cura incumbit.* Quæ *quos successus quātasq; habitura sint uires, in uestra manu est.* Si *enim belli reliquias fortiter deleueritis, &* Imperij Rom. *terminos ad* Oceanum *usq; promoueritis, cùm ipsi uobis ingentem gloriam comparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis.* A*tque eum quidē exaudire, quæ dicimus, & intue*

intueri præsentem, quæ gerimus, credite. Nos autem felicissimos, qui benefactorum nostrorũ testem eiuscemodi simus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortissimè prosperrimeq́; gessistis, illius scilicet sapientiæ, gubernationiq́; tribuuntur. Quæ autem mecum, hoc est, cum iuuene Imperatore uestro præclarè feceritis, ea sunt uobis ipsis quasi peculiarem, cùm fidei, tum uirtutis claritudinem paritura. Quocirca et ætati meæ rebus strenuè gerendis autoritatẽ conciliabitis, & Barbara gẽs initio noui principatus repressa, neq; in præsens contẽptu ætatis nostræ se efferet audaciùs, & suis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuò coërcebitur. His dictis pecuniam magna copia elargitus, ut sibi animos militum fidos faceret, in aulam reuersus est. Igitur breue sanè ad tempus, omnia paternis amicis autoribus gerebantur. Qui assiduitate, prudentiq́; consilio, nullo loco deerant, tantum ei tribuentes laxamenti, quantũ satis esse ad tuẽdam corporis ualetudinem arbitrabãtur. Paulatim deinceps irrepsere nonnulli ex aulico famulitio, qui sibi ad corrumpendam iuuenis Imperatoris indolem nihil facerẽt reliqui. Quippe mensarij adulatores, qui uẽtre, atq; obscœnis uoluptatibus felicitatem metiebantur, identidem illum urbis deliciarũ admonebant, et nunc quæ illic uisu, audituq́; iucunda forent, commemorabant, nũc rerum omniũ copiam, atq; affluentiam

tiam ferebant laudibus. Ad hæc ripas Histri ut omni tempore incõmodas uituperabãt, quæ neq; pomiferos haberent frutices, & perpetuis rigoribus, nubibusq; obtinerẽtur. Nunquámne, Imperator, aiebant, concretam gelu, atq; effossam potare aquam desines? Alij calidis fontibus, riuorumq; fluentium frigore, aurisq; & cœlo illo fruentur Italiæ peculiari. Tali scilicet illecebrarum mentione facilè adulescentis animum uoluptatum cupidinibus incẽderũt. Itaq; statim conuocatis amicis, teneri se patriæ desiderio non dißimulauit: causas tam repentinæ mutationis fateri ueritus, solicitũ se aiebat eße, ne quis opulens ex nobilitate domum occuparet principis. Dein collectis uiribus quasi ex munitißima arce summã sibi rerũ uindicaret, poße ex populo satis magnam uim delectiorum iuuenum conflari. Talia causante illo, reliquis metu defixis, terramq; tacito uultu mœstoq; intuentibus, surgẽs Pompeianus, qui & ætate reliquos anteibat, & Commodi sororem natu maximã in matrimoniũ habebat, Teneri te, inquit, ò fili et domine, patriæ desiderio minimè mirãdum. Quippe eadem nos quoq; rerum domesticarum cupido solicitat, sed ei tamen resistimus, quoniã priores partes agunt, magisq; incumbũt nobis, quæ hîc expedienda supersunt. Nam illis quidem uel in posterum diutius perfrueris. Roma autem illic est, ubi imperator est. Caterùm bellum

lum

lum relinquere inchoatum, præterquàm quod indecorũ uidetur, etiã periculosum est. Quippe audaciã Barbaris iniicim⁹: neq; enim remedĳ cupiditate decessisse nos, sed aufugisse metu perculsos arbitrabuntur. Tibi autem quàm fuerit pulchrũ, deuictis hostibus, atq; Imperij finibus ad Oceanum usq; propagatis, redire in urbem triumphanti, uinctosq; & captiuos præteragenti reges, satrapasq; Barbaros. his enim artibus prioribus seculis Romani homines magni atq; illustres euaserunt. Nihil est autẽ quod uereare, ne qua illic res tuæ periclitentur. Nam & optimus quisq; Senator tecum hîc est, & exercitus uniuersus tuum coràm propugnat Imperium. Quin ærarium quoq; principalis pecuniæ nobiscum est omne. Ad hæc patris tui memoria æternã tibi apud potestates quaslibet fidẽ atq; beneuolentiam roborauit. Quum ad hunc modum potiora suadẽs Pompeianus locutus esset, paulùm modò in præsens conatus adulescentis repressit, qui reueritus senis dicta, cùm nihil haberet, quod saltem honestum specie responderet, consilium dimisit, diligentiùs affirmans consideraturum. Dein uerò ministris illius magis, magisq; instantibus, nihil iam ad amicos retulit, sed datis Romam literis, ac propositis, quos uisum esset tuendæ Histri ripæ, & Barbarorum insultibus coërcendis, profectionem continuò edicit. Illi igitur demandata sibi munia

obeuntes, haud ita longo tempore multos armis Barbaros subegerunt, quosdã autem ex ijs magnis præmijs in amicitiam sibi adiunxerunt. Quod quidem haud difficile factu fuit, quippe Barbari suapte natura pecuniæ auidi, periculorum despicientes, aut incursibus, populationibusq; uictum parant, aut proposita mercede uenalem pacem habent. Quod intelligens Commodus, ut pecunia, qua maximè abundabat, securitatem redimeret; nihil uidelicet petentibus denegabat. Vbi autem dedita profectionis fama per exercitum est, ingens repentè totis castris motus extitit, nullo non redire Romam cupiente, relictoq; hostili solo, urbanas affectante delicias. Postea uerò quàm fama, ac nuntijs uulgatum est, reuerti in urbem principem, incredibilis uniuersam plebem lætitia peruagatur, spem sibi unoquoq; optimam de iuuenis Imperatoris præsentia proponente, credentibusq; uniuersis paternis eum uestigijs perrecturum. Sed ille festinatò iter faciens, & iuuenili quodam ardore omneis in medio urbes curriculo pertransiens, regioq; cultu, lætisq; populorum celebritatibus exceptus, gratus nimirum omnibus, atq; optatus aduentebat. Sed ubi Romam appropinquauit, Senatus statum uniuersus, populusq; Romanus magno pro se quisq; anteuertendi studio effusi, laureatiq;, ac flores omnifariam, quos dabat anni tẽpus, conferẽtes, quàm

quisq;

quisq; ab urbe longißimè poterat, occurrebant, uisuri principē ætate atq; nobilitate cōſpicuum. Quippe amabant illum, & quidem uerißimis affectibus, natū apud ipſos, educatumq́;, tertioq; iam gradu Imperium, nobilitatemq́; Romanā complectentē. Nam paternum ei genus à primoribus ſenatorij ordinis, mater autem Fauſtina, principis uxor, Antonini Pij filia, Hadriani etiam per matrem neptis, ſeriē ipſam generis ad Traianū proauum referebat. Hoc editus genere Cōmodus eſt, *cui quidē præter ætatis florem, etiam formæ dignitas ſuffragabatur, congruēs corporis modus, pulchra, uirilisq; facies, tranquillæ faces oculis, atq; micātes, flaua et criſpa cæſaries, ut in ſole ambulāti uelut igne quodā rutilaret, ſic ut euntem quidam ſcobe aurea putarent conſpergi, quidam etiam pro argumēto diuinitatis acciperent, ac radios eſſe illos circa uerticem genitiuos opinarētur. Ad hæc lanugo malis proſerpebat, easq; quaſi floribus conueſtiebat. Talem igitur Imperatorē fauſtis ominibus, acclamationibusq́;, & coronarū, florumq́; ſparſionibus exceperunt. Sed poſtquam urbē ingreſſus eſt, Iouisq; primùm, dein cæterorū deorum tēpla conſalutauit, gratiasq; Senatui uniuerſo, et prætorianis militibus egit ſeruatæ ſibi fidei, in aulam palatinam ſe recepit. Pauculis igitur annis nihil non honoris paternis amicis exhibebat, omnibusq; eos negotijs in conſilio*

 habe

habebat. Cura dein totius Imperij alijs demādata, Perennium Italicum hominem militaris disciplinæ peritiſsimum, prætorianis præfecit. Is adulescentis ætate abutens, delicijs illū, ganeisq́; corrumpi sinebat, curaq́; omni, laboribusq́; susceptis, totum planè Imperium administrabat. Erat in homine inexhausta diuitiarum sitis, sic ut nihili quæ acquisierat pendens, nouis semper lucris insatiabilis inhiaret. Hic et paternos Cōmodi amicos calumnijs premere, & locupletiſsimum quenq́;, nobiliſsimumq́; in suspicionem adducere instituit, scilicet ut perterrefacto adulescente, atq; illis supplicio affectis, causam, potestatemq́; ipse haberet in eorum bona & fortunas inuadendi. Cæterùm aliquādiu cùm patris memoria, tum amicorum reuerentia continuit adulescētem. Dein uelut maligna quædam, atq; inuida fortuna, rectum adhuc, moderatúmque illius ingenium subuertit. Nam ita res accidit, Lucilla erat Commodo maxima natu soror, ea prius L. Vero Imperatori nupserat, quam consortem sibi Imperij Marcus asciuerat, locataq́; in matrimonium sorore, firmiſsimo affinitatis uinculo astrinxerat: sed postquàm Lucius fato functus est, manentibus adhuc Lucillæ principatus insignib⁹, Pōpeiano eā pater despōdit, nihilo tamen secius pristinū illi honorem Cōmodus reliquit usurpandum. Nam & sella imperatoria sesitare in theatro, & ignem de more præ

ferri

ferri patiebatur. Postea uerò quàm Commodus uxorẽ duxit Crispinã, ac necesse fuit principis uxori primo loco cedere, iniquo scilicet hoc animo Lucilla ferens, atq; illius honorem in suam cõtumeliam uertens, cùm sciret à uiro suo Pompeiano Cõmodum diligi, minimè ausa est quippiam ad ipsum super occupãdo Imperio referre: Sed animum Quadrati nobilissimi, locupletissimiq; adulescentis periclitata, cum quo etiam stupri consuetudinẽ habere existimabatur, grauissimeq; apud eum de accepta iniuria cõquesta, paulatim adulescentem eò perpulit, ut in semet, uniuersumq; Senatum perniciosissimè consuleret. Quippe inter cæteros senatorij ordinis, qui secum in id facinus conspiraret, etiam adulescentem quendam Quintianũ nomine, prompti, atq; audacis animi, sibi adiunxit, persuasitq;, uti pugionẽ in sinu celans, tempus, locumq; caperet, factoq; repentè impetu Cõmodum occideret, reliqua se pecunijs largiẽdis curaturum. Ille in aditu amphitheatri subsistens (quippe obscuro loco facilè se occultũ sperabat fore) nudato confestim pugione, ac magna uoce proclamans, hunc tibi Senatus mittit: dum loquitur, nudumq; ostentat pugionem, cõpræhensus à militibus, pœnas amentiæ dedit, suoq; indicio autor à se cauendi fuit, aperto magis, quàm impleto, cõsilio. Hæc igitur prima, maximaq; odij causa adulescenti aduersus Senatũ extitit. Ita

nanq; animum uerba illa sauciarant, ut omnes hostiũ loco haberet, semperq́; eius memoriæ uox illa irruentis in se iuuenis inhæreret. Neq; uerò *tantam hanc occasionẽ* Perennius *omisit, sed ei persuasit, ut præcipuum quenq; succideret, neq; eminere quempiam pateretur: quorũ ipse in bona impetum faciens, facilè omnium eius ætatis hominum locupletißimus euasit.* Quæstionis *autem* Perennio *diligenter exercente, soror ipsa* Cõmodi*, coniuratiq; omnes, cæteriq; præterea quãtulacunq; suspicione attacti, supplicio affecti sunt.* Igitur Perennius *sublatis è medio, quos* Imperator *uerebatur, quiq; illum paterno quodam affectu cõplectebãtur, atq; ipse illius tuendæ salutis cura suscepta, nihilq; non autoritatis adeptus,* Imperiũ *iam ipsum animo inuaserat, persuasoq;* Cõmodo*, ut suos liberos adulescentes adhuc* Illyricis *præficeret exercitibus, ipse pecuniæ uim ingentem contrahebat, ut scilicet prætorianos ab ipso amplißimis largitionibus abalienaret.* Filijq́; *itẽ eius clanculum copias colligebant, eo consilio, ut cùm primùm* Perennius Cõmodum *occidißet, ipsi principatũ arriperent.* Proditæ *autem sunt insidiæ incredibili quodam modo.* Ludos Romani Ioui Capitolino *faciunt, tanta hominũ confluente multitudine, quãtam par est confluere ad tantæ urbis celebritatem.* Spectare *autẽ, ac præsidere in theatro unà cum sacerdotibus, quos ordo singulis annis postulat,*

etiã Imperator solitus. Cùm itaq; nobilißimis scenicis operam daret, sedens Imperatoria sella Commodus, pleno spectatoribus theatro, suisq; cuiq; locis ad sedendũ pro dignitate attributis, priusquam quicquam diceretur, agereturq; in scena, repentè quidam philosophi habitu, manu baculum gestans, peramq; seminudus ab humero suspensus, curriculo prodijt, mediaq; in scena consistens, manuq; silentium imperans: Non hoc, inquit, ludorum tempus, ô Commode, neq; spectaculis, celebritatiq; uacandum. Imminet ceruicibus tuis Perenij gladius, ac, nisi caueris, non quidem impendens, sed iam præsens periculum, perijsti. Nam & ipse hic aduersus te copias, pecuniamq; colligit, et nati exercitus Illyricos solicitant, quos nisi statim præuenias, occidisti. His dictis, siue forte quadã diuinitus huc impellente, siue id auso homine, ut gloriam sibi ignarus, atq; obscurus acquireret, seu quia speraret ingens aliquod præmium ab Imperatore consequuturum, sanè illum de repente obstupefecerat. Cæteri autem etsi nõ de nihilo ea dicta suspicabantur, tamen fidem habere dißimulabant. At Perennius comprælẽdi hominem iubet, ac pro furioso, & uaniloquo igne comburi. Ita scilicet pœnas dedit intempestiuæ libertatis. Cæterùm qui se Commodi studiosos uideri uolebant, perosi anteà quoq; Perennium, utpote intolerandæ hominẽ superbiæ, contumeliæq;, na-

ctiq; opportunum tẽpus, calumnijs eum premere aggrediuntur. Sed scilicet ita futurum erat, ut & Commodus insidias euitaret, & Perennius unà cum liberis penderet pœnas. Quippe haud multò pòst milites quidam clam Perennij filio nummos quosdam attulerũt, illius imagine percussos, eosq; ignaro etiam Perennio, quanquam erat præfectus, Cõmodo ostenderunt, totoq; insidiarum ordine patefacto, maximis sunt muneribus affecti. Quocirca inscio negotij totius Perennio, ac tum nihil minus expectanti submissi noctu à Commodo quidam, caput absciderunt: iussiq; statim ad illius filium pergere, cùm nihil ad celeritatẽ sibi reliqui fecissent, etiam rumores, famamq; eorũ, quæ Romæ facta essent, præuenerũt. ij amicas ei literas ab Imperatore reddiderunt, quæ magna proposita spe Romam reuerti iubebant. Ergo & consiliorum, & omnis eius paratus, postremò paterni casus ignarus, cùm quidam nuntij dictitarent, etiam paternis ipsum uerbis acciri, qui ne ipse quidem scribere supersedisset, nisi satis momenti habituras Imperatorias literas existimasset, credidit uidelicet adulescẽs, & quamuis iniquo animo ferret, interpellari sua consilia, tamen paterna fretus potẽtia, quam esse adhuc incolumem putabat, ad reditum se comparat. Tum deinde ut attigit Italiam, per eos, quibus negotiũ datum fuerat, occiditur. Hunc illi exitum habuerũt. Post hæc

Commod

Commodus duos cōstituit præfectos, tutius fore ratus, tantam illam potestatem non uni duntaxat credere, sed dissectam in partes, imbecilliorem eo pacto contra principem reddere. Verùm haud longè pòst, aliæ in illum huiuscemodi insidiæ intenduntur. Maternus erat quidam miles multa ausus nefaria. Is repentè desertis castris, atq; aliquot in societatem commilitonibus ascitis, magnam perditorum manum breui collegerat, iisq; primò & agros populabatur: magna dein pecuniæ ui collecta, plures quotidie sibi ex facinorosis copulabat: pollicensq; ingentia cuiq; operæ pretia, et in prædæ cōmunionem inuitans, eò rem adduxit, ut non iam latronum, sed iustorum hostium haberent autoritatem. Quippe magnas etiam urbes occupabāt, effractisq; per uim carceribus, captiuos sine discrimine omnes uinculis eximebant, eosq; sibi impunitate, ac beneficijs adiungebāt. Igitur Galliam omnem, atq; Hispaniam incursibus uastabant, &, ut quanq; ex magnis urbibus ui ceperant, incensa, direptaq; protinus abibant. Quæ ubi Cōmodus cognouit, rectoribus gentium plenas iræ, atq; minarū mittit epistolas, castigans, & ignauiam exprobrans, simul cōparare aduersus illos exercitum imperans. Quod ubi latrones acceperunt, decedendum sibi ex illis regionibus rati, clàm per auia quædā cōpendia, seorsum alij ab alijs, in Italiam peruenerūt, ac

iam

iam de regno, maioribusq; rebus Maternus *cũ suis deliberabat.* Nam *quando hactenus omnia illi spe ulterius processerãt, aut aliquid magnũ inuadendum sibi existimabat, aut certè quando in id discriminis inciderat, non obscurè, neq; ignauè moriendum.* Sed *quoniam se non tantis esse uiribus intelligebat, quãtæ ad resistendum* Cõmodo *collata acie satis essent: quippe et* Romanæ *plebis, & prætorianorum militum propensa in* Commodum *uolũtas credebatur, arte sibi, consilioq; grassandum statuebat.* Quocirca *tale quiddam comminiscitur:* Veris *initio, solenniq; die, pompam matri deûm* Romani *celebrãt.* In *ea quæ apud quenq; sunt diuitiarum præcipua, supellexq; pleraq; imperatoria, materiæ aut artis spectandæ, præferri ante deam solent.* Passimq; *omnibus ludendi licẽtia permissa, sic ut personas induant, quas cuiq; libitum, nullamq; non magistratuum quoq; imaginem, prout cuiusq; studium repræsentent, sic ut non temerè à falsis ueros dinoscas.* Putauit *hoc* Maternus, *idoneum celandis insidijs tempus ratus fore, ut si personam stipatoris alicuius indueret, suosq; ad eandem similitudinem armis ornaret, ac se hastatis immiscerent, sic ut pars esse comitatus* Imperatorij *crederentur, nullo uidelicet præcauente, repentè impetu facto* Commodum *obtrũcarent.* Sed *proditus* Imperatori *à socijs quibusdam, qui unà cũ ipso uenerãt in urbem,*

indig

indignãtibus scilicet, siquidem cum non pro latrone iam, sed pro principe habituri forent, antequàm festus dies adesset, & ipse comprehensus, ac mulctatus capite, & qui eiusdem factionis erant, meritus supplicijs affecti. At Commodus *facta re diuina, gratulatusq; deæ festum agitabat, pompamq; gaudens frequẽtabat.* Sed *& populus omnis pro* Imperatoris *salute diem lætabundus celebrabat.* Quæ *autem ratio sit, cur huic deæ tantũ honorem* Romani *habeant, non alienum uidetur, quantum ex historia accepimus, commemorare, præsertim cùm ea res plerisq; Græcorum ignota esse uideatur.* Ipsum *igitur simulacrum cœlitus, ut aiunt, demissum, neq; qua sit materia, nec à quo fabricatum artifice satis constat, neq; planè hominum manibus creditur factum.* Hoc *igitur decidisse cœlitus ferunt in quẽdam* Phrygiæ *agrum, cui nomen* Pesinunti, *à casu eius simulacri factum putant.* Ibi *enim à principio comparuisse: licet apud alios cõperiam, pugnam illic* Ilum Phryga, Tantalumq; Lydum *inter se conseruisse, siue de uia ortam, siue potius ob raptum* Ganymedis. *Cumq; diu æquis uiribus decertatum foret, ac permulti utrinq; cecidissent, nomen ex ea clade loco esse impositum.* Hîc *etiam fama fert,* Ganymedem *ipsum trahẽtibus in diuersa germani atque amatoris manibus uita esse orbatum, sublatumq; è medio, pro calamitatis sola-*

tio rel

tio relata ad Iouē raptorē fabula diuinis fuiſſe honoribus affectum. In hoc, quem diximus, Peſinunte, Phryges olim Orgia colebāt, ad ipſum fluuium Gallum, à quo etiam cùrati deæ ſacerdotes cognominantur. Sed ubi res Romana creuit, reſponſo accepto manſurū Imperiū, atq; ad ſummam auctum iri, ſi Peſinuntiam deam ad ſe transferrēt, miſſi in Phrygiam legati ſunt petitum deæ ſimulacrū: quod quidem facilè conceſſum eſt, conſanguineos ſe dictitantibus, atq; oriundos ab Aenea Phryge. Cùm itaque nauigio deuectum ſimulacrum ad ipſas Tyberis fauces appuliſſet, quibus tum Romani uice portuum utebantur, confeſtim diuina quadam ui nauigium ſubſtitit, neque ullis Romani populi certatim trabētis moueri uiribus potuit, donec Veſtalis ſacerdos adeſſet. Ea cùm uirginitatem perpetuò ſeruandam polluiſſe falsò argueretur, damnationem metuens, ſupplex petijt à populo, ut iudicium de ſe deæ Peſinuntiæ committerēt: quò impetrato, Zonam recinxit, clarè precata, ut ſi intemeratam ſe eſſe, ac uirginē dea ſciret, nauim progredi iuberet. Quæ ubi dixit, ſtatim alligatam Zonam manu ducta nauis ſequi cœpit. Ita ſunt pariter Romani manifeſtam numinis diuinitatem, atq; innocentiā uirginis admirati. Sed hæc hactenus de Peſinuntia dea, prolixius etiam fortaſſe quàm decuit, haud inſuauem tamen ſcientiā allatura ijs, qui res Romanas

manas minus cognitas habeăt. Cŏmodus autem euitatis Materni insidijs, maiore se custodia mu niebat: rarus prodire in publicum, plerũq; temporis in suburbanis, aut in principalibus prædijs procul ab urbe consumere, abstinere prorsus ab iurisdictione, omniq; actu Imperatorio. Per idem tẽpus accidit, ut ingens Italiam quidem uniuersam pestilentia occuparet: sed in ciuitatem Romanam uehementius tamen sæuiret: utpote quæ & per se populo abundaret, & aduenas toto orbe confluentes exciperet. Quare magna iumentorum, atque hominum strages consecuta. Tum Commodus (ita scilicet quidam medicinæ periti persuaserant) Laurentum secessit, quòd frigidior ea regio sit, syluisq; è lauro permultis opaca, à quo etiam regioni inditum nomen. Valere enim plurimum aiebant ad aëris euitandam contagionem, cùm odores laurorum, tum ipsarum amœnitatẽ umbrarum. Quocirca in ipsa quoq; urbe de medicorum sententia, plerique unguentis suauissimis nares, atque aures, opplebant, suffituq; & odoramentis assiduè utebantur, quòd meatus sensuum (ut quidam dicunt) odoribus illis occupati, neq; admittant aëra tabificum, & si maximè admiserint, tamen eum maiore quasi ui longè superari. Cæterùm nihilo secius morbus ingrauescere, hominesq; passim, & pecora inter homines agitantia, interire. Sed & fames eo-

dem

dem tempore ciuitatē oppreſſerat hac de cauſa: Cleander erat quidam Phryx genere, ex ea nota hominū, qui publicè per præconem ueneūnt. Hic cùm in domū Imperatoriam ſeruitio eſſet traditus, & cū ipſo Cōmodo accreuiſſet, eò ſcilicet honoris, atq; autoritatis prouectus eſt, ut et corporis cuſtodiam, et cubiculi curam, præterea militum præfecturam ſolus obtineret. Cæterùm diuitiæ, ac luxus, etiam illum ad Imperij ſpem inſtigabant. Quocirca grandi coacta pecunia plurimum frumenti coēmit. Id autem occluſum habebat, ſperans ſibi Rom. Pop. atq; exercitus uoluntates adiuncturum, ſi prius rerum neceſſariarum penuria laborantes, magnis repentè largitionibus demereretur. Idem gymnaſium quoq; maximum exædificauerat, publicatis etiā balneis, ut eo modo populum ineſcaret. At Romani infenſi iam pridem, ac totius cauſam peſtilentiæ in eum conferentes, ſimul peroſi hominem diuitijs inexplebilem, prius quidem confertim per theatra identidem traducebant. Dein agente in ſuburbanis Cōmodo, repentè uniuerſi magnis clamoribus concurrerunt, Cleandrum ad necem depoſcentes. Cùm autē ſuburbanum omne tumultu cōpleretur, & Cōmodus ipſe in alto ſeceſſu uoluptatibꝰ indulgeret, inſcius quæ gererētur, (nam id Cleander cauerat) repentè extra omniū expectationē armati equites principis eruperūt, Cleandri iuſſu proruentes obuiū quenq;

ac uulnerantes. Neque scilicet populus excipere illorum impetum ualebat inermis armatorum, pedester equitum. Quare fuga facta in urbem reijciuntur, ibiq; permulti, neq; modo, quos ferro milites conficiebant, neci dediti, sed quos etiã ipsi proculcauerunt equites, quiq; aut conferta turba, aut equitũ incursu conflictabantur. Igitur ad urbis portas sine ullo impedimento persecuti, magnam populi partem interfecerunt. Qui autem in urbe remanserãt, calamitate suorum intellecta, clausis domibus cùm in tecta, & culmina euasissent, lapidibus, tegulisq; equites desuper incessebant. Itaque statim conuersa fortuna est, nullo in manibus decertare auso, sed omni multitudine desuper quasi ex tuto dimicante. Quocirca saucij magna pars, cùm tolerare iam ulterius nequirent, terga fugæ mandarunt. Multi itaq; cadebant crebro telorum iactu, multi equis excutiebantur, inter deuolutos lapides fallente uestigio lapsantibus. Sed & pedites qui in urbe stationes habebant, populo suppetias aduersus inuisos sibi equites raptim tulerunt. Itaq; cum ciuile bellum esset, nemo tamen quæ gererentur nuntiare Commodo audebat, metu Cleandri potentiæ: donec maxima natu soror Fadilla nomine, accurrens ad Imperatorem, quippe facilis aditus sorori, crinibus solutis proiecta humi, ac planè in lugubrem habitum deformata: Tu quidem, inquit, ò princeps,

otium agitans, & omniũ quæ gerãtur ignarus, extremo in periculo uersaris. Nos antea sanguis tuus propemodum occidimus. Actum de Populo Rom. actum magna ex parte etiam de exercitu est, & quæ ne à Barbaris quidem nos paßuros expectabamus, ea nobis domestici faciunt, & in quos maxima contulisti beneficia, eos primos inimicos habes. Cleander aduersus te populum, & exercitum armauit, quorumq; alteris inuisus est, alteris charus, utrique tamen in armis sunt, cædemq; inter se patrãt, & ciuili sanguine Romã replent. Sed in nos uidelicet utriusq; multitudinis recidet calamitas: nisi tu quàm primùm neci dederis sceleratißimũ famulum, qui tantæ cladis illis iam fuit, nobis mox futurus est autor. Hæc loquens uestem scidit, multiq; item, qui aderãt, sumpta de uerbis mulieris audacia, Cõmodum territabant. Is expauefactus cùm iam non ut impendens, sed ut præsens periculum formidaret, acciri ad se Cleandrum properè iubet, nihil dum certi scientem, sed tamen aliquid suspectantem Imperatori renuntiatum. Accedentemq; ad se imperat comprahẽdi, & caput eius amputatum, contoq; præfixum circunferri, uoluptuosum scilicet atq; optatũ populo spectaculum præbiturus. Ita id malum sedatum, atque utrinq; dimicatio dirempta. Siquidem milites cùm occisum uiderẽt, pro quo decertabant, iram quoq; Imperatoris formidabant, cui uerba data, ni

ta, nihilq́; non factum contrà illius sententiam compererant. Populus contrà satisfactum sibi autoris supplicio putabat. Sed & liberi Cleandri*(binos enim uirilis sexus habebat) & quotquot illius amici fuerant, ad unũ omnes contrucidati, tractaq́; per urbem cadauera, & contumeliosissimè habita, postremò in cloacas abiecta.* Hæc *finis* Cleandri *fatorũ fuit. quasi in uno illo uelut ambitiosius ostentaret natura (ut sic dixerim) humana posse ex infimo loco ad supremum fastigium euehi hominẽ, atq; euectum dein rursum deturbari quamlibet exiguo, atq; inspe rato fortunæ momẽto. Cæterùm Cõmodus tametsi uerebatur, ne quid fortaße populus etiam cõtra se noui moliretur, tamen suadẽtibus amicis in urbem reuersus est, ac lætis acclamationibus, magnoq́; comitatu exceptus, in aulã principalem se contulit.* Enimuero *ex illo tot aditis iam periculis, cœpit nulli satis confidere, sed occidere hunc, atq; illũ, nulli non calumniæ fidem accommodans.* A*d hæc neminem, cui uirtus ulla eßet, amicũ sibi adiungebat, sed à cunctis æquè rectis studijs animũ auocauerat.* Q*uippe quem die, nocteq́; aliæ ex alijs effrænæ corporis uoluptates grauißimo seruitio premebant, neminemq́; non ab limine uelut insidiatorem submouebat, quencunque aut probitas, aut disciplina ulla etiam mediocris illustraret. Scurræ uerò, & qui turpißima quæq; repræsentabãt, quasi ad-*

 dictum

dictum sibi habebāt, aurigando etiam, bestijsq; conficiendis supra modum exercebatur, ob quæ studia adulatores eum fortitudinis gloria celebrabāt, quare illa minus decorè tractabat, quā modesto principi conueniebat. Extitere ea tempestate etiam quædam in cœlo prodigia: stellæ enim per diem perpetuò apparuerūt, quædamq; ex ijs in longū productæ, medio quasi aëre suspēsæ uidebantur. Præterea animalia omne genus, minimè suam naturam seruantia, tū figura corporis prodigiosa, tum mēbris haudquaquā congruentibus edebantur. Maximum autem nefas cùm in præsens dolorem attulit, tum in futurum pessimo augurio uniuersos cōterruit. Nam cùm neq; imbres ulli, neque nubes, tantumq; exiguus terræmotus antecessisset, seu nocturni casu fulminis, siue igni aliquo in ipso terrarū motu uelut extrito, totum de-improuiso Pacis templum consumptū incendio est, quod unum scilicet opus cunctorum tota urbe maximum fuit, atq; pulcherrimum. Idem templorū omnium opulentissimum, egregieq; munitū, multoq; ornatum auro, & argento. Quippe uniuersi fermè suas illuc diuitias, quasi in thesaurum congerebant, ideoq; per noctem debacchatus ignis multos ex opulentis egenos reddidit. Quapropter communem quidem iacturam publicè omnes, suam autem quisq; priuatim, deplorabant. Sed ubi templum omne consumptum ignibus est, plurima quoque

&

& pulcherrima urbis ædificia conflagrarunt. Inter quæ etiam Vestæ templum, sic ut Palladium quoq; conspiceretur, quod in primis colũt, atq; in arcano habent Romani, Troia (ut perhibent) aduectum, ac tum primùm postquàm in Italiã deuenit, conspectum ab hominibus. Quippe raptum id Vestales uirgines media sacra uia in aulã Imperatoris transtulerunt. Multæ præterea pulcherrimæq; urbis partes combustæ, plurimosq; dies peruagatum incendium, non prius sedatũ est, quam repentinis imbribus extingueretur. Itaq; totam rem dijs imputabãt eius ætatis mortales, quorum scilicet uoluntate & inchoaße incendium, & desijße arbitrabãtur: ac portendi bella, quæ sunt deinceps insecuta, consumpto Pacis templo interpretabantur. Quam deinceps famã rerũ euẽtus cõprobauit. Enimuero plurimis maximisq; incommoditatibus laborãte ciuitate, non iam uti antea multitudo beneuolè Cõmodum aspicere, sed referre omnes eius calamitatis causas in illius iniustos actus, & reliqua uitæ crimina. Siquidem neq; latebant populum scelera hominis, neque latêre ipse uolebat, sed quæ domi non sine infamia patrabantur, ea etiam in publicũ ostentare haud uerebatur: eoq; uecordiæ, petulantiæq; processit, ut paternũ primò cognomen repudiaret, ac pro Commodo Marci filio, Herculẽ se Iouis filium iußerit appellari, depositoq; principum Romanorum

cultu leonis pellem substerneret, manuq; clauam gestaret, simul purpureas sibi, atque auro intextas uestes circundaret, non sine omnium irrisione: quippe eodem schemate & fœminarum luxum, & heroum uirtutē repræsentabat. Talem *se uidelicet quotidie præstabat.* Idemq; *mēsium nomina denuntiauit, ac pro uetustis appellationibus nouas de suis cognominibus imposuit, quorum ad* Herculem *pleraque tanquam scilicet ad fortissimum referebantur. Quin statuas quoq; sibi tota urbe poni iussit, inq; ijs unā pro curia, quæ arcum contenderet, ut etiā imagines ipsæ terrores, atq; minas præ se ferrent: quam dein tamen* Senatus *post illius obitum sustulit: proq; ea libertatis imaginem reposuit.* Commodus *autem cùm temperare iam sibi ultrà non posset, publicè spectacula edere professus, omneis se sua manu feras occisurum pollicebatur, & cum fortissimis quibusq; iuuenum singulari certamine depugnaturum.* Ea *cùm rumoribus celebrarentur, concurrebant ex* Italia *omni ac finitimis gentibus uniuersi ad id spectaculū, quod nec antea oculis usurpauerant, neque unquam fando audiuerant.* Siquid *ita esse certa manus illius dicebatur, ut quodcunq; destinaret, iaculo sagittáue contingeret.* Erantq; *cum illo assiduè* Parthorum *lectissimi sagittarij, ac* Numidæ *iaculatores, quos ille tamen omneis longè artificio superabat.* Vbi *autem spectaculi dies*

adfuit,

adfuit, pleno amphitheatro exadificatus Commodo peridromus fuerat, per quem decurrere in orbem poßet, ne cominus cum beſtijs pugnans periclitaretur, ſed supernè ac de tuto loco tela iaciendo, iaculandi potius ſcientiam, quàm fortitudinem oſtentaret. Ceruos igitur & damas, item cornigera alia præter tauros, currens pariter ipſe atq; inſequens impetebat, ac præuenta fuga certißimis ictibus proſternebat. Leones uerò & pantheras, aliaq; id genus nobilißima animalia, currens in orbem ſuperne iaculis confodiebat, ſic ut nec telum quiſquam ſecundum, nec uulnus uiderit niſi lethiferum. Nam ut primùm ſe fere concitauerat, ſtatim illā uel in fronte, uel in corde ſauciabat, nullo prætereà uſus ſcopo, neq; ad aliam corporis partem telo deſtinato, ſicut pariter cū uulnere ipſo conficeretur. Cæterum beſtiæ conquirebantur undiq;, ac tum primùm uidimus, quæ antea in picturis mirabantur. Quippe ex India, Aethiopiaq;, itemq; à Meridie, & à Septentrionibus quicquid incognitum prioribus ſeculis fuerat, confecit ille pariter, atq; oſtendit, nullo non obſtupefacto: tam certa illa manu, tamq; nuſquam telis oberrantibus. Idem aliquando ſagittas lunatæ cuſpidis in Mauruſias ſtruthos intorquebat, quæ & pedum celeritate, & alarū quaſi uelis ocyßimè ferebantur, ſic ut ſummum cōtingeret collum, atq; ita capita amputaret, ut excčlis cer-

uicibus (qui teli impetus fuerat) aliquandiu tamen uiuentibus similem cursum continuarent. Quin & pantherã, quæ scilicet eductum quendam in arenam cursu acerrimo cõprehenderat, sic ut iamiam laniatura uideretur, ita opportuno uulnere consecutus est, ut interfecta bellua hominem seruauerit, ac dentium quoque aciem cuspide ipsa iaculi præueniret. Leones item cauea centũ eductos, totidem missilibus uniuersos occidit, ita suo ordine iacentibus corporibus, ut numerari facillimè singula possent, nullo scilicet superuacuo incidente telo. Hactenus igitur quæ gerebantur, quamuis à principe aliena uiderentur, tamen quoniam fortitudinẽ, scientiamq; præ se ferrent, popularem quandã gratiã emerebantur. Verùm ubi iam nudus ingressus amphitheatrum est, sumptisq; armis numeros gladiatorios implebat: tum uerò triste Rom. pop. spectaculum id uisum, nobilissimum Imperatorem post tam multos parentis sui, maiorumq; triumphos, non quidẽ aduersus belluas arma capere militaria uel Romanorũ Imperio cõgruentia, sed amplissimam dignitatem turpissimo, fœdissimoq; cultu contaminare. Facilè autem dimicans suos compares superabat, neq; tamen ultra uulnera procedebat, dante unoquoq; manus atq; Imperatorẽ potius quàm gladiatorẽ agnoscente. Eoq; uesaniæ prouectus est, ut deserere principalem aulam, atq; in ludum gladiatorũ migra-

grare institueret, neq; se amplius Herculem appellari patiebatur, adoptato nobilissimi gladiatoris nomine, qui iam uita excessisset: quin simulacro illi Colosseo, quod Romanis uenerabile est, Solis effigiem gerens, capite dempto suum imposuit, atq; in basi subscripsit, non quos consuesset Imperatorios paternosq; titulos, sed pro Germanico mille gladiatorum uictorem. Caeterùm ipsum quoq; desinere aliquando ab sua uecordia, & ciuitatem tyrãnide liberari oportebat, idq; anno ineunte, quem diem Romani festum agunt, ad Ianũ uetustissimum Italiae deum referentes, cuius etiam Saturnum ipsum ab Ioue filio pulsum fuisse hospitem praedicant, & quod ibi latuisset, nomen Latio inditum. Quocirca etiam nunc Romani Saturnalia prius, deīn uerò initium anni more suo concelebrant. Estq; eius dei biceps imago, ut à quo incipit, & in quem desinit annus. Cùm igitur hunc diem festum ciuitas agitaret, in quo Romani inuicem se colunt, salutantq;, & numismata alter alteri, caeteraq; omnifariam munera missitant, summiq; magistratus conspicuam sibi & solẽnem purpuram induunt, uniuersis diem concelebrantibus, statuit Commodus, nõ quidem ex Imperatorijs (ut mos erat) aedibus, sed ex ipso gladiatorio ludo prodire in publicum, ac pro eleganti uestitu purpuraq; Imperatoria, procedere armatus, deducente gladiatorum agmine in conspectum

Romani populi. Quod ubi consilium suum ad Martiam retulit, unam è suis concubinis, cui scilicet plurimum deferebat, ac propè uxoris eam loco habebat, sic ut præter ignem omnes honores uelut Augustæ tribuerentur: intellecto mulier tam absurdo turpiq; consilio, orare multis lacrymis, supplexq; ad genua accedere: ne aut Romanum Imperium pollui pateretur, aut ipse uitam suam perditis, ac deploratis hominibus tam periculosè cōmitteret. Sed cùm nihil profecißet, lacrymans discesßit. Ille præfectum exercitibus, Lætum nomine, & Electum cubiculi custodem ad se accitos, parare iubet in ludo ipso gladiatorio, quo se dormitum recipiat, ut illinc ad sacrificandum manè procederet, ac se armatum Romano populo ostentaret. Illi multis precibus persuadere tentabant, ne quid indignum principe conaretur. Quibus Commodus ira percitus, facesßere ab se iußis, statim in cubiculum reuersus, ut quemadmodum consueuerat, meridiaretur, sumpto in manus libello, quales de philyra tenuißimi, atque in utranque partem replicabiles fiunt, conscribit in eo quoscunque illa nocte interficere destinauerat. Ex quibus prima erat Martia, mox Lætus atque Electus, post hos ingens eorum numerus, qui plurimum autoritatis in senatu obtinebant, siquidem senes uniuersos paternos amicos, tollere è medio, ne censura illorum sua interpel-

larentur

larentur flagitia, bonaq; ipsa diuitum dilargiri partim militibus, partim gladiatoribus decreuerat, ut alteri se defenderent, alteri oblectarent. Eum igitur libellum ita conscriptum supra lectulum deposuit, neminem ad se introiturum suspectans. Erat autem pusio quidam, infans adhuc, ex ea nota, qui uestitu cætero nudi, sed auro, gemmisq; ornati, solent delicatissimo cuiq; Romanorum esse oblectamẽto. Is ita Commodo charus erat, ut cum illo sæpe etiam cubaret, ac Philocommodus appellaretur, ipso indicante nomine amorem principis. Hic itaque puer fortè ludibundus, occupato inter balnea & crapulas Commodo, cubiculum (ut consueuerat) ingressus, sumpto in manus libello, qui cum lusitaret: foras processit, ac forte quadam in Martiam incidit: quæ cùm puerũ etiam ipsa diligeret, complexa prius, atque deosculata, libellum manu aufert, uerita ne quid ob infantiam inscius puer rerum fortasse grauiorum labefacteret. Agnita dein Commodi manu, ac legendi cupidine illecta, ubi funesta contineri, ac se primam peti intellexit, Lætumq; & Electum subsequi, tantamq; deinceps reliquorũ futuram cædem, hæc secum ingemiscens consusurrabat: Euge Commode, hæccine præmia beneuolentiæ, amorisq; sunt? Ita scilicet de te merui, cùm tam multos annos contumelias, ebrietatemq; tuam pertuli. Sed nequaquam tibi hæc ita successerint,

rint, uiro temulento aduersus sobriam mulierem. His dictis, Electum ad se arcessit, quem etiam ipsa aliquando per se conuenire, utpote cubiculi custodem solita, & cum eo quoq; stupri habuisse consuetudinem credebatur, traditoq; in manus libello: uide, inquit, Electe, cuiusmodi sumus hac nocte festum celebraturi. Is eo lecto expauefactus (erat autem Aegyptius genere, audax homo, ac promptus, & irasci facilis) statim signatum libellum per hominẽ sibi fidum Læto legendum mittit. Qui item exterritus, ad Martiam contendit, simulans de ijs ire se consultatum, quæ ad concinnandum ex iussu principis ludum gladiatorium pertinerent. Hoc igitur usi prætextu, constituunt, aut faciendum sibi quàm primùm, aut patiendum aliquid, nullum moræ locum, nullum procrastinationi esse. Placitum autem est, rem ueneno agi, quod se facilè daturã Martia recepit. Quippe solita primùm illi miscere, atque offerre poculum, ut ab amica porrectum suauius biberetur. Igitur redeunti ex balneis commistum uino odoratissimo uenenum in calice obtulit. Ille diu lauando, uenãdoq; collecta siti ueluti de more propinatũ sibi temere interbibit. Quare statim capitis grauedine occupatus, atq; in soporẽ prolapsus, cùm id ex labore accidisse opinaretur, quieti se tradidit. Electus autẽ, & Martia recedere omnes confestim, & suam quenque domum reuerti

iubent,

iubent, ne somni indigum Commodum expergefacerent. Id autem aliâs quoq; ex ebrietate nimia facere consueuerat: nam cum uel balneis, uel epulis operam daret, nullum scilicet habebat præstitutum quieti tempus. Etenim aliæ ex alijs uoluptates, æquè inter se maximè diuersæ, seruire sibi hominem etiam inuitum quocunq; tempore subigebant. Pauxillum igitur cùm requiesset, ac iam se ad stomachum et aluum uenenum insinuasset, oborta uertigine, uomitus & quidem affatim consecutus est, siue ipso cibo quem largiter antè sumpsisset, multaq; meri potione uirus expellente, seu quoniam principibus mos est antequàm cibum capiant, medicamento uti, quo uenena prohibeantur. Cæterùm cùm multum euomuisset, ueriti illi ne ueneno quoq; omni eiecto colligeret sese, atque unà omnes cædi imperaret, persuaserunt magna mercede Narcisso cuidam audaci strenuoq; adolescenti, ut ipsum in cubiculo strangularet. Hunc finem uitæ Commodus habuit, tredecim annos post parentis obitum Imperio administrato, unus omnium ante se Imperatorum nobilissimus, omniumq; eius ætatis hominum formosissimus. Quòd si dicendũ de fortitudine quoque est, ne in hoc quidem cuiquam præsertim destinandis ictibus, concessurus. Sed tamen totam uitæ rationem studijs (ut dictum est) fœdissimis contaminauit.

LIBER SECVNDVS.

OCCISO Commodo, quemadmodũ superiore uolumine demõstrauimus, cùm celare factũ interfectores, & aulicas excubias fallere uellẽt, uili quodã stragulo inuolutũ, cõstrictumq; corpusculũ, ac duobus exploratæ fidei famulis impositũ, ædibus exportandũ, uelut aliquid superuacuũ ex cubiculi supellectile curauerunt. Qui autẽ exportabãt, per medios euasere custodes, partim ebrios, dormitantesq;, ac manu languida tenentes hastilia, partim etiã socordes eorũ, quæ ad se parũ pertinere arbitrabantur. Ita corpus principis furtim elatũ, ac per noctem uehiculo impositum, in Aristæum miserunt. Lætus autẽ, & Electus, Martiaq; quid agendum foret diu deliberato, tandem decernunt, ita de eius morte rumores serere, quasi repentè in apoplexiam incidißet, quod facile de illo creditum iri existimabant, quem constabat identidem solitum immoderatis epulis saginari. Sed ante omnia tamẽ uisum est, aliquem prouectum ætate, ac modestum hominem deligere ad Imperium, per quem & ipsi incolumes forent, & omnes à sæua immoderataq; tyrannide respirarent. Igitur diu consultato, neminem sic idoneum inuenerunt, ut Pertinac

tinacem. Erat autem Pertinax genere Italus, domi belliq; rebus gestis clarus, multisq; insignis trophæis, quæ aduersum Germanos atque Orientales Barbaros erexerat. Vnusq; erat reliquus è grauissimis illis, quos pater Commodo amicos reliquisset, cuiq; plurimum ex omnibus socijs, ducibusq; contulerat. Tutus hactenus, uel grauitatem ipsam uerito, uel ob paupertatem hominis dissimulante Commodo. Siquidem id quoque illius laudibus accedebat, quòd cùm plurima omnium administrasset, tamen erat omnium pauperrimus. Hunc igitur Pertinacem nocte intempesta sopitis omnibus, Lætus, atque Electus cum paucis eiusdem factionis adeunt, & cùm ianuam occlusam offendissent, ianitorem excitauerunt, qui ubi adaperuit, militesq;, & Lætum præfectum adesse uidit, perterritus atque expauefactus, Pertinaci renuntiat. Is admitti ilico iubet, euentura mox inquiens, quæ sibi ad eam diem mala præsagiuerat. Tanta porrò fuit animi constantia, ut ne lecto quidem se mouerit, aut habitum oris demutauerit, sed ingressis Læto, atque Electo quamuis ad se occidendum missos crederet, pleno audaciæ uultu, minimeq; pallenti: iam pridem, inquit, hunc exitum uitæ singulis etiam noctibus sperabam, qui ex omnibus paternis amicis unus adhuc essem reliquus. Itaq; demirabar, quónam tãdiu rem differret Cõmodus.

Proin

Proinde quid statis, quin facitis imperata, meq; à tristi aliquando, ac perpetua formidine liberatis? Ad hæc Lætus: desine, inquit, indigna te, & superiore uita tua fabulari, neq; nos mortẽ tuam, sed salutem cum nostram, tum Romani Imperij petitum uenimus. Iacet enim tyrãnus, debitasq; luit pœnas, ea passus à nobis, quæ in nos facere moliebatur. Quare huc adsumus Imperium tibi tradituri, quem unum ex omni Senatu, uel temperantia uitæ, uel autoritate, uel ætate etiam, & grauitate morum scimus esse præstantissimum, charumq; populo & uenerabilem, sperantes quod agimus & optabile illis, & nobis salubrè futurum. Ad hæc Pertinax: desinite, inquit, senem ludere hominem, atq; ita timiditatis arguere, ut prius decipere, dein occidere studeatis: Atqui, inquit Electus, quando nobis parum credis, cape libellum hunc (nam manum certè agnoscis Commodi) tute lege, cognosces proculdubio quantum effugerimus periculi, neque tentamentum aliquod in nostris uerbis, sed ueri fidem deprahendes. Quod ubi Pertinax fecit, iam profectò uiris antea quoque sibi amicissimis credendum ratus, intellecta omni re, totum se illorum potestati permisit. Placuit igitur primò exercitum adiri, ac militum tentari animos, quos tamen Lætus in sententiam suã facilè se adducturum pollicetur, quippe cuius aliqua, utpote præfecti, futura esset

ra eßet apud illos autoritas. Quocirca omnes quotquot aderant, ad exercitum festinant, cùm iam multum noctis proceßißet instante Calen. Ianuar. die. Mittunt prætereà fidos homines, qui paßim rumorem dißeminent, uita defunctum Commodum, Pertinacemq; iam imperaturum, contendere ad exercitum. Qui ubi rumor euagatus, repentè populus uniuersus lympbato similis ebacchari, & discurrere per uias, ac lætabundi omnes renuntiare pro se quisque amicis, quibus aut dignitas, aut diuitiæ supera bant: nanq; illis potißimum discrimen impendebat à Commodo. Ibant igitur ad templa, & aras dijs gratulatũ, alij alia uociferantes. Quidam iacêre tyrannum, pars gladiatorem, nonnulli etiam multò his fœdiora. Quæq; hactenus metus repreßerat, ea nunc licentia, ac libertate oborta, impune iactabantur. Sed & pleraq; pars populi cursu concitato ad exercitum tendebant, ueritis omnibus ut satis libẽter Imperatorem Pertinacem milites acciperẽt, quippe moderatum principem, non sanè nimis ex sententia futurum sperabant militibus: qui scilicet tyrannidi seruire, uimq; omnem, ac rapinas exercere consueuißent. Itaq; uelut ad obsequium impulsuri confluxêre ad castra frequentes. Quò ubi peruentum, ingreßi Lætus & Electus unà cum Pertinace sunt, ibi conuocatis militibus ad hunc modũ Lætus uerba facit:

Commodus Imperator uester apoplexiæ morbo interijt. Causa mortis nemo alius, sed est ipse met sibi. Nã cum frustra nos optima, atq; salubria subijceremus, gerens ille se quemadmodum omnes nostis, cibo, potuq; nimio suffocatus est, atque is quidem suo sibi fato extinctus perijt. Quippe non una, eadémque cunctis hominibus mortis causa, sed aliæ alijs, cunctaq; tamen ad eundem tendentes uitæ finem. Verum pro illo adducimus uobis ipsi, ac Romanus populus uirum ætate grauem, uita moderatum, militaris disciplinæ peritißimum, cuius bellicam uirtutẽ uos quidem ueterani sæpenumero experti, cæteri tot annos urbi præfectum nõ honore solùm, sed etiam admiratione dignißimum iudicastis. Igitur fortuna non principem solùm uobis dat, sed parentem quoq; optimum: Cuius principatus non uobis modò, qui eum præsentes tuemini, sed ijs etiam iucũdißimus futurus est, qui ripas fluuiorum ac Romani terminos Imperij defensant, uidelicet res eius præclarè gestas memoria retinentibus. Neq; uerò iam Barbaros nobis pretio cõciliabimus, sed eorum memores, quæ hoc duce perpeßi sunt, metu potius subigentur. Hæc dicente Læto, minimè iam se cohibuit populus, quin ceßante adhuc & dubitabundo milite, Augustum illum declararet, patremq; appellaret, & faustis omnibus acclamationibus prosequeretur. Idem etiam milites fa-

ctita

faſtitabant, quanquàm non pari alacritate: ſed circunfuſa undiq; inermibus, feſtumq; agitantibus diem, populi turba facilè illos acclamare, ac Pertinacem uocare Auguſtum coëgit. Mox iuratis de more in illius nomen, factaq; re diuina, laureati omnes, populus, atq; exercitus proſequebantur. Sed poſtquàm in aulam Imperatoriam per noctem (ut diximus) à milite populoq; deductus, magnis curarum motibus æſtuabat. Et quamuis animo eſſe forti conſtãtiq; uideretur, tamen illum uehemẽter præſentia territabant, non de ſalute ſua magnopere ſolicitũ, quippe aliàs grauiora pericula contẽpſerat, ſed repentinæ tyrannidis mutationem animo uerſantem, nobilitatemq; nõnullorum Senatorum reputantem, quos minimè paßuros arbitrabatur, poſt Imperatorem generoſißimum recidiſſe principatum ad hominem priuatæ ſtirpis, atq; obſcuræ. Nam ſi uita ipſius planè temperans, ac frugalis audiebat, maximámque in bellicis negotijs gloriam fuerat adeptus, attamen claritate generis impar habebatur. Igitur poſtquàm diluxit, in curiam ſe contulit, neq; ignem ſibi præferri, neq; ulla principatus inſignia paſſus attolli, donec Senatus ſententiam ſciſcitaretur. Sed cum omnes ſimul atque uiderunt, lætis acclamationibus unanimiter exceperunt, Auguſtumq; & Imperatorem conſalutarunt. At ille recuſare inſtitit, tanquam rem inuidioſam

nomen Imperij, excusare senectutem, ueniamq́; orare, multos esse dictitans patricios uiros, quibus magis Imperium conueniret. Simul Glabrionem manu comprahensum protrahẽs, sessitare Imperatoria sella iubebat. Erat enim ille omnium patriciorum nobilissimus, ad Aeneam Veneris & Anchisæ filium seriem generis referens, idémque iterum Consul, qui tamen ita tum locutus est: Equidem egomet, quem tu omnium putas dignissimum, cedo tibi Imperio, atque unà mecum Senatus omnis summam tibi potestatem decernimus. Ibi uerò ille uim penè afferẽtibus, atque impensè rogantibus uniuersis, uix tandem dubitabundus sellam Imperatoriam conscendit, atque orationem huiusce modi habuit:

Consensus hic uester, studiumq́; eximium uni mihi plurimum in tanta ista nobilitate deferẽdi, cùm omni adulationis suspicione uacet, argumentúmque beneuolentiæ, fidémque præferat, alium fortassis audaciorem, atque alacriorem redderet ad ea, quæ traderentur, suscipienda, sperantem facili se gubernatione usurum, qui tantam in uobis beneuolentiam animaduerteret. Me autem contrà, magna ista scilicet atque egregia, sicut honoris sensu obstupefaciunt, ita metu quodam, curáque solicitant. Siquidem arduum in primis est, magnis acceptis beneficijs, paria referre. Nam in be-

neficiorum uicißitudine, si magnam gratiam referat, qui paruam debuerit, non tam facilitas remunerandi expenditur, quàm in ipso argumentum grati animi cõmendatur. Sed cùm prior quispiam eximia in te quædam contulerit, tum si illum parum amplè demerearis, non tam deeße quod reponas, quàm ipse inops sensuum ac planè ingratißimus uideare. Cerno igitur iam animo, quàm mihi arduum sit propositum certamen, ne tanto à uobis accepto honore parum me fortaße dignum exhibeam. Quippe non in sella ipsa fastigium dignitatis, sed in operibus situm, quæ illam minimè dedecorent. Nam quantum præterita odimus, tantum de futuris bene speramus. Et ut tenax est iniuriarum memoria (quod enim offendit, nunquam obliteratur) sic beneficia in ipso excidunt usu. Si quidem non tam delectat libertas, quàm seruitus offendit. Neque habendam quisquam gratiam putat, quòd rebus suis pro arbitrio utatur, quippe id sibi deberi iure autumat. Qui uerò suis exuitur bonis, nunquàm sanè iniuriarum obliuiscitur. Neque quisquam lucro apponit, quod utilitatem in commune pariat. Quæ enim publicè prosunt, parum cuique curæ sunt: sin quæ propria cuiusq; sunt, minus ex sententia ceciderint, tum nemo satis secum benignè agi putat. Ad hæc quicunque enormibus tyrannorum atque immensis largi-

tionibus insuerunt, ij si frugalius paulò, aut continentius ex pecuniæ inopia agere instituas, nõ tam id moderatæ cuidam dispensationi, prudentiq; attribuunt, quàm auaritiam continuò tibi & sordes exprobrant. Neque autem cogitant neminem posse magna cuiuis dilargiri, qui se à ui, atque à rapinis abstineat. Qui autem rectè, ac pro cuiusque dignitate dispensat, non modò nihil cuiquam iniustè eripit, sed & cæteros frugi esse docet, & parcere parto. Hæc igitur cum animis uestris reputantes, adnitimini uos quoque mecum patres, communemq; hanc Imperij administrationem existimate. Quippe in Repub. optimatium, non autem sub tyrannide uicturi, cùm ipsi optimam habere spem, tum reliquis etiam debetis polliceri. Hæc locutus Pertinax Senatui animum addidit, uotisq; exceptus & acclamationibus, habitusq; honorificentissimè, Iouis, aliorumq; deorum templis consalutatis, sacrificioq; de more facto, in aulam palatinam se contulit. Posteà uerò quàm fama uulgauit, quæ ille uel in Senatu dixisset, uel ad populum scripsisset, læti omnes agitare, sperantes serium se & clementem principem, parẽtemq; adeò magis quàm Imperatorem habituros. Nam & militibus edixit, ne cui ex populo contumeliam facerent, néue quem uiatorem pulsarent, cunctaq; deniq; ad honesti cultum, modestiamq; referebat. Ipse cùm aut ingred

grederetur, aut ius diceret, comem scilicet, ac mansuetam indolem ostendebat, & cùm Marcum in primis referre uideretur, seniores quidē admonitu delectabat, reliquos autem à crudeli contumeliosaq́; tyrannide ad modestam uitam, trāquillamq́; uindicatos, facilè ad se amandum impulerat. Quæ cùm fama lati⁹ euagaretur nationes omnes, atq; exercitus subiectos Romanis, aut amicos ad deferendos ei diuinos honores, incitauit. Quin Barbari quoq;, si qui aut frænos depulerant, aut seditiones moliebantur, metu uirtutis, quam præstitiße eū superioribus bellis meminißent, iustitiæq; fide, cùm neminem ab illo scirent ultro offendi, sed gratiam cuiq; pro meritis referri, uimq; abeße & crudelitatem, sponte illi se dediderunt. Legationes præterea undiq; cōfluebant, gratulatum Rom. Pop. quòd Pertinacis Imperio gubernarentur. Sed quod plerisque omnibus publicè priuatimq; gratum fuit, modestum, mansuetumq; principem Pop. Rom. contigiße, id uerò urbanæ cohortes Imperatorum custodiæ adhibitæ grauiter molesteq; ferebant. Siquidem à rapinis iniurijsq; ad temperatum uitæ cultum reuocatæ, ac mitem illam ciuilemq; gubernandi rationem in cōtumeliam suā, ac dedecus accipientes, ut ex qua licentiam sibi ademptā intelligerent, nullo iam pacto rectorem huiuscemodi tolerandū statuebant. Igitur principio cōtumaciores se gerere, minusq; di-

≀lo audientes esse. Postremò nondum bimestri Imperio expleto, cùm quidem ille iam non dubium suæ probitatis specimen dedisset, uniuersis in optimam spem erectis, inuidit repentè mala sors, quæ omnia funditus euertit: sic ut egregij illi conatus uehementer omnibus profuturi, in medio quasi cursu prolaberētur. Nam primùm quidē quicquid in Italia aut alibi gentium inculti soli, etiamq́; sub regibus uacaret, id totum occupantibus & colentibus adiudicauit: decemq́; annorum immunitatem, ac perpetuam libertatem agricolis concessit. Imperatorijs autem possessionibus nomen suum inscribi prohibuit, nō esse illas dictitās imperantiū proprias, sed communes Romanorum, & publicas: uectigalia quoque omnia, quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant in fluuiorum ripis, in urbium portubus, perq́; uias & itinera, penitus remisit, atque in antiquam libertatem reuocauit. Multaq́; item ad idem exemplum facturus uidebatur. Nam & delatores urbe exegerat, & ubiubi inuenirentur, puniri imperauerat: cauens ne cui de uanis criminibus periculum conflaretur. Ergo in maxima tranquillitate sese, beatissimoq́; rerum statu uicturos Senatus, cæteriq́; arbitrabantur. Siquidem adeò se æquabilem, paremq́; cæteris præstabat, ut filium quoque iam adulescentem in aulam palatinam nunquàm adduxerit, sed in-

tra

tra priuatos parietes continuerit. Sic ut in ludum quoque literarium, atque gymnasia de more itaret, nihil priuatis absimilis, erudireturq́;, & omnia perinde, ut quiuis è medio agitaret, neque ullam aut tyrannicam, aut omnino Imperatoriam pompam ostentaret. Cùm in hac morum, uitæq́; modestia ageret, soli scilicet prætoriani milites, præsentem rerum conditionem haud satis æquo animo ferentes, ueterem illam licentiam uiolenter se gerendi, raptandiq́; omnia affectabant, interq́; uina, & epulas consilia inierunt, Pertinacem è medio tollendi, grauem ipsis, atque onerosum, alterumq́; eius loco imponendi, rebus Romanis indulgentem, atque intemperantem, nihilque denique non licentiæ præbiturum. Igitur cōfestim haud opinato cunctis otium agitantibus turbidi, ac furentes, militari cursu meridie ipso, protentis hastis, nudis gladijs, frequentes ad Imperatoris ædes feruntur. Re autem subita, inspera taq́; perterriti cubicularij palatini pauci plurimis, & inermes armatis minimè ausi resistere, relicta sua quisque statione diuersi alij aliò defugerunt. Pauci tamen ex amicissimis nuntiato militum concursu persuadere Pertinaci conabantur, uti fuga sibi consuleret, populiq́; auxilium imploraret. Ille autem tametsi utilia in præsens audiebat, tamen indecorum existimans, atque illiberale, minimeq́; dignum

imperatoria maiestate, atq; anteacta uita, fugæ aut latebris salutem debere: occurrere periculo, ac procedere in medium decreuit, sperans persuasurum quæ uellet, & furētes in præsens animos placaturum. Igitur cubiculo egressus, factusq; irruentibus obuiam, quærere causas institit tam subiti motus, et à fœdissimo illo tumultu absterrere, non attonitus periculo, sed habitum oris grauem, moderatumq; retinens, paremq; imperatoriæ dignitati, ac nihil humile, nihil pauidum, aut obnoxium, nihil denique supplice dignum præ se ferens, ita ad eos uerba fecit: Me *quidem ô milites, inquit, si occiditis, neque ipsi rem magnā facitis, neq; mihi sanè grauem, homini uidelicet huius ætatis & gloriæ.* Siqui*dem humanæ uitæ finis certè est aliquis necessarius.* Vos *autem principis curæ, custodiæq;, & propulsandis aliūde periculis adhibitos, cædem ipsos facere primos, neq; ciuili tantum, sed imperatorio quoque sanguine polluere dextras, id uerò uidete, ne uel in præsens flagitiosum sit uobis, uel in posterum periculosum.* Neq; *enim ego ulla uos iniuria affeci.* Si *enim* Commodi *doletis interitu, nihil profectò nouum fuit mori, qui homo natus fuerat: sin dolo necatum putatis, non meum sanè id crimen, quippe quem ipsi scitis ab omni etiam suspicione procul abesse.* Quæ *enim tūc acta sunt uos primi cognita habuistis, ut etiam si quid obortum suspicionis est, id utiq;*

alios

alios attigerit. Cæterùm ne illo quidem extincto, quicquam uobis desieri patiemur, quod modestè, atq; ex dignitate uestra, non autem per uim & rapinas concupiueritis. Ita loquente eo, iam quidam ex his permotum iri uidebantur, neq; sanè pauci abire iam cœperant, ueriti sanctimoniã principis, ac senectutem: sed à cæteris facto impetu obtruncatur. Qui statim eo perpetrato scelere multitudinẽ declinantes, indignissimè laturã id facinus, occupant in castra abire, muroq; cõtinent se dispositis pro turribus armatis, qui populum à mœnibus arcerent. Hunc finem Pertinax sortitus est, uitæ, morumq; (ut suprà diximus) laudandus. Sed ubi cædis illius fama per populum dedita, tumultu scilicet, luctuq; omnia cõpleri, discurrere uniuersi furentibus similes, neq; certi quid agerẽt, quærere ipsos autores, quos neq; inuenire tamẽ poterant, neq; ulcisci. Præcipuè uerò Senatus indignè id ferre, cõmunemq; eam calamitatem existimare, desiderans parentem optimum, ac principem indulgentissimũ, rursumq; tyrannidẽ metuens, quam cordi esse militibus intelligebat. Sed cùm dies unus, itemq; alter abijsset, plebsq; uniuersa suo quisq; metu quietem ageret, & qui dignitate, autoritateq; pollebant, in sua prædia quàm longissimè poterant, ab urbe secessissent, ne quid in eligendo successore grauius obijceretur: cogniito milites, & quietum esse populum, & existere nemin

neminem, qui principem interfectum uindicaret, ipsi quidem castris se continebant: constituto autem supra murum uocalißimo quoque, edicunt uenale Imperium, traditurosq; se ei, qui plurimũ pecuniæ polliceretur, tutoq; in aulam deducturos. Id auditum neminẽ è Senatu grauitate, atq; autoritate præditum, neminemq; è nobilitate, aut ex his deniq; permouit, quicunq; adhuc opulenti superabant tenues reliquiæ Cõmodi tyrannidis, neq; ausus quisquam, aut muro succedere, aut turpem, contumeliosumq; dominatũ pecunia pacisci. Sed enim Iuliano cuidam consulari uiro, qui grandem habere pecuniam credebatur, uespere supra cœnam nuntiatur, inter uinum, atq; epulas, militum edictum. Quippe homo alioqui parum uitæ continentis habebatur. Persuadent igitur uxor, atq; filia, & parasitorum turba, ut relicta mensa acceleret, & quid agatur, intelligat, ac subinde inter eundum adhortãtur, occupet proiectũ Imperium, superaturum largitione omnes, qui tantum diuitiarum poßideat. Igitur ubi ad muros accesit, clamare occœpit, daturum quæ uellẽt: habere se magnas opes, plenos auri thesauros, atque argenti. Eodemq; tempore Sulpitianus & ipse uir consularis, ac præfectus urbi, socerq; Pertinacis Imperium licitabatur. Verùm in eo milites suspectũ habuerunt Pertinacis propinquitatem, subeße aliquid fraudis suspectantes,

quò

quò illius cædes uindicaretur. Ergo Iulianum scalis demißis supra muros attollunt, non prius ausi reserare portas, quàm conueniret de nume ro dandæ pecuniæ. Ille ingreßus in castra primùm quidem honores Cōmodi, & statuas quas sustulerat Senatus, instauraturum pollicebatur, conceßurum ipsis quam quondam sub illo licentiam obtinuißent, præterea militibus singulis plus multò argenti daturum, quàm aut petere auderent, aut accepturos expectauerāt: neq; in dando moram futuram, nam domi eam pecuniā adseruari. Quibus adducti rebus milites, atq; in tantam spem erecti, Iulianum declarāt principem, simul ei Commodi cognomen imponunt. Tum signis sublatis, impositisq; illius imaginibus, deducere hominem tendunt. Igitur de more sacrificio in castris peracto, exijt maiore militum comitatu, quàm cæteri consueuerant: siquidem per uim, contraq; populi uoluntatem, perq; turpitudinem, & dedecus, Imperium emercatus, iure impetum multitudinis uerebatur. Sed induti armaturas milites, circunseptiq; undique testudine facta, ut etiam si res posceret, dimicarent, receptoq; in mediū Imperatore suo, clypeis, hastisq; supra capita elatis, ut tutiores forent, si fortè lapides è tectis mitterentur, deducunt eum in aulam, neq; auso resistere populo, neq; (ut mos est) faustis acclamationibus prosequēte, sed diras procul imprecantib

cantibus uniuersis, grauiterq́; exprobrantibus, quòd ære sibi imperiũ parauißet. Tum primùm uidelicet corrupti militum mores, fœdaq́; et insatiabilis pecuniæ cupiditas, & cõtemptus Imperatoriæ maiestatis inoleuit. Nam *cùm neque uindex existeret illius tam crudeliter interfecti principis, neq; promercale factum* Imperiũ, *fœdeq́; nundinatum quisquàm prohibuißet: id uerò initium, causaq́; militibus fuit, ut etiam in posterum turpißimi, contumacißimiq́; euaderent, sic ut auaritia in dies, ac principum contemptus, etiam usq; ad sanguinẽ proueheretur.* Enimuero Iulianus Imperium *adeptus, delicijs cõtinuò, crapulæq́; se dedere, circa* Rempub. *indiligens, uitamq́; mollißimam, luxuq́; circunfluentem traducere.* Sed *& spem militum fefellerat, neque implere fidem promißorum potuerat, siquidem nec opes domi quantas iactabat, & publicum ærarium sumptibus illis insanis iampridem à* Cõmodo *exhaustum.* Quare *cùm milites habebat infensos, tum à populo totius rei conscio facilè contemnebatur.* Itaq; *& prætereuntem maledictis insectabãtur, & turpes, ambiguasq́; uoluptates exprobrabãt, sic ut propalam etiam in circo, quo maxima uis hominum confluit,* Iulianum *inceßerẽt, ac uindicem* Romani Imperij, *præsulemq́; summi principatus* Nigrũ *uocitarent, orantes ut quàm primùm adeßet, ipsosq́; à tantis contumelijs aßereret.* Is

Niger

Niger consulatum gesserat, ac tum Syriæ præerat uniuersæ, qui honos ea tempestate multò maximus erat. Quippe etiã Phœnices, omniũq; ad Eufratem regio Nigri suberat imperio. Ipse ætatis erat iam ad senectutem spectantis, multisq; & magnis in rebus uersatus famam obtinuerat mansuetudinis, ac dexteritatis, sic ut etiam Pertinacis uitã putaretur æmulari. Quibus maximè rebus populi fauorem adeptus uidebatur. Hunc igitur assiduè frequentis populi clamores implorabant, ac præsentem Iulianum conuicio lacerantes, illum etiam absentem uniuersi principalibus acclamationibus, faustisq; uocibus prosequebãtur. Quibus intellectis, Niger putans omnia sibi ex sententia successura, quòd & à militibus negligebatur Iulianus, ut qui fidem minimè impleuerat, & contemnebatur à populo, ut parum dignus empto principatu, spem cœpit Imperij uindicandi. Ac primò quidem ex ducibus, tribunisq;, cæterisq; militibus, qui plurimum haberent autoritatis, diuersos alium alio tempore domum dimittebat, edoctos rerum omnium, quæ sibi Roma afferebantur. Id hoc consilio faciebat, ut quàm latissimè toto Oriente rumores disseminarẽtur. Ita enim sibi adiuncturum quàm plurimos existimabat, si non Imperium ex insidijs occupaturus, sed opem uocantibus, atq; implorantibus allaturus uideretur. Proinde uniuersi confestim adesse,

obsecrare pro se quisq;, obtestariq;, uti quàm primum republicam capesseret. Est autem Syrorum gens natura leuis, pronaq; ad res nouandas. Amabant autem uehementer Nigrum, quòd & Imperiũ apud illos humanissimè gesserat, & ludis multitudinem ac celebritatibus detinuerat. Sunt autẽ Syri suapte natura huiuscemodi oblectamentorum cupidiores, è quibus Antiocheni maximam felicissimámque urbem inhabitantes, totum fermè annum, uel in urbe ipsa, uel in suburbanis ludos, & festa concelebrãt. Quocirca edendis assiduè spectaculis, ac remittendis exhilarandisq; otio animis, ita sibi uulgus adiunxerat, ut ab omnibus magnopere coleretur. Quæ cùm ita se habere intelligeret, iussis adesse dicta die militibus, reliqua etiam confluente multitudine, ita pro suggestu ad id ipsum extructo uerba fecit:

QVàm mite ingenium, quantáque in rebus maioribus aggrediendis nostra cautio sit, forsitan ipsi quoque iampridem cognouistis. Neq; ego nunc apud uos processissem uerba facturus, si uel priuato cõsilio, uel incerta spe, aut spem superante cupiditate adducerer. Sed me uocãt Romani, & assiduè clamãtes fatigãt, ut eis manũ porrigã salutarem. Neq; patiar tam excellens, tamq; gloriosum relictum à maioribus Imperium iacere abiectum turpiter. Vt autem citra occasionẽ aliquam, res aggredi tantas,

tas, audax sanè, temerariumq́; sit: ita si implorantibus, ac rogantibus opem deneges, timiditatis, & proditionis crimine labores. Quapropter eo consilio ad uos huc prodij, ut sciscitarer, quid facto opus esse duceretis, uobisq; uterer, quasi totius negotij huius consultoribus: quod si ex sententia successerit, communis mihi inde uobiscum erit utilitas. Neque scilicet tenues opes, aut leues sunt, quæ nos solicitāt, sed ipse Romanus populus, cui rerum omnium potestatem superi tribuerunt, ipsum Romanum Imperiū fluctuans adhuc, neq; apud quenquam certa sede residens. Sed neq; parum tuta minus consilia, his implorantiū animis, nullo ad prohibendum, resistendumq́; parato. Nam qui illinc ueniunt, ne ipsos quidem milites, unde Imperiū emptitauerit, satis ei fidos fore affirmant, quoniam promissa non soluerit. Quæ sit igitur uestra mens, ostendite. Talia loquentem continuò exercitus omnis, cæterumq́; uulgus Imperatorem, atque Augustum consalutant. Tum amictum purpura, reliquoq́; exornatum aulico paratu, ibidem ex tempore conquisito, præcedente etiam igni, in Antiochiæ primùm templa, mox ad suas ædes deduxerunt, quas etiam, ceu non iam priuatas, omnibus extra insignibus Imperatorijs adornauerunt. His lætus Niger, cùm scilicet & Romanorum animos, & cæterorum studia hominum animaduerteret, iam haud dubiè rem omnē sibi

eſſe in uado arbitrabatur. Qui poſtquàm rumor increbruit, ſtatim quæcunq; aduerſum Europæ continẽtem nationes incolũt, feſtinare pro ſe quæque, ut præſtò illic eſſent. Legati undique Antiochiam cõfluere, uelut ad legitimum principem. Reges quoq;, & ſatrapæ trans Euphratem, Tygrinq; habitantes gratulatum miſerũt, ſuamq; operam in omnem euentũ pollicebãtur. Quos ille ampliſſimis affectos muneribus, gratijsq; actis dimittebat, nullis ſibi in præſens opus eſſe auxilijs affirmans, ſatis munitũ Imperium, idq; geſturum ſe incruentum. Quare tanta ſpe ſublatis animis ſupinius iam, negligentiusq; agitabat, ſeq;, populúmque Antiochenum otio, delicijsq; oblectans, ludosq; edens & ſpectacula. Neq; uerò aut Romam, quòd res maximè poſtulabat, proficiſci ſtuduit, aut Illyricos exercitus, qui ſcilicet in primis adeundi, conciliandiq; fuerant, ullis de rebus certiores fecit, ſperans ſtatim intellecta re, cum Romanis eos pariter, cumq; Orientis totius exercitibus conſenſuros. Hæc dũ agitaret, leui, incertaq; ſpe ſubnixus, fama iam per Pannonios, Illyricosq; increbruerat, perq; exercitus omnes, qui pro ripis Danubij, Rheniq; excubantes coërcendis Barbaris Romanum tuentur Imperium. Præerat autem Pannonijs uniuerſis (nam unius regebantur Imperio) Seuerus quidam, genere Afer, uehemens homo negotijs gerendis, ac ferox, uitaq; inſue-

tus

tus duræ, & asperæ, promptus excogitandis, acer exequendis rebus. Quipostquàm Romanũ principatum pendere sublimem, quasiq; direptui expositũ uidit, alterum quidem ut desidem, alterum ut parum efficacem contẽptui habuit. Addebant præterea spem somnia quædam, & oracula, cæteraq; futurorum præsagia, tum deniq; fidem ueri impetrantia, cùm sunt euentum sortita. Quorum pleraque ipse in libris de uita sua conscripsit, ac publicè in tabulis picta dedicauit. Sed quod illi extremum, maximiq; momenti somniũ, spem propémodum omnem cõciliauit, id ne nobis quidẽ silentio prætereundum. Quo enim tempore nuntiatum est, Pertinacẽ ad Imperium ascitum, peracto Seuerus sacrificio, iuratusq; fidẽ principi, ubi primùm domum redijt, somno comprahensus, uidet per quietẽ magnum quendam, ac generosum equum ornatum phaleris Imperialibus, qui Pertinacem ipsum per urbem ueheret media sacra uia. Sed ubi ad ipsum fori peruenit ingreßum, in quem olim liber populus frequens conueniebat, uisus est excußiße Pertinacem equus, atque abieciße humi, proximeq; astanti Seuerò tergum substernere, cumq; proferre sublimem tutò in forum medium, cõspicuum uenerabundæ multitudini. Manet autem adhuc huius imago somnij eodem ipso in loco ingens ex ære conflata. Ad hunc igitur modum sublatis animis Seuerus, ac se di-

uina prouidentia solicitari ad Imperium ratus, decreuit animos periclitari militum, quare primùm quidem præfectos, tribunosq́;, & primos militum sibi adiungens, cumq́; ijs de Romano Imperio sermones serens, abiectum id eße dictitabat, existente nullo, per que n fortiter, atque ex dignitate gubernaretur. Inuehens præterea in prætorianas cohortes, quæ sacramentum militare ciuili, Imperatorióque sanguine polluissent, uindicandam eße aiebat, ac persequẽdam Pertinacis cædem, minimè ignarus excubare adhuc memoriã Pertinacis apud Illyricos exercitus: quoniã sub Imperatore Marco multa illius ductu, aduersus Germanos trophæa excitauerant, & cùm præfectus Illyrico foret, nullum non exemplum uirtutis in prælio ostentauerat, beneuolentiam porrò, ac probitatem, ad hæc ciuile, moderatumq́; Imperium socijs præstiterat. Quocirca memoriã eius principis colentes, tantam in illum editam crudelitatem indignißimè ferebant. Hanc igitur Seuerus occasionem arripiens, facilè eos, quò uellet, adducebat, simulans non se quidem Imperium quærere, aut summam potestatem affectare, sed ire ultum sanguinem tanti principis. Nam ut eius regionis homines corporibus utuntur prævalidis, atq; proceris, & in pugnã, cædemq́; paratißimis, ita pingui sunt ingenio, quare haud facilè sentiunt, si quid agas, dicásue aßutè, ac subdolè. Quocirca cùm fidem

fecißet

fecißet Seuerus, cadem se Pertinacis persequi uelle, ita sibi uniuersos cõciliauit, ut Imperator diceretur, summamq; ab eis acciperet potestatem. Sed ubi Pannoniorum animos explorauit, statim uicinarum quoq; gentium præsides, quæcunq; Romano subiacent Imperio, magnis illexit præmijs. Erat autem Seuerus unus omnium mortalium ad amorem simulandũ maximè factus, sic ut ne iusiurandum quidem fallere dubitaret, si ita usus posceret, longeq; aliud in lingua promptum, quàm in animo recõditum gerebat. Igitur Illyrico omni, rectoribusq; prouinciarũ per literas insinuatus, collectisq; undecunq; militibus, ac suscepto Pertinacis cognomine, quod non Illyricis modò, sed Romano etiam populo gratißimũ fore suspicabatur, conuocatis omnibus in campum, ita pro suggestu locutus dicitur:

QVantum uel fidei, uel religionis erga deos, per quos iurati estis, quantumq; honoris Imperatoribus exhibeatis, quos adeò ueneramini, facilè ostenditis, milites: cùm tantopere indignamini, cohortes urbanas, pompæ magis, quàm uirtutis, administras, adeò fœdum facinus perpetraße. Ac mihi quidem in uotis est, nunc primùm tantam spem auspicanti (nam profectò scitis, quàm semper audiens dicto principibus fuerim) perducere ad exitum, atq; explicare, quæ nobis cordi sunt: neque Romanum Imperium abiectum pati, quod quidem apud

maiores summa semper autoritate gestum, uenerandum omnibus uidebatur. Posteà uerò ad Commodum recidit, *etsi ob illius adulescentiam sæpenumero impegit, attamen omne uitium, cùm ipsius principis nobilitate, tum sanctissimi parētis memoria obumbrabatur.* Neq; *tam errata illius odium, quàm misericordiam, emerebantur.* Quippe *nō tam ipsi quæ gerebantur, quàm aßentatoribus imputabamus, cæterisq; malarum artium consultoribus, atq; ministris, donec ad sanctißimum illum senem, cuius adhuc uirtutis, & probitatis, nostris mentibus memoria residet, delatū fuit* Imperium. Quem *tamen tantum abest, ut tolerare illi potuerint, ut cæde etiam nefaria talem uirum è medio sustulerint.* Post *hunc autem terræ, marisq;* Imperium, *nescio quis turpißimè auctionatus, & populo, quemadmodum auditis, inuisus est, & milites ipsos, quibus imposuit, parum fidos habet.* Qui *tamen si etiam defensuri illum forent, attamen neq; numero uniuersi, neque uirtute singuli conferendi sunt uobis.* Ad *hæc bellica uos negotia exercuerunt.* Nam *& cum* Barbaris *pedem conferre, & labores omneis perferre, & algores, æstusq; despicere, & concreta gelu calcare flumina, & potare effoßos latices non haustos, & uenatu inuigilare consueuistis.* Omnia *deniq; ad uirtutē adepti uiatica, sic ut nemini facile sit uestris obsistere uiribus.* Etenim

labore

labore miles probatur, non mollitudine, qua illi exſaturati, atque enutriti, ne uocem quidem ueſtram, nedum pugnam, poterunt ſuſtinere. Quòd ſi cui Syriæ res formidabiles uidẽtur, is uel ex eo cogitet, quàm imbecillæ ſint, quamq́; tenui ſpe nitantur, quòd neq; adhuc progredi quôquam, neq; de urbe petẽda deliberare auſi, ſedesq́; illas boni conſulentes, delicias in diem quæſitas, lucrum eſſe ambiguæ poteſtatis arbitrantur. Eſt autem ad ioca, & cauilla in primis factũ Syrorum genus, tum qui Antiochiã colunt, ij ſtudere Nigro potiſſimùm creduntur. Nam gentes reliquæ, & ciuitates, cùm adhuc neminem Imperio dignum aſpiciant, quiq́; ſit Rempub. fortiter, moderteq́; geſturus, ei ſcilicet obedire ſe tandem ſimulant. Quòd ſi ab Illyrico exercitu ducem creatum cognouerint, ſimúlque noſtrum nomen inaudierint, non obſcurum ſanè apud ipſos, neq; ignoratum, (quippe illic etiam cum Imperio præfuimus) neq; me profectò deſidiæ, aut torporis arguerint, neq; ueſtrũ exceptare impetum, aut bellicã uirtutẽ uolent experiri: præſertim cùm & corporũ proceritatibus, & armorũ exercitationibus, & conferenda manu longè uobis impares habeantur. Quare occupemus quã primùm Romam, larẽ ipſum Imperij, reliqua dein facilè expediturí, cùm deorũ oraculis, tum armorum, corporumq́; ueſtrorum uiribus confidentes. Hæc locutum Seuerũ fauſtis acclamationibus milites

excepecunt, Augustum, Pertinacemq́;, appellantes, studiumq́; in eum propensum, atq; egregiam uoluntatem pollicebantur. At Seuerus nihil procrastinandum ratus, armari quàm expeditissimè iubet, iterq́; ad urbem edicit, distributisq́; uiritim cibariјs, omniq́; uiatico, nihil sibi ad celeritatem facit reliqui, nullis interquiescens locis, ac uix residere tantisper milites passus, donec à nimia itineris contentione respirarent. Ipse inter primos laborans, uiliq́; tabernaculo utens, cibum, potumq́; eundem, quem etiam cæteri milites, capiebat. Nihil unquam Imper-atoriæ luxuriæ, nihil deliciarum ostentans, sicut acceptior in dies militibus fieret. Nam cùm laborum omniū, non modò particeps, sed princeps etiam, autorq́; foret, adeò cunctis uenerabilis erat, ut nihil non pro illo cupidissimè factur uiderentur. Posteà uerò quàm emensa Pannonia ipsos Italiæ montes insedit, famamq́; sui praueniens, prius coràm conspectus est, quàm aluentare auditum fuerat, magnus scilicet omnes Italiæ ciuitates tanto conspecto exercitu metus inuasit. Quippe homines in Italia pridem ab armis, belloq́; remotissimi, agros, pacemq́; colebãt. Etenim quandiu libera ciuitas egit, atq; à Senatu belli duces eligebãtur, fuère in armis semper Italæ nationes, Græcisq́; & Barbaris subactis, terræ sibi, marisq́; Imperium pepererunt. Neq; ulla orbis terrarum pars, aut cœli tractus

fuit,

fuit, quò non uires suas Romanorum arma protulerint. Postea uerò quàm Augustus rerum potitus est, & laborem Italis ademit, & arma detraxit: milites tantum quosdam certis autoramentis habuit mercenarios, qui Romanũ tuerentur Imperium, tum fluuiorum magnitudine, atq; fossarum, montibusq; asperrimis, desertisq; locis, atq; imperuijs circunseptos Imperij limites communiuit. Quocirca meritò omnes, postquàm aduentare Seuerum cum tanto milite audiuerunt, insueta re perterriti, cùm neq; stare cõtrà, neq; prohibere auderent, ibant obuiàm laureati, portisq; eũ patentibus excipiebant. Ille tandiu locis singulis immoratus, quandiu aut sacra faceret, aut populos alloqueretur, Romam è uestigio pergebat. Quæ ubi Iuliano nũtiata sunt, actum de se prorsus existimauit. Nam & exercitus Illyrici potentiam, multitudinemq; audiebat, & populo parum fidebat, cui se cernebat inuisum: neque satis magnam spem in militibus habebat, quos uidelicet fefellisset. Itaque collectas undique pecunias, partim suas, partim ab amicis acceptas, tum quascunq; in tẽplis, alijsq; locis publicè inuenisset, diuidere militibus instituit, ut eo pacto illorum beneuolentiam redimeret. Sed ei, tametsi multa, magnaq; acceperant, nullam tamen habebant gratiam, persolui debitum sibi, non dari munus aliquod interpretantes. Cæterùm suadentibus amicis Iuliano, ut

no, ut exercitum educeret, atque Alpium *angustias occuparet (sunt autem* Alpes *altißimi montes, quales in his regionibus nulli, porrecti ad muri formam, circundatiq́; Italiæ, quasi ad reliquam regionis eius felicitatem hunc etiam quasi cumulum natura addiderit, ut munitionem haberet inexpugnabilem, pertingentem scilicet à* Septentrionali, *ad id mare, quod ad* Meridiem *spectat) non ausus tamen ille urbe egredi, supplicatum militibus mittebat, uti arma caperent, exercerentq́; se, ac foßas ante urbem ducerent, omnemq́; belli apparatum in ipsa demum urbe expediebat. Siquidem* Elephantos *quoq;, quos ad pompam institutos habebat, insuefacere conabatur seßorem pati: ratus* Illyricos *milites, equosq́; eorum perterritum iri facie magnitudineq́; belluarum, quales antea nullas aspexißent. Totaq́; ciuitas armis fabricandis, bellicisq́; instrumentis conficiendis erat intenta. Sed cunctantibus adhuc* Iuliani *militibus, ac se comparantibus ad bellum, nuntiatur adeße iam* Seuerus. *Is multos è militibus suis sparsim dimiserat, qui clàm* Romam *proficiscerentur. Quare alij alijs itineribus noctu ingreßi urbẽ, protectis armis habitu paganorum operiebantur. Iamq́; intus hostis erat, supino adhuc* Iuliano, *& quid ageret ignaro. Quæ ubi populus intellexit, cunctis metu perculsis, ac* Seueri *potentiam formidantibus, sentire iam se cum*

illo

illo simulabat. Et *Iulianum quidem, quòd imbellis,* Nigrum *quòd lentus, atque iners, uitupe-rantes: Seuerum ipsum iam aduentantem magnoperè admirabantur.* Enimuero *Iulianus hæsitabundus, atque inops consilij, conuocato prius Senatu, literas ad Seuerum mittit, quibus fœdus pacisceretur, eumq; in communionem acciperet Imperij. Cæterùm Senatus, etsi illa omnia decernebat, tamen ut eum pauitare, desperata salute, animaduertit, totus iam ad Seuerũ incubuerat. Biduo uerò pòst, triduóue, audito Seuerum iam planè adesse, omnes contempto Iuliano, in curiam conuenêre iussu consulum. Quippe ijs curæ Romana res est, quoties de Imperio ambigitur. Qui postquam frequentes affuerunt, quod facto opus esset, inter se deliberabant, manente adhuc in aula Iuliano, ac fortunã suam miserante, suppliciterq; rogante, ut sibi eiurare Imperium liceret, omnemq; eam potestatem Seuero transcribere. Sed ubi intellexit Senatus pauidum Iulianum, perterritos corporis custodes, ipsum penè ab omnibus destitutũ, decreta illius nece, Seuerum Imperatorem declarãt. Tum legatos ad eum mittunt, partim qui magistratũ obtinerẽt, partim qui maximã haberent in Senatu autoritatem, ut omnes illi honores Augustorum deferrent. Occidendi autem Iuliani datur uni è tribunis negotium. Is imbellem, miserumq; senem, qui sibi ipse tam*

infelicem

infelicem exitum propria pecunia emißet, desertum iam, destitutumq; ab omnibus, inter fœdißimas cõplorationes trucidauit. Quæ ubi Seuerus audiuit, maiora iam moliens animo consilium inijt capiẽdorum militum omnium, quicunque Pertinacem interemißent. Datis itaq; clàm ad tribunos, centurionesq; literis, hortatur, multa pollicens, persuadeant militibus urbanis ut sibi dicto audientes sint. Ipse edictum proponit, ut relictis inter castra armis, exeant pacatorum habitu, quales procedere in pompam, aut ludos celebrare consueuißent, iurentq; in Seueri nomen, ac spem sibi optimam proponentes præsto sint, ut nouum Imperatorem comitentur. His creditis, milites suasu quoq; tribunorum relictis armis, pomparum habitu laureati proceßerũt. Sed ubi ad exercitum Seueri peruenerunt, nuntiato iam adeße, iubet in cãpum conuenire frequentes, quasi salutaturus, ac perbenignè accepturus uniuersos. Enimuero cùm ad tribunal principis acceßißent, unanimiter acclamãtes, dato repentè signo comprahenduntur. Ita enim præceperat Seuerus, ut cùm stare pendentes eos ab ore principis uidissent, circumirent uniuersos milites sui more hostiũ, neminemq; uulnerãtes, aut pulsantes, tantùm orbe facto clausos in medio cõtinerẽt, pila duntaxat intẽdentes, & hastas, ut scilicet metu uulnerũ nudi resistere armatis, paucíq; plurimis

mini

minimè auderent. Quos ubi uelut indagine armorum conclusos, captiuosq́; habuit, magna uoce, ac turbido spiritu, ita ad eos uerba fecit:

Superari uos à nobis, uel sapientia, uel uiribus, uel etiam numero, re ipsa uidetis. Capti estis quàm facillimè, ac nullo fermè negotio tenemini. Quid futurũ de uobis sit, in mea manu est. Iam scilicet uictimæ hîc statis obnoxiæ nostro imperio: si sceleri uestro debitum quæratis supplicium, nunquàm sanè inuenietis: sanctissimum illum senem, Imperatoremq́; optimum seruãdum, tuendumq́; uobis, ipsi occidistis: Romanum Imperium perpetua clarum gloria, quod maiores nostri, aut uirtutis, aut nobilitatis nomine suscipiebant, hoc uos turpiter, fœdeq́;, uelut aliquid ex priuatorum instrumento, quasi sectores uendidistis. Ac ne eum quidem ipsum, quem sic ad Imperium produxeratis, seruare saltem, ac defensare ausi, homines timidissimi prodidistis. Ob hæc igitur crimina, ac facinora uestra, mille uobis debentur mortes, si quis par noxæ supplicium studeat petere. Proinde quid uos æquum pati sit, sanè uidetis. Ego tamen sanguine abstinebo, neque uestras imitabor manus. Sed quoniam ius, fasq́; negat stipari à uobis iam principem, uiolato iureiurando, ac manibus ciuili & Imperatorio sanguine pollutis, proditaq́; fide, custodiaq́;, animas quidem, & corpora uobis, nostra largietur humani

munitas. Porrò *militibus meis ita præcipio, recingant uos, ac uestimentis exutos militaribus, nudosq́; dimittant.* Vobis *autem sic impero, discedatis quàm longissimè, edico item, iuroq́;, ac denũtio capite pœnas daturum, si quis uestrûm posthac intra centesimũ ab urbe lapidem conspicietur.* His *imperatis, è uestigio milites* Illyrici *cõcurrunt, breuesq́; illos gladios detrahũt, quos auro, argentoq́; ornatos, in usum pompæ suspensos habebant, tum Zonis, uestituq́;, & cæteris militiæ insignibus per uim ablatis, nudos ad unum, exautoratosq́; dimiserunt.* Enimuero *illi proditos se uidẽtes, atq; astu captos, patientiam scilicet præstabant.* Nam *quid agerent nudi aduersus armatos, pauci aduersus plurimos?* Discessere *igitur complorantes sese, concessamq́; salutem loco muneris interpretãtes, pertæsi tamẽ, ac dolentes, quòd inermes egressi, capiendos se turpiter, ignominioseq́; obtulerant.* Vsus *item alio cõsilio* Seuerus *est.* Quippe *metuẽs, ne recincti, exautoratiq́; deploratis rebus, rursus castra repeterent, resumerentq́; arma, præmissos alijs itineribus ac semitis electissimos quosq́;, & exploratissimos suorum militum, iubet clanculùm uacua castra irumpere, armisq́; ipsorum occupatis, excludere redeuntes.* Hanc *igitur pœnam* Pertinacis *interfectores dederunt.* Post *hæc* Seuerus *cum reliquo exercitu instructo armis,* Romam *petijt, attonitis, metuenti*

tuentibusq; pariter primo conspectu Romanis, audaciamq; uiri, ac fortunam repetentibus animo. Quem quidem Senatus, populusq; uniuersus laureati exceperunt, primũ scilicet ex omnibus hominibus, atq; imperatoribus, citra sanguinem, atq; adeò citra puluerem tanti effectorem operis. Omnia porrò mirabilia in illo, præcipueq; ingenij acumen, laborum tolerantia, rebusq; maximis aggrediendis, bonam sibi spem proponens audacia. Posteà uerò quàm eum populus faustis acclamationibus suscepit, & Senatus uniuersus ad portas urbis consalutauit, inito Iouis templo, factaq; re diuina, reliquisq; itẽ sacris ædibus de more consalutatis, nouissimè ad domum Imperatoriam se recepit. Postri die uerò curiam inijt, ibiq; placidus orationem habuit plenam optimæ spei, simul omnes publicè, priuatimq; benignè complexus, uenisse in urbem aiebat, ut occisum Pertinacem ulcisceretur, daturumq; operam, ut status optimatium fundamenta se principe iacerentur. Nullum nisi iudicio damnatum capite bonisue mulctatum iri, non passurum delatores, æmulum se Marci futurum gerendo Imperio, neq; solum Pertinacis cognomen, sed mentem quoq; habiturum. In hanc sententiam uerba faciens, fauorem sibi, fidémque conciliabat. Quidam tamen è maioribus natu, qui consuetum ipsius haberent ingenium, iam tum clanculùm reli-

quis

quis prædicebant, uersipellem hunc eße hominem, nihil non astu, & arte tractantem, simulatorem, dißimulatoremq; idoneum, nihil pensi habentem, dum id efficeret, quod usui sibi aut emolumento crederet fore: quod seniorum iudicium haud ita multò pòst euẽtus comprobauit. Igitur Seuerus paucos in urbe dies moratus, dato plebi uberrimò congiario, donatisq; abun dè militibus, & ex ijs robustißimo quoq; in locum exautoratorum delecto ad Imperij custodiam, statim in Orientem profectionem parat, cunctante Nigro adhuc, & supino, atque Antiochenis delicijs uacante, ratus properãdum sibi, ut inexpectatus imparatũ opprimeret. Edicto igitur militibus, ut ad iter se accingerẽt, contractisq; undique copijs, ac delectu iuniorũ tota Italia habito, simul reliquijs Illyrici exercitus, quæ in Thracia remanserant, occurrere iußis, neque secius ingenti claße coacta, completisq; armato milite totius Italiæ triremibus, ingenteis sibi omnis generis copias incredibili celeritate comparauit. Siquidem haud exiguis uiribus eße opus intelligebat, aduersus nationes partim orbis Europæ oppositam incolẽtes, quæ scilicet uno ordine omnes Nigri sequebãtur auspicia. Ad hunc igitur modum bellum Seuerus instruebat. Cæterùm prouid⁹ homo, ac sobrius, nonnulla suspicione tenebatur de Britannicis exercitibus, maximis uidelicet, pugnacißimisq;,

quib

quibus praerat uniuersis Albinus, Senatorij, patricijq; generis uir, summis opibus, ac delicijs innutritus. Hunc sibi igitur Seuerus astu ratus adiungendum, ne scilicet diuitijs, genere, exercitibus, famaq; nominis, magnis ad cōcupiscendum Imperium facibus instinctus, summam sibi rerum posceret, Romamq; haud procul à Britannia distantem, se bellis Orientalibus implicito, occuparet: statuit eum specie quadam honoris inescare, leuem alioqui & simplicem, tūc uerò etiam iuranti per literas credentē. Quare eum Caesarē appellans, spem, cupiditatemq; hominis anticipat, potestate participanda. Mittit item plenas humanitatis literas, obsecrans, ut ipse potissimùm curā suscipiat Imperij, opus esse uiro aliquo nobili, & aetatis integrae, qualis ille foret, se iam senem, morboq; articulari affectum, natos adhuc infantes. Quibus creditis Albinus honorē libēter suscepit, laetus citra pugnā aut discrimen ullū cōpotem se uoti factū. Caeterùm Seuerus quò omnia credibiliora forēt, ijsdē illis ad Senatū relatis, nummisq; imagine eius percuti iussis, statuisq; erectis, simul alijs collatis honorib9, fidē gratiae suae fecit. Quae postquàm sapienter ab illo prouisa sunt, nullo iam ex Britannia impendente metu, collatis in unū, circa se Illyricis exercitibus, reliquisq; rebus ex usu comparatis, copias aduersus Nigrū educere instituit. Igitur quibus locis itinere

illo remoratus sit, quæ apud quanq; ciuitatem uerba fecerit, quæ signa diuinitus apparuerint, regiones itē peragratas, conflictusq;, & utrinq; cæsorum numerum, cùm pleriq; historiæ autores, tum maximè poëtæ uersibus suis uberrimè sunt executi, materiam totius operis, ipsam deniq; Seueri uitam deligentes. Mihi autem propositum est, septuaginta annorum res, quas habeam cognitißimas, sub diuersis principibus gestas, in unum corpus comprahēsas, literarum mandare monumentis. Quocirca excellentißima, & præcipua quæq; rerum à Seuero gestarum, deinceps persequemur. Neq; ad gratiam uero quippiam affingentes, quod fecisse uidentur, qui illa ætate scriptitarunt, neque tacitum prætereuntes, si quid modò mentione dignum, memoriaq; uidebitur.

LIBER TERTIVS.

SVPERIORE *libro* Pertina*cis interitū, cædemq; Iuliani, simul profectionē Seueri ad urbē, susceptamq; mox aduersus* Ni*grum, expeditionē edocuimus. Enimuero* Niger *ubi* Romā *à* Seuero *occupatā, ipsum à* Senatu *appellatū* Imperatorē *nihil tale expectans audiuit: prætereà omnē* Illyricum *exercitum*

exercitum contra se pedestres, naualesq; copias educi, perturbato uehemẽter animo, monet prouinciarum præsides, aditus omneis, portusq; custodiant, mittitq; rogatum auxilia ad Parthorum, Armeniorum, atq; Atrenorum reges. Cui quidem Armenius, neutrius se parteis suscepturum respondit, tantùm res suas defensurum Seueri aduentu: Parthus autem, satrapis imperaturum per epistolas, uti copias congregarẽt. Ita enim facere consueuit bellum comparaturus. Siquidem mercenarios milites, atque ordinarios exercitus Parthi nullos habent. Ex Atrenis autem sagittarij auxiliares uenerunt missu regis Barsemij, qui tum in eis regionibus imperitabat. Reliquas omneis copias è militibus qui aderãt, potissimum conflauit, plurimis etiam è populo, maximeq; Antiochenis, cùm ætatis leuitate, tũ ipsius Nigri studio impulsis, audacius quàm prudentius nomina dantibus. Sed & Tauri montis angustias, ac prærupta loca muro ualido Niger, munimentisq; obstruebat, ratus montem illum imperuium, magnum Orienti propugnaculum futurum. Siquidem Taurus inter Cappadociam, Ciliciamq; dorsum erigẽs nationes discriminat, Orienti, ac Septentrionibus subiectas. Idẽ Byzantiũ præsidio occupauit, urbem Thraciæ maximam felicissimamq;, uiribusq; & opibus ea tempestate florentẽ. Quippe in angustissimo Propõtidos cõstituta freto, uectigalia

galia, piscatúmque à mari accipit, simul agros possidēs amplissimos, uberrimosq́;, utroq; uelut elemento lucrum facit. Visum igitur Nigro talem hanc urbem præsidijs occupare, ut classes, nauigiaq́; per eas angustias transgredi ex Europa in Asiam prohiberentur. Erat enim munita urbs ualido, ingentiq́; muro, qui Milesio quadrato lapide cōstructus, adeò tenui iūcturæ fuit, ut nemini cōpositū opus, sed ex uno tātum perpetuoq́; lapide uideretur, ac nunc quoq; ruinas ipsas, reliquiasq́; cùm uideris, mireris utiq; uel eorum artificium, qui primi extruxerūt, uel horū uires, qui deinceps sunt demoliti. Ad hunc igitur modum Niger suas res comprobat prouidentissimo scilicet (ut ipse putabat) tutissimoq́; consilio. Cæterùm Seuerus quantum maximè poterat, cum suis copijs festinare, nullū desidiæ, quietiq́; locum relinquere. Cognito autem præsidijs teneri Byzantium, quod sciebat munitissimam esse urbem, ad Cyzicum se conuertit. Hoc intellecto, dux Asiæ Aemilianus, cui summam Niger totius belli, maximumq́; Imperium tradiderat, & ipse Cyzicum proficiscitur, & copias adducit uniuersas, quascunque aut Niger miserat, aut ipse contraxerat. Sed ubi uentum ad manus, aliquot acerrimè editis prælijs, uictoria tandem penes Seuerum stetit, fuso, fugatoq́; Nigri exercitu. Itaq; cōfestim fracti Orientalium animi, Illyricianis autem spes ingēs ad-

dita

dita. Neq; defuere, qui crederent Nigri res initio statim proditas ab Aemiliano: cuius consilij duplicem afferunt causam. Alij Nigro inuidisse, ferētem scilicet haud æquo animo, si quem paulò antè in Syria successorem habuisset, eundem superiorem mox, atq; adeò Imperatorem, dominumq́; esset habiturus. Alij persuasum à liberis patri per epistolas, uitam, salutémque suam commendantibus, quos Romæ inuentos Seuerus in custodia habebat, si quidē hoc quoq; usus est prouidentissimo consilio. Mos fuerat Commodo retinere apud se liberos eorum, qui ad regendas prouincias cum Imperio proficiscerentur, quasi obsides quosdam beneuolentiæ illorum, fideiq;. Igitur Seuerus cùm primùm est Imperator appellatus, superstite adhuc Iuliano, misit furtim, qui suos liberos ex urbe subducerent, ne in alterius essent potestate. Cæterùm ipse cùm primùm Romam ingressus est, comprehensos omnes ducum liberos, cæterorúmque item quicunque munus pub. in Oriente, Asiaq; tota obirent, atq; in custodiam datos secum retinebat, quò per ea quasi pignora Nigri ducibus persuaderetur, uti illum desiderio salutis liberorum proderent, aut certè si in fide permansissent, liberum sibi relinquerent cæde filiorum, quos uellet ulcisci. Victi autem ad Cyzicum Nigri milites, quàm quisque maximè poterat, aufugerunt, partim præter Armeniæ monta-

na, quidam per Asiam Galatiámque superare tantum festinantes, ut scilicet intra munimenta se reciperent. At uerò Seueri exercitus Cyzicenum per agrum, Bithyniam finitimam regionem contendebat. Sed ut Seuerum uicisse fama diuulgauit, repens confestim in eis locis seditio, discordiaq; urbes inuasit. Non tam quidē ipsorum Imperatorū odio aliquo, aut studio, quàm æmulatione quadam, & contentione, inuidiaq; inter eiusdem gentis homines funestißima. Antiquum id uitium Græcorum, qui dum seditiones agitant, atq; eminentißimum quenq; tollere è medio conātur, totā iam consumpsere Græciam. Cæterùm illi quidē inueterati iam, attritiq; inter se captiui primus Macedonū, dein mancipia quoq; Romanorum facti sunt. Ea uerò labes æmulationis, atq; inuidiæ, florētibus etiamnum ætatis nostræ ciuitatibus incubuit. Igitur in Bithynia statim post res ad Cyzicum gestas, Nicomedenses ad Seuerum defecerunt, mißis legationibus, quæ se exercitum accepturos, omniaq; tradituros pollicerētur. Nicæenses contrà illorum instigati odio, Nigri partibus studebant, eiúsque suscipiebant milites, siue qui se ex fuga receperant, siue qui ad tuendam Bithyniam mitterētur. Quocirca ex utrisq; urbibus quasi è castris egreßi milites iterum concurrerunt, magnoq; commißo prælio longè superior Seuerus fuit. Inde etiā fuga facta, Nigri

milit

milites, qui prælio superfuerãt, ad Tauri montis angustias euaserant, clausásque munitiones tuebantur. At Niger relicto ibi quantum satis fore præsidij putabat, profectus Antiochiam est, ut exercitus, pecuniamq́; cõtraheret. Intereà Seueri exercitus Bithyniã, Galatiamq́; egressus, cùm se mox in Cappadociam quoq; incitasset, oppugnare munitionem incœpit, ibi multis est laboribus conflictatus. Quippe arcta, asperaq́; uia, lapidesq́; supernè iacientibus, ac fortißimè dimicantibus, qui summis insliterant mœnibus, eoq́; facilè paucis arcentibus plurimos. Etenim angustißima utique uia est, cuius pars altera monte altißimo defenditur, altera per immane præceps defluente montibus aqua redundat, tum ualida munitione Niger obstruxerat, ut scilicet undiq; hostis aditu prohiberetur. Dum hæc in Cappadocia geruntur, interim seditiones inter se quoq; agitabant, pari æmulatione, odioq́;, Laodicea quidem in Syria Antiochenorum odio, Tyros autem in Phœnicia Berythijs infensa. Quæ nuntiata Nigri fuga, sublatis illius honoribus, Seuero prosperè acclamarunt. At Niger audita re, cùm quidem Antiochiæ ageret, iure scilicet homo alioqui benigni mansuetiq; ingenij, defectione illorum, contumeliaq́; iritatus, immittit utrisque urbibus Mauros iaculatores, quoscunq; secum habuerat, simul partem sagittariorum iußos occidere

obuium quenq;, diripere urbes ipsas, atq; incendere. Sed enim Mauri (ut est genus hominum suapte natura cædis auidißimum, nihilq; non facilè audens, ac desperatis simile contemptu uidelicet mortis, ac periculorum) Laodicenis de improuiso oppreßis, populum ipsum omni genere crudelitatis, urbemq; uastarunt. Inde Tyrum pergẽtes, direptis omnium bonis, ac patrata ingenti cædẽ, totam incenderunt. Quæ dum in Syria gerebantur, contrahente copias Nigro, intereà Seueriani milites, munitionẽ Tauri montis oppugnabant, tristes utiq;, ac citra spem uictoriæ, quippe ualida, inexpugnabilisq; per se, monte quoque ipso, præcipitioq; defendebatur. Igitur iam defatigatis, alta aduersariorum securitate, ecce tibi noctu maximi repentè ruere imbres, oppleri omnia niuibus, ut sunt difficiles in Cappadocia hyemes, maximéque ad Taurum mõtem. Quocirca subitus impetu magno erumpit torrens, cursuq; impedito (quòd munitio exitum prohibebat) maior iam uiolentiorq; factus, quando artem superante natura tantum impetum sustinere munitio non poterat, laxatis paulatim coagmẽtis, ac fundamentis loco emotis, iter sibi torrens patefecit. Quo animaduerso qui in præsidio erant, metu ne ab hoste circumuenirentur, nullo mox futuro propugnaculo, simul unda resedißet, prodita custodia, cuncti fuga dilabuntur. Igitur læti Seue-

riani

riani, confirmatiq; animos, uelut dijs ipsis immortalibus manu ducentibus, cognito custodes aufugisse, facilè scilicet nullis prohibētibus Taurum supergressi, in Ciliciam mox impetum fecerunt. His nuntiatis Niger, cùm quidem ingentem exercitum, sed pugnæ laborūq; inscium collegisset, magnis itineribus accelerabat, quàm plurimis eum mortalibus, omníque ferme Antiochenorū iuuentute sequentibus ducem, multa scilicet animorum alacritate, cæterùm uirtute, ac peritia belli nulla ex parte cum Illyrico milite conferendis. Ita cōcurrerunt ad Issicum, quem appellant, sinum, longè lateq; spatiosissima in planitie, quæ perpetuis subiecta collibus, in theatri speciem litus habet à mari longissimè excurrens, quasi quoddam belli stadium fabricata natura: quin eodē quoq; loco Darium ab Alexandro ferunt maximo, extremóquè illo prælio profligatum captumq;, Septentrionalibus etiam tum uiris, Orientis nationes superantibus. Manet adhuc trophæum, & tantæ uictoriæ testimonium urbs in colle Alexandria, simul æneum ipsius simulacrum, unde loco impositum nomen. Euenit autem, ut Seueri ac Nigri exercituum nō congressus modo in eum locum, sed fortuna etiā fortunæ similis fuerit. Vtrinq; enim sub uesperā parati ad pugnam constiterant, curis dein, pauoribusq; totam noctem extraxerāt insomnem, statimq; cum solis ortu du-

cibus utrinq; adhortantibus, incredibili alacritate utrinq; se incitarũt, tanquam de omni spe reliqua nouissimo illo congressu dimicaturi, disceptante illic super Romano Imperatore *fortuna. Sed ubi diu pugnatum acerrimè, tantaq; edita utrinq; strages, ut flumina per eam planitiem decurrentia, maiore aliquanto ui sanguinis, quàm aquarum in mare se uoluerẽt, fusi tandem profligatiq;* Orientales, *imminentibus à tergo* Illyricianis, *partim in mare saucij protrudebantur, partim in colles summos fugitantes à persequentibus obtruncabantur: cumq; ijs unà uulgus ingẽs hominum, qui ex urbibus uicinis, agrísque confluxerant, supernè, quasi ex tuto loco prælium spectaturi.* At Niger *ualido euectus equo, paucis comitantibus* Antiochiam *peruenit, ubi fugiente passim multitudine, magnoq; ubiq; fletu, clamoribusq; natos, fratresq; lugentium, deploratis & ipse rebus suis fugam capit, occultantiq; dein se in suburbano quodã, & ab equitibus reperto, caput amputatum.* Hunc *habuit exitũ uitæ* Niger, *dato cunctationis, tarditatisq; supplicio: homo alioqui (ut perhibent) publicè, priuatimq; minimè improbus.* Sed *occiso* Nigro, Seuerus *omnes statim illius amicos supplicio affecit, siue qui sponte, siue qui necessitate coacti rebus illius studuissent, militibus tantum qui effugerãt, ac trans fluuium* Tygrim *metu* Seueri *ad* Barbaros *abierant, impunit*

punitate proposita receptis. Quippe magna uis hominū in ea loca concesserat, quo effectum est, ut ualidiores deinceps Barbari aduersus Romanos conferēda manu euaserint, gnari antea pugnare, tantum arcu ex equis, neq; armatura muniti, neq; hasta, gladióne satis audaces, leui, pendulaq; ueste, plurimumq; inter fugiendum auersi sagittas intendebant. Postea uerò quàm Romani aliquot milites, fabriq; nonnulli in eas regiones confugerunt, ibi ætatem acturi, non solùm armis uti, sed ea quoq; fabricari Barbari didicerunt. Rebus autem Orientis ex sententia gestis, atq;, ut res poscere uidebatur, ordinatis, cupido iam Seuerū habebat, regē quoq; Atrenorum bello tentandi, ac Parthorum regionem occupandi, quos utrosque in societatem Niger asciuerat. Quibus tandem rebus in aliud tempus reiectis, cogitare instituit, quo pacto sibi Romanum Imperiū, liberisq; suis bona fide adiudicaret. Nam sublato Nigro reliquus erat Albinus, quem sibi parum ex sententia, parumq; usui fore arbitrabatur. Vulgato rumore, iā nimis illum impotenter nimísque molestè nomen Cæsaris usurpare, præterea multos esse è primoribus Senatus, qui ad eum clàm darent literas, hortantes ad reditum, absente adhuc occupatoq; Seuero. Quippe nobilitas omnis Albinum malebat Imperatorē, ortū illustrì genere, ac bona indolis iuuenem. Quibus rebus cognitis

Seuer

Seuerus, minime utiq; apertis inimicitijs, ac manifesto bello agendum putans, nulla existente causa, quæ saltem specie honesta uideri posset, decreuit eum dolo, insidijsq; tentare. Quare tabellarios aliquot ex ijs, qui literas imperatorias perferunt, fidissimos sibi homines, cum literis, mandatisq; ad eum mittit, præmonitos uti redditis publicè epistolis quædam habere se dicerent, quæ apud illum remotis arbitris loquerentur. Quare ut primùm seorsum à custodibus nacti eum forent, facto impetu obtruncarent. Quin uenena quoque dedit, quibus eum, si possent per aliquem ab epulis, aut à cyatho aggrederentur. Erat autem illius amicis suspecta Seueri fides. Itaq; cauendum identidem admonebant hominem perfidiosum, plenũ fraudis, & insidiarum. Nam uulgò etiam parum constanti fide habebatur, impulsis (ut dictum est) per ipsorum filios Nigri ducibus, ad res illius prodendas. dein postquam eorum opera abusus est, suaq; omnia ex sentẽtia composuerat, ipsis liberisq; enecatis. Igitur infidum, subdolumq; ingenium, res ipsa declarabant, obq; id maiore se custodia Albinus circummunierat. Neque enim temere quisquam à Seuero missus ad illum introducebatur, nisi prius deposito militari gladio, sinúque excusso. Postquàm igitur à Seuero tabellarij ad eum peruenerunt, redditisq; publicè literis, habere se dixerunt quædã secretius renuntianda,

indulg

indulgens suspicionibus Albinus comprehendi illico iubet. Dein explorata re, insidijsq; ordine intellectis, ubi noxios supplicio affecit, iam ipse se, ut aduersus manifestissimum hostem comparabat. Quibus cognitis Seuerus homo iracundo ingenio, non iam celandas sibi inimicitias putauit, sed omni conuocato exercitu, huiuscemodi habuit orationem:

NEque leuitatis me quisquam ob anteacta insimulet, neque infidum aut ingratum putet aduersus eum quē pro amico habuerim. Omnia nos quidem præstitimus, etiam in partem principatus, & quidē stabilissimi recepto. Quod ne geminis quidem fratribus facilè quisquam indulserit: quod enim uos mihi uni detulistis, id ego cum illo communicaui. Tantis autem beneficijs nostris pessimam uidelicet gratiam retulit Albinus, cōtempta uirtute nostra, suæ que immemor fidei, ardénsque inexhausta cupiditate id uniuersum periculosè præripiendi, cuius particeps esse citra bellum, ac dimicationem ullam potuisset. Neque deos reueretur, per quos toties iuratus, neq; uestris parcit laboribus, quos tanta cum gloria, uirtuteq; pro nobis pertulistis. Quippe successuum uestrorum nec ipse fructu carebat, imò autem si fidem seruasset, maior illi portio contigisset. Vt autem si ipse autor malorum sis, iniustus uideare: ita si non ulciscare acceptas iniurias, ignauus. Nam

cùm

cùm bellum aduersus Nigrum gesimus, non ita sanè speciosas inimicitiarũ causas habebamus: non enim quasi raptorem occupati à nobis principatus oderamus, sed positũ eum in medio, atq; adhuc in disceptatione uersantem: pari uterque ambitu ad se trahebat. Verum Albinus despecto fœdere, ac iureiurando, cùm sit nostro munere adeptus, quæ tantum legitimis liberis tribuuntur, hostis esse mauult nobis, quàm familiaris. Vt igitur pridem beneficio affectum, honore, gloriaq; cohonestauimus: ita nũc perfidiosum, atq; imbellem ipsius animum coarguamus armis. Neq; enim sustinere ille exercitus poterit exiguus, atque insularis, uires nostras. Nam cùm uos propemodum soli alacritate quadam, & uirtute uestra, tam multis prælijs peruiceritis, totumq; uobis Orientem subegeritis, quis dubitet, quin nunc quoq; tantarum accessione uiriũ (quippe hic totus penè Romanus exercitus) facilè profligaturi paucos sitis, ne sub uiro quidem sobrio, nedũ sub forti duce militãtes? Quis enim luxuriam illius ignorat, uitamq; hominis subulcorum potius gregibus, quàm militum legionibus congruẽtem? Proinde eamus audacter in illum, qua solemus alacritate animi, atque uirtute, dijs freti autoribus, ab eodem impiè peieratis, simul memores excitatorũ sæpe à uobis trophæorum, quæ scilicet ab ipso despecta sunt.
Hæc locuto Seuero, confestim exercitus uniuer-

sus

sius Albinum hostem declarat, exceptóque faustis acclamationibus ipso, nihil non alacritatis, & studij clamoribus ostendẽtes, magis, magisq́; hominem spe addita succenderũt. Qui amplissimo donatiuo milites prosecutus, statim uniuersos contra Albinum educit, missis item pariter qui Byzantium expugnarent, clausam adhuc receptis Nigri ducibus. Quæ deinde urbs fame capta, totaq́; planè diruta, simul theatro, thermisq́;, omniq́; cultu, atque honore detracto, & in uici formam redacta, Perinthijsq́; adiudicata est, quemadmodum Antiochia quoque Laodicenis. Tum pecuniæ magnam uim curauit ad reficiendas, instaurandasq́; urbes, quas Nigriani milites deuastauerant. Ipse iter faciebat sine intermissione, neq; festos dies, neq; labores ullos magnopere curãs, algoris atq; æstus iuxta patiens: sæpe etiam per altissimos montes hyeme sæua, niuibus cœlo ingruẽtibus ibat aperto capite, ut milites ad alacritatẽ, patientiamq́; laborũ re ipsa cohortaretur. Quocirca nõ metu quodam, ac lege, sed æmulatione magis, atq; exemplo principis ad perferenda omnia incitabantur. Misit etiam qui angustias occuparent Alpium, atq; aditus Italiæ obsiderent. Enimuero postquàm nuntiatũ Albino est, nihil cũctari Seuerũ, sed adesse iã, supinus hactenus ac delicias agitãs, magno tum metu perculsus, statim è Britania transmittẽs, in aduerso Galliæ littore

castra collocauit, literisq; ad uicinarum gentium præsides missis, pecunias commeatúmque exercitibus iuuandis conrogabat. Qui igitur dicto audientes fuerunt, pessimè illud in se consuluerunt, nullo non supplicio dein post bellum affecti. Qui uerò Imperium detrectauerũt, cùm quidem felicius, quàm prudentius id egissent, euasere incolumes, euentu, ac fortuna rerum utraq; consilia discernentibus. Sed ubi iam in Galliã Seueri copiæ peruenerũt, leues quædam primò pugnæ, quasiq; uelitares fuerunt, donec postremò apud Lugdunũ magnam urbem, atq; opulentam, prælium in manibus fuit. Nam cùm se mœnibus tenuisset Albinus, exercitus emisit in pugnam. Vt uerò ad manus uentum, diu quidem utrinq; decertatum est æquis uiribus, sic ut ambigua uictoriæ fortuna penderet: neq; enim Britanni uel animi magnitudine, uel auiditate cædis, Illyricis concesserint. Ita conflictu primo ualentissimorum exercituum neutram in partem acies inclinabat. Atque ut nonnulli prodiderũt eius ætatis autores, qui non ad gratiam, sed ad fidem loquuntur, longè potior fuit Albini acies, qua in parte Seuerus curabat, sic ut fugerit quoque, & ab equo deciderit, abiectoq; paludamento delituerit. Sed insequentibus iam uitulantibusq; Britannis, ceu planè uictoribus, apparuisse extẽplò Lætum Seueri ducem, cum recenti adhuc exercitu. Quippe malè audijt,

quasi

quasi euentum pugnæ expectauerit, cunctatus de industria retento milite, ut sibimet Imperiũ uindicaret. Siquidem non priũs in pugnam pro-tulit pedem, quàm ubi Seuerus cecidiße nũtiatus. Quam suspicionem etiam deinde euẽtus approbauit. Quippe rebus omnibus ex sententia mox compositis, atq; in maxima securitate agitans Seuerus, cùm quidẽ cæteros belli duces magnis affecißet præmijs, Lætum ipsum tamen (ut par fuit) memor proditionis, morte mulctauit. Sed ista quidem pòst fuere. Tunc autem conspecto (ut diximus) Læto, spes addita Seuerianis est, ac sublatus in equũ Seuerus, & paludamẽto purpureo circundatus. At Albiniani iam se uictores rati, confusis ordinibus, incitante se in eos de-improuiso ualida, recẽtiq; hostiũ manu, cùm paulùm primò restitißent, terga demum uerterunt. Fusos igitur, fugatosq; eos persecuti Seueriani, magna edita strage, ad urbẽ ipsam peruenerunt. Occisorum utrinq;, aut captiuorũ numerus, uariè, prout uisum eius ætatis scriptoribus, proditur. Direpta mox, incensaq; Lugdunum, & Albino caput abscisum, perlatumq; ad Seuerum est. Ita duo maxima excita trophæa ad Orientem, ac Septentriones, sic ut nihil sit, quod cum Seueri contentionibus, aut uictorijs conferas, siue copiarum multitudinem, siue nationum motus, siue numerum pugnarũ, siue itinerũ longitudinẽ, celeritatemq; consideres. Nam Cæsaris

quidem res aduersus Pompeiũ, Romano utrinq; milite, magnæ profectò fuerunt, item Augusti aduersus Antonium, aut Pompeij liberos, & quæ antea à Sylla, Marioq; ciuilibus, externisq; prælijs gesta sunt. Sed qui unus uir treis Imperatores rerum iam potitos sustulerit, qui urbanos exercitus, Romam ipsam, ac palatium obtinentes, astu circumuenerit, quiq; unum è principibus in ipsa palatina aula curauerit occidendum, alterumq; iterum in Oriente rursus gubernacula rerũ tenentem, appellatumq; à Romanis Imperatorem, tertiũ porrò Cæsaris honore, atq; autoritate præditum, in potestatem redegerit, haud facilè alter inuenietur. Hunc finẽ uitæ habuit Albinus, breui sanè lætatus funesto honore. Cæterùm Seuerus omnem statim iram, atq; atrocitatẽ animi suã, in illius necessarios Romæ effudit: ac primò quidem præmisso in urbẽ capite Albini abscisso, iussoq; publicè patibulo præfigi, in ima epistola, qua de sua uictoria populũ edocebat, hoc quoq; adscripsit: ideo se caput illud publicè in patibulo spectandum misisse, uti exemplum caperent, quid item ipsis patiendum foret. Rebus igitur Britanniæ ordinatis, cùm totius insulæ administrationẽ bifariã dispertisset, itemq; omni Gallia (quemadmodũ quidẽ uidebatur) cõposita ex sentẽtia, supplicioq; de Albini amicis sumpto, siue quos ei sua quenq; uoluntas, siue necessitas adiũxerat, continuò Romam profici

proficiſcitur, exercitum ſecum omnem adducẽs, quò terribilior uideretur. Confectoq; magna uelocitate itinere, quẽadmodum conſueuerat, infeſtus adhuc ſuperſtitibus Albini amicis, Romam intrat, occurrẽte laureato populo, ac magno honore, fauſtisq; acclamationibus excipiente, Senatuq; uniuerſo conſalutante. Tametſi plerosq; metus cõſternauerat, quòd ſibi haudquaquam parſurũ rebantur immitem ſuapte nátura, & ſanguinarium, neq; ſanè magna cauſa indigentem ad inferendas iniurias, cæterùm tunc probabiles odij rationes habiturũ. Poſteà uerò quàm in templum Iouis ingreſſus eſt, omniaq; ſacrificia de more peregit, reuerſus in palatium, magnoq; congiario Pop. Rom. uictoriæ nomine proſecutus, ac nummos militibus largitus eſt; ſimul alia permulta indulſit, quæ nunquã antea acceperant. Nam & frumenti ſummã primus adauxit, & aureis annulis uti, & domi habere mulierem permiſit. Quæ omnia procul à militari diſciplina ſuccinctos eos, paratósque ad bellum minimè præſtitura uidebãtur. Primusq; ipſe duritiam, atq; aſperitatem uictus, tolerãtiamq; laborum, diſciplinamq; omnẽ, ac ducũ reuerentiam ſubuertit, inhiare pecunijs, & munditias colere militibus inſuefactis. His ergo optimè pro ſuo iudicio conſtitutis, curiam deinde ingreſſus, ſedensq; Imperatoria ſella, accuſare inſit truculenta oratione Albini amicos, prolatis etiam

 quorund

quorundam arcanis epistolis, quas apud illum sepositas deprehẽdisset, quibusdam autẽ exprobrãs, quòd eum splendidioribus muneribus affecissent: alijs quòd amici Oriẽtalibus, alijs quòd Albino fuerunt notiores. Eóque pacto eximium quenq; e Senatu, tum ut quisq; in prouincijs genere, aut opibus excelleret, omnes sine discrimine supplicio afficiebat, ulciscens (ut quidem præ se ferebat) inimicos, sed re uera subigente auaritia, qua supra omnes Imperatores laborauit. Nam ut animi patientia, atq; in laboribus perseuerantia, simul rei militaris gloria, nemini etiam laudatissimo concesserit, ita quæstui supra quam dici posset, addictus, iniustis cædibus, atq; adeò cuiusmodi ex causa pecuniam colligebat, Imperiũ metu quàm beneuolentia retinẽs. Quanquã popularis esse in primis uolebat, edendis omnifariàm magnificentissimis spectaculis, centenis etiam sæpenumero occisis belluis, quas omnibus regionibus nostris, Barbarisq; conquirebat. Sed & cõgiaria dedit uberrima, & certamen proposuit, undiq; accitis lusionibus, atque athletis. Vidimus item sub illo quosdam omnis generis ludos, cũctis editos theatris, simulq; supplicationes, & peruigilia ad formã Cereris initiorum, seculares hi tunc appellabãtur, celebratos (ut aiunt) decurso triũ spatio ætatum, siquidem urbe tota, atq; Italia præcones itabãt conuocatũ omnes ad ludos, quos nec uidissent hactenus,

tenus, nec uisuri pòst modò forent. Ita scilicet interuallum præteritæ, futuræq; celebritatis, supra omnem esse hominum ætatem significantes. Igitur aliquandiu Romæ moratus, participato filijs Imperio, cùm se ciuili tantùm uictoria, cōtraq; Romanos exercitus habita, clarum hactenus intelligeret, ex qua etiam triumphum recusauerat, decreuit iterū Barbarorum inclarescere trophæis. Quocirca prætextu uindicādi Barsemij Atrenorum regis, qui Nigri partes fouerat, exercitum in Orientem eduxit, iámque in Armeniam facturus impetum, præuentus à rege Armeniorum est, mittente obsides ultro, & munera, ac suppliciter petente, ut sibi cum illo inire amicitiam, fœdusq; ferire liceret. Quare Seuerus procedentibus ex sententia rebus, in Armeniam perrexit ad Atrenos. Sed & rex Osrhoënorum Augarus ad eundem transfugit, traditisq; obsidio liberis fidem suam autorauit, sagittariorumq; uim magnā misit auxilio. Cæterùm Seuerus regionem Interamnanā, agrūq; Albenorum transgressus, etiam in Arabiam felicem excucurrit. Illic enim herbæ proueniunt odoratæ, quæ nos aromata, suffimentaq; habemus. Ibi expugnatis uicis, urbibusq; permultis, omnémque agrum depopulatus, in Atrenorum regionem mox ingressus, Atras circunsedit, urbem scilicet altissimo impositam monti, ac maximis, ualidissimisq; obseptam mœnibus, floren-

temq́; ingenti sagittariorum copia. Igitur hanc urbem Seuerianus exercitus, quanta maxima ui poterat, oppugnabat, machinæq́; omnifariã mœnibus admouebantur, nullo oppugnationis genere prætermisso. Contrà autem Atreni audacter urbem defensare, sagittasq́;, ac lapides supernè iacientes, pessimè accipere Seuerianos, etiamq́; uasa fictilia uolucribus quibusdam, ueneratisq́; bestiolis oppleta deuoluere, quæ cùm aut oculis inuolitarent, aut in apertas corporis partes sensim obreperent, grauiter singulos consauciabãt, inciderată; in morbos Romanus miles, æstum illum cœli nimio sole præferuidi, parum ferẽs, sic ut longè plures ob hos casus, quàm hostili manu interierint. Proin defatigatis iam, & contusis omnibus, procedente secus obsidione, ac plùs iacturæ, quàm lucri Romano faciente, decreuit exercitum Seuerus, priusquam uniuersus perierat, deportare ex eis locis, tristem uidelicet infecto negotio. Quippe assuetus uincere prælijs omnibus, uictum se tunc putabat, quia non uicerat. Sed eum propera fors, & fautrix statim consolatur: neque enim planè rebus infectis redijt, sed maiore, quàm sperauerat, successu. Nam impositus nauibus permultis exercitus uniuersus, nequaquam scilicet quò intenderat, Romanæ appulsus ripæ, sed undarũ impetu, Parthorum ad agrũ prouectus, haud procul Ctesiphonte, qua in urbe sedes regis est. Is tunc

tunc pacem agitans, ac nihil ad se pertinere Seueri pugnas autumans, quas gereret cum Atrenis, otiosus uidelicet nihil expectabat mali. Cæterùm Seueri exercitus, cùm ad eas ripas ui fluminis inuectus, moxq; in terram esset expositus, omnem illico depopulari agrum cœpit, abactisq;, ut in quæq; inciderant, pecoribus ad uescendum, uicisq; aliquot incensis, paulatim usque ad Ctesiphontem perrexerũt, qua in ciuitate magnus rex Artabanus commorabatur. Igitur imparatos nacti Barbaros, cæsis primò quicunque restitissent, direptaq; mox urbe, pueris, fœminisq; in captiuitatem abductis, tantum ipso rege cum paucis equitibus elapso, thesauris illius, ornatuq; omni, & supellectile potiti, uictores regrediuntur. Ita Seuerus fortuna magis, quàm consilio, Parthicam uictoriã adeptus est. Igitur prosperè succedentibus rebus literas ad Senatum, populumq; Romanum de se magnificas dedit, ac depictas in tabulis pugnas, uictoriasq; suas exposuit, nihil non honorum decernente Senatu, & super his cognomina imponente deuictarum gentium. Ipse intereà rebus ad Orientem sic gestis, Romam reuertebatur, filios iam puberes secum adducens. Confectoq; itinere, ac prouinciis, ut cuique uisus foret, ordinatis, Mysorumq;, & Pannoniorum recognitis exercitibus, urbem dein triumphans inuectus est, multis acclamationibus, omniq;

ceremonia populo excipiente. Cui quidem ipſi feſtos dies, ſacrificiaq́; & ſpectacula, ac celebritates indulſit, magnoq́; dato congiario, & ludos pro uictoria celebrauit. Romæ deinde haud paucos moratus annos, ius dicebat frequenter ciuilibus negotijs, & liberis erudiendis intentus. At illi iam tum adulescentes delicijs, uictuq́; urbano, nimioq́; ſpectaculorum, aurigationisq́;, & ſaltationis ſtudio, bonam indolem corruperant. Interq́; ſe fratres diſsidebant, puerili primùm certamine, edendis coturnicum pugnis, gallinaceorumq́; conflictibus, ac puerorum colluctationibus exorta diſcordia. Nam ſeu quid in ſcena audirent, ſiue item ſpectarent, ſemper utiq; diuerſis accedebant, nuſquam eiſdem ſtudente utroque, ſed quod alteri charum foret, id alteri ſtatim odioſum, committentibus etiam utrinq; ipſos adulatoribus, atque miniſtris, nihilq́; non ad gratiam ſuggerentibus, ut ad ſe quiſque pro uirili aduerſos retraherent. His cognitis Seuerus reducere in gratiam, atq; emendare conabatur. Tum Baſsiano, qui tunc honores Imperatorios adeptus, Seuerus Antoninus, accepto Marci cognomine uocabatur, ac maior natu erat, uxorem dedit filiam Plautiani, præfecti cohortibus urbanis. Hic (ut perhibent) Plautianus ab initio ætatis tenui fortuna fuit, ſeditionisq́;, & aliorum criminum reus, ac mulctatus exilio, ſed erat Seueri municeps, Afer natione,

tione, atq; (ut quidam putant) etiam consanguinitate propinquus: ut uerò alij affirmãt, flore magis ætatis per stuprum conciliatus. Hunc au*tem Seuerus ex parua, humiliq; fortuna, ad opes maximas prouexerat, ac damnatorum bonis adiudicatis, longè supra cæteros collocupletauerat, tantum non Imperio quoque participato. Queis ille opibus, licentiaq; abutens, nihil crudelitatis, aut uiolentiæ, ut quidque ageret, omittebat, cunctis etiam atrocior omnium ætatũ principibus.* Ergo *huius filiam Seuerus uxorem filio suo tradidit.* Enimuero Antoninus *ipse parum lætus eo matrimonio, ac necessitate magis, quàm uoluntate impulsus, puellam ipsam pariter & puellæ parentem pessimè oderat, sic ut ne thorum quidem, laremq; cum ea communem pateretur, adeoq; auersabatur, ut minaretur quotidie occisurum ipsam, patremq;, simul atq; Imperium solus obtinuisset.* Quod *cùm illa identidem ad patrem referret, simulq; quantopere foret inuisa, patefecisset, magnopere hominem irritauit.* Igitur Plautianus *senem iam* Seuerum *ipsum cernens, ac morbo sæpe laborantem, contrà uerò* Antoninum *ferocem in primis, audacemq; iuuenem, pauidus ob illius minas, decreuit facinus inuadere aliquod, priusquã ipse opprimeretur.* Suberant *præterea multa, quæ hominẽ ad* Imperij *cupiditatem inflãmarent: opes, quantas nemo anteà priuatus posséderat.* Mi-

 litũm

litum prætereà obedientia, & apud omnes Romanæ ditionis homines maximi honores: ad hæc habitus, quo in publicum prodibat. Siquidem latum clauum perpetuò habebat, atq; in secundis cõsularibus numerabatur. Ensem prætereà gestabat, cæteraq; omnia supremæ dignitatis insignia, adeò quacũq; incederet, trux atq; horribilis, ut non modò non adiretur à quoquã, sed etiã qui fortuitò occurrebãt, ab eo uerterẽt oculos. Quin anteambulones aliquot, quacũq; iter faceret, denuntiabãt, ne quis in proximo consistere, néue illum contueri auderet, sed auerterent uniuersi oculos, terramq; despectarẽt. Quæ cùm cognouisset Seuerus, ne ipse quidẽ prorsus æqui boni facere, sed molestius iam, grauiusq; ferre, sic ut nonnihil etiam de illius autoritate detraheret, ac persuadere homini conaretur, aliquid iam è tanta illa insolentia imminueret. Quorum impatiens Plautianus non dubitauit Imperium ipsum appetere insidijs, quócirca talia quædam machinatur. Saturninus erat quidam tribunus, qui Plautianum in primis obseruabat, & cùm facerent idem omnes, unus tamen ille maiore quadam uenerationis specie, magis, magisq; homini obrepserat. Hunc sibi igitur fidissimum fore putans, ac solum deniq; commissa tacitè habiturum, & imperata facturũ, uocari ad se sub uesperam iubet, remotisq; arbitris, Nunc illud, inquit, est, cùm sum

mam-

mam imponere manum debeas amori, obseruātiaq; tua, cuius mihi hactenus dedisti specimen: cumq; ego remunerare te pro meritis, ac debitam referre gratiā possim, datur optio tibi, uelis'ne ille ipse euadere, quem me nunc esse cernis, atq; huic tantæ potentiæ succedere, an perire statim dato cōtumacis animi supplicio. Neq; tu uel magnitudinem rei pertimueris, uel nomina Imperatorū expaueris, intrare tibi in cubiculum, ubi somnum capiunt, soli nempe licet, redeūte uice nocturnæ custodiæ clam, nulloq; prohibente, facilè quod uolueris, transfiges. Nihil est autem, quod hic meum iam expectes imperiū. Abi modò in aulam principum, quasi aliqua à me mandata habeas arcana, & grauia, atq; ut uirum fortem decet, senem unum, ac puerum intra suum utrunque cubiculum obtrunca. Nam cùm in partem ueneris periculi, etiam re confecta in partem maximi honoris succedes. Hæc dicta ut animum tribuni perterruerunt, ita minimè consilium excusserunt. Sed ut homo neutiquam mente captus (erat enim genere Syrus, ac sunt fermè ad Orientem mortales acerrimis ingenijs) cognito furore, ac uecordia, quantūq; ei liceret minimè ignarus, haudquaquam ausus detrectare, ne scilicet continuò daret pœnas, cùm se optata, ac lubentia simularet audire, prius adorato illo, tanquam Imperatore, iam libellum petebat demandatæ sibi cædis. Quippe

mos

mos tyrannis, cùm aliquem indemnatum occi di iubent, per literas potißimũ iniungere, ne dein cædis imperatæ nullum relinquatur argumentum. Hic Plautianus cæcutiens nimia cupiditate, dat libellum tribuno, atq; ad cædem mittens admonet diligenter, ut interfecto utroq; principe, priusquàm diuulgetur facinus, se iubeat acciri, quò antè in palatio conspiciatur, quàm occupatum Imperium quisquam audiat. Sub hac pactione tribunus digreditur, ac de more totã liberè domum principis peruadit, cognitóque quàm difficile factu foret, duos ab uno homine principes, & quidem diuersis habitantes cubiculis, obtruncari, adit ad Seuerum, & cùm ianitoribus agit, ut se ad principem intromittãt, afferre se quæ ad illius salutem pertineant. Illi hæc Seuero renuntiant, qui tribunum continuò iubet acciri. Ingreßus, uenio, inquit, tibi ô domine, ut sanè putat is, à quo sum mißus, ad cædem tui, carnificinamq́;: ut egomet opto, ac uolo, beneficij autor tibi & salutis. Plautianus Imperium captans insidijs, cædem mihi tuam, filijq; tui mandauit, neq; uerbis modò, sed & literis. Testimonio est hic libellus. Equidem ego recepi facturum, quæ imperaret, ne alter scilicet me detrectante, negotium susciperet. Verùm ad indicandam rem tibi sum præsto, ne ignarũ illius opprimat audacia. Dicenti hæc tribuno, atque ubertim lacrymanti, non continuò tamen fidem

Seue

Seuerus habebat. Quippe adhuc in pectore multum ex Plautiani amatorio insederat, quin esse id totum negotium compositum, ac fabulosum suspectabat, ratus filium suum Plautiano infestum, natamq; eius perosum, commentũ esse technã huiuscemodi, ac mortiferam calumniã. Quare accitũ ad se, grauiter increpare instituit, quòd in hominem amicum, atq; domesticum tã lia machinaretur. Antoninus autẽ primò quidem deierabat ignarũ se totius negotij, dein instanti tribuno, & libellum ostendẽti, animũ audaciamq; addebat ad crimen coarguẽdum. Sed ille cognito quàm magnũ in discrimen uenerat, tum prætereà haud ignarus, quàm acceptus Seuero Plautianus foret, neq; non etiã intelligẽs, si latuissent insidiæ, parũq; indiciũ probaretur, exquisitissimum sibi impendere supplicium, & quódnã, inquit, ò domini, argumentũ amplius, quódue apertius quæritis indicium? Sinite egrediar regia, perq; aliquem fidum mihi hominem significẽ Plautiano, facta esse iam quæ imperauerat. Aderit ille statim re credita, uacuã scilicet regiã occupaturus. Ibi uestri muneris fuerit, rem totam deprehendere. Iubete modò in ædibus quietem agitari, ne præcognita res omne cõsilium subuertat. Hæc locutus, fidissimum sibi hominem deligit, qui Plautianum suis hortetur uerbis, acceleret, atq; adsit quàm primùm, dum uterq; princeps iacet, oportere antequã res po-

pulo

pulo innotescat, intus esse eum, ut scilicet occupata arce, constabilitoq; Imperio, uelint, nolint uniuersi non scilicet principatum adeunti, sed iam planè principi obediant. His creditis, Plautianus (erat autē iam diei uesper) magnam in spem sublatus, loricam induitur sub ueste tuēdi corporis gratia, simul conscenso uehiculo, properat in regiam, paucis modò qui aderant deducentibus, ratusq; eum magnis de rebus ab Imperatoribus acciri. Vt autē in aulam nullo prohibente ingressus est, ignaris quæ agitarētur custodibus, occurrens tribunus, cōposito dolo salutat Imperatorem, dein manu prehensum deducit intra cubiculum, ubi proiecta esse Imperatorum cadauera mētiebatur, iamq; aliquot è corporis sui custodibus Seuerus cōparauerat, qui statim ingresso manus inijcerent. At Plautianus cùm longè alias animo spes agitaret, ut ingressus cubiculum est, cernens utrunq; illic stantem principē, comprehensumq; se teneri sentiēs, re tāta perterritus, rogare, supplicare, falsa illa omnia, commentum id in se, fabulamq; excogitatam. Igitur exprobrante hinc Seuero beneficia, & honores, illinc Plautiano fidei, beneuolentiæq; suæ ueteris testimonia repetente, paulatim labascere Seuerus, atq; adduci Plautiani uerbis, donec pars loricæ per scissū uestimēti apparuit. Qua Antoninus animaduersa, audax iuuenis, & iracūdus, ac iam antea homini infe

infestus, Atqui, inquit, ad hæc certè duo quid respōdeas expecto. Venisti ad Imperatores sub uesperā minimè accitus, deinde quid sibi, rogo, hæc lorica uult? Quis ad cœnā comeßationē'ue armatus accedit? Simul hæc dicens iubet tribunum, cæterosq́;, qui aderant, ilico eum strictis gladijs obtrūcare, ut hostē manifestariū. Nihil illi cūctati, iußa faciūt iuuenis Imperatoris, occiduntq́; hominem, & cadauer in uiā proijciūt ad uulgi ludibrium. Hunc finem habuit parem uitæ Plautianus, inexhaustæ homo cupiditatis. Cæterùm Seuerus duobus præfectis militaribus constitutis, plurimum in suburbanis, aut circū maritimas Campaniæ oras agitabat, ius dicens, & ciuilibus negotijs intentus, cupiensq́;, in primis, uti Romæ sui liberi bonis moribus instituerentur. Nam ludis eos, spectaculisq́; uehementius studere animaduerterat, quàm principibus conueniebat. Quo fieret, uti studio certamineq́; semper in diuersum tendente, etiam animi iuuenū distraherentur, quibusdā quasi admotis contentionum, atque inimicitiarū facibus. Maximè tamen Antoninus intolerandus, sublato iam è medio Plautiano, terribilisq́; & formidolosus erat omnibus, tum illius natæ, cōiugi scilicet suæ, quibus maximè artibus, aut machinis poterat, exitium intendebat. At Seuerus ipsam pariter cum filiolo, quem pepererat, relegauit in Siciliam, datis opibus, quantæ

ad

ad uictum atq; usum abunde sufficeret. Imitatus in hoc Augustum, qui filios Antonij, posteà quàm hostis iudicatus est, eodem modo tractauerit. Ipse ad pacem, concordiamq; reuocare liberos, & reconciliare utrunq; alteri conabatur, admonens identidem ueterū fabularum, in quibus pleraq; Regū calamitates fraternis ortæ seditionibus memorantur. Huc addebat thesauros, templaq; pecunijs plena esse, diuitias foris ex uectigalibus accedere posse in tanta opulentia, militē largitione teneri, auctas in quadruplum copias urbanas, tantum sedere exercitum ante urbem, ut nulla externa uis, seu multitudinem ipsam militum, seu corporum magnitudinem, seu pecuniæ abundantiam spectes, par inueniri tantis opibus posit. Sed ea in nihilum recasura, ipsis inter se discordantibus, atq; intestinum agitantibus bellum. Hæc ille quotidie edisserens, precesq; castigationibus admiscens, reprimere illorum spiritus, ac reducere germanos in gratiam studebat. Cæterùm omnia frustra erant. Quippe frænos ore depulerant, proni semper in peius, atq; illos adolescētes adhuc, in ipso ætatis feruore, atq; in summa licētia, uoluptatum omnium iritamentis incitatos, etiā adulatorum ministeria diuersos trahebant, scilicet qui non modò illorum obsequerentur cupidinibus, atque flagitijs, sed noua semper aliquā excogitarent, unde alteri gratum fieret,

alter

alter offenderetur. Quorum etiam nonnullos Seuerus ipse in huiuscemodi ministerijs deprahensos, supplicio affecit. Hanc liberorum suorum uitam, & indecora in spectaculis studia ferens grauiter senex Imperator, literas à Britanniæ præfecto accepit, quæ docebant Barbaros illic seditiones agitare, regionemq; omnem incursionibus, ac depopulationibus uastare: quare maiore manu ad resistendum, uel etiam principis ipsius præsentia opus esse. Lætus ea Seuerus accepit, quippe homo suapte natura gloriæ appetentior, post uictorias ad Orientem, Septentrionemq;, & cognomina utrinque parta, etiam trophæa contra Britannos excitare aliqua cupiebat. Ad hæc filios quoque abducere ex urbe, ut procul à mundities urbanis, in castris militari uitæ, ac sobriæ iuuenes insuescerent. Ita expeditionem in Britanniam edicit senex iam, & morbo articulari laborans, tanta autem animi uirtute, quanta nemo unquam uel iuuenum. Igitur iter ingressus, lectica plurimum uehebatur, nulloq; cessabat loco. Quare confecto itinere, spéque omni ac sermone celerius enauigato Oceano, Britanniam ingressus est, collectisq; militibus, ac maximis conflatis uiribus, bellum comparabat. Cæterùm Britanni repentino principis aduentu perculsi, auditoq; tantas contra se comparari copias, legatos ad eum de pace, ac seipsos expurgatum miserunt.

At Seuerus moras de industria nectens, ne uacuo sibi Romam adeundum foret, cupidus uictoriæ, cognominisq́; Britannici, legatos quidem re infecta domum dimittit, ipse quæ bello usui forent, magna solertia cōparabat. Sed in primis tamen curæ habuit pontibus occupare paludes, ut stare in tuto milites possēt, atq; in solido præliari. Siquidem Britāniæ pleraq; loca frequentibus Oceani alluuionibus paludescunt. Per eas igitur paludes Barbari ipsi natant, excursantq́; ad ilia usq; demersi, ac pleriq; corporis nudi cœnum contemnūt. Neq; enim uestis usum cognouerunt, sed uentrem atq; ceruicem ferro incingunt, ornamentum id esse, ac diuitiarū argumentum existimantes, perinde ut aurum cæteri Barbari. Quin ipsa notāt corpora pictura uaria, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, uidelicet picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atq; auidissima cædis, tantū scuto angusto, lanceaq́; contenti, præterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ, ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentum id esse transgrediendis paludibus arbitrantes, quarum uaporibus, æstuq́; cœlum ibi semper caliginosum. Ad hæc Seuerus nihil non comparabat, quod usui Romano militi, quod detrimento Barbaris, impedimentoq́; foret. Vbi uerò satis ex sententia prompta sibi esse, ac parata omnia intellexit,

iunio

iuniorem filium Getam nomine, in parte insulæ Romanis subiecta reliquit, ut iuri dicundo, rebusq; ciuilibus administrandis praeesset, eiq; cõsiliarios ex amicis natu grandibus reliquit, Antonino secum aduersus Barbaros educto. Transgresso igitur Romano exercitu amnes, aggeresq; eos, qui obiecti Barbaris, Romanorum fines disterminant, pugnæ quædam tumultuariæ fiebãt, & excursiones, uictore ubiq; Romano. Cæterùm facilis erat ex fuga receptus Barbaris, quippe inter syluas, ac paludes, & loca ipsis notissima delitescentibus. Quæ omnia Romanus aduersa, morã bello addebãt. Intereà Seuerum iam confectum senio, longior inuasit morbus, sic ut ipse domi residere, atq; Antoninum mittere in bellũ, ad Imperatoris obeunda munia cogeretur. Cæterùm Antoninus haud magnopere de Barbaris solicitus, exercitum sibi adiungere, & confirmare uniuersos tẽdebat, uti se unũ intuerẽtur, soli sibi Imperium uindicans: ac germano identidem obtrectans. Quin longior quoq; patris ualetudo, ac mortis mora diuturnior, anxium uidelicet adulescentem habebant. Sic ut medicis, ministrisq; subinde conaretur persuadere, senem ut è medio quàm primùm quoquo modo tollerent. Donec tandẽ Seuerus mœrore magis quàm morbo consumptus, uitaq; defunctus est, clarissimus omniũ Imperatorum bellicis operibus. Neq; enim aut

ciuiles quisquam aduersus inimicos, aut externas aduersus Barbaros totidem alius uictorias reportauit. Annisq; duodeuiginti gesto Imperio deceßit, succeßoribus liberis, tanta pecuniæ relicta copia, quantam antea nemo, tum ampliore exercitu, quàm cui obsistere ulla uis poßet. Igitur Antoninus mortuo Seuero, summam potestatem nactus, confestim uniuersos ab ipso (quod aiunt) lare interficere cœpit. Nam & medicos supplicio affecit, quòd sibi parum obtemperauerant, iubenti senis maturare necem, nutritiosq; suos iuxta, & fratris, quòd de reconciliandis egißent, ne uno quidem reliquo suæ crudelitati facto ex eo ordine hominum, qui in honore aliquo fuerant, quiq; ipsius parentem obseruauerant. Duces porrò exercitus magnis muneribus, ac promißis adhortabatur, persuaderent militibus, uti se unum Imperatorem declararent, nullásque non machinas aduersus germanum intendebat. Neq; id tantùm persuadere militibus potuit. Quippe memores, utrunq; à Seuero iam inde à pueritia pari honore cultuq; educatum, etiam ipsi parẽ utrinq; obedientiã, beneuolentiamq; exhibebãt. Igitur Antoninus cognito parum sibi rem aduersus exercitum procedere, icto cum Barbaris fœdere, dataq; pace, & obsidibus acceptis, decedẽsq; illinc, ad matrem iam, germanumq; festinat. Congreßos reducere in gratiam mater conata,

adnitētibus honestißimis quibusq; Seueri amicis, & consiliarijs. Igitur Antoninus, cùm nemo scilicet non eius libidini refragaretur, ui potius quàm uoluntate, ad cōcordiæ, amorisq; simulationem adducitur. Ita ambo pari honore Imperiū gerentes, soluerunt ex Britannia, Romamq; cū patris reliquijs cōtendebant. Nam corpusculo ignibus tradito, cinerem ipsum cum odoribus in uasculum alabastri cōiectum, Romā referebant, ut uidelicet in sacris principū monumētis componeretur. Ipsi exercitū deportantes, uictoresq; iam Britāniæ, in aduersam Galliā emēso Oceano peruenerunt. Quo igitur pacto & diem suum obierit Seuerus, & liberi eius Imperium susceperint, in hoc uolumine demonstratum est.

LIBER QVARTVS.

RES *gestas Seueri principis per annos duodeuiginti superiore libro sumus persecuti. Porrò autē ipsius liberi adulescentes iam unà cum matre Romam festinabant, seditiones etiam tum in itinere agitantes. Quippe diuersorijs, mensaq; nunquam eisdem utebantur, multúmque suspicionis in cibo omni, potúque, ne alteruter antecapto tempore, ipse clàm, aut per ministeria ueneno rem gereret. Ob eamq; causam etiam iter*

properantius faciebant, tutius rati victuros, ubi iam in urbẽ peruenissent, diuisaq; inter se regia amplis ac spatiosis ædibus, maioribus etiam reliqua urbe, pro suo uterque arbitrio separatim agitarent. Postquam uerò in urbem peruentũ, populus eos uniuersus laureatus excepit, & Senâtus consalutauit. Præibant igitur principes ipsi cum purpura Imperatoria, pòst sequebantur cõsules, urnam cum Seueri reliquijs gestantes. Qui autem nouos Imperatores consalutauerant, progreßi deinde, urnam quoq; ipsam supplices adorabant. Ita comitati magna pompa, composuerunt ipsum in templo, ubi Marci, ac superiorum principum sacra uisuntur monimenta. Re igitur diuina, ceremonijsq; de more concelebratis, uterq; in regiam discedunt, partiti inter se domum, ianuisq; secretioribus obstructis, pùblicis tantũ, atq; atriensibus promiscuè utẽtes. Quin et custodes corporis separatim sibi delegerunt, uix unquam congredientes, nisi paucullum duntaxat, ut in publico à multitudine ipsa conspicerentur. Sed in primis tamen iusta parenti persoluerunt. Mos est enim Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filijs uel succeßoribus moriuntur. Quiq; eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter diuos. Est autem tota urbe quasi luctus quidam, festæ celebritati promiscuus. Quippe functum uita corpus ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt.

Sed certã imaginẽ defuncto quàm simillimam fingunt, eamq; in regiæ uestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum, atque sublimem, uestibus instratũ aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectũ uerò utrinq; magnã partẽ diei sedent, à læua quidẽ Senatus omnis uestibus atris amictus, à dextra uerò matronæ, quas uirorum, aut parentum dignitas honestat, harumq; nulla uel aurum gestans, uel ornata monilibus conspicitur, sed uestibus albis exilibus indutæ, mœrentium speciem præbent. Hæc ita per septem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumq; uelut ægrum deterius se habere subinde pronuntiantibus. Dein ubi iam uisus obijsse diem, lectum humeris attollũt equestris senatorijq; ordinis nobilißimi ac lectißimi iuuenes, perq; uiam sacram in uetus forum deferunt, ubi magistratus Romani deponere Imperiũ consueuerant. Vtrinq; autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinẽ extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est è nobilißimis, atq; patritijs, altera fœminarum illustrium, hymnos in defunctum, pæanaq; canentium, uerendo, ac lamentabili carmine emodulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atq; extra urbẽ perferunt in Martium campum, ubi quàm latißimè campus patet, suggestus quidam specie quadrangula, la-

teribus aquis aßurgit, nulla præterquàm lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletũ, extrà autẽ intextis auro stragulis, atque eboreis signis, uarijsq; picturis exornatũ. Infrà uerò alterum minusculum quidem positũ est, sed forma & ornatu persimile, portis, ianuisq; patentibus. Tertiumq; item, & quartum semper superiore cõtractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium breuißimũ, perueniatur. Poßis eius ædificij formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes noctu igne prælato, naues in tutas stationes dirigunt. Pharos uulgò appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, aromata & suffimenta omnis generis, fructus, herbasq;, succosq; omneis odoratos cõquirunt, atq; aceruatim effundunt. Quippe neq; gens est, neq; ciuitas, neq; qui honore ullo, aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisq; suprema illa munera principis honori deferant. Vbi uerò ingens aromatum aceruus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitant, uniuersis equestris ordinis certa quadam lege ac recursu, motuq; Pyrrichio, numeroq; in orbem decurrentibus. Currus item circumaguntur insessi purpuratis rectoribus, qui personas ferant ducum omnium Romanorum, principumq; illustriũ. Quæ ubi celebrata sunt,

facem

facem capit Imperij successor, eamq; tabernaculo admouet. Tum cæteri omnes undiq; ignem subijciunt, cunctaq; illico fomitibus illis aridis, odoramentisq; referta igni ualido corripiūtur. Mox ab extremo, minimoq; tabernaculo, tanquam è fastigio quodam, simul cū subiecto igni, aquila dimittitur, quæ in cœlū creditur ipsam principis animam deferre. Ac iam ex illo unà cum cæteris numinibus Imperator colitur. Ita consecrato parente, reuersi domum iuuenes, discordias quotidie, & simultates exercere, insidiari inter se, moliri, parare omnibus modis; atq; eo modo uterque in animo habere, quibus alter dolo caperetur, postremò quacunque uia graßari ad singulare Imperiū, ac nihil inuicem prætermittere, dum consortem potestatis expungerent. Sed & mentes animiq; omnium urbanorum, quicunq; honore aliquo, aut dignitate præstarēt, diuersi trahebantur, utroque seorsum literas clanculum mißitante, magnisque pollicitationibus sibi homines adiungente. Maior tandem pars ad Getam spectabat, quòd opinionem nonnullam ostenderet probitatis, moderatumq; se, & lenem in congreßibus præstaret, studia porrò tractabat honestißima. Quippe & disciplinarum laude celebres circa se frequentes habebat, & in palæstra, ac reliquis ingenuis exercitationibus uersabatur. Placidus intereà in omnes, atque humanus, fama, &

gloria quadam optima plurimos ad amicitiam, beneuolentiamq; alliciebat. Contra uerò Antoninus *cuncta asperius, ferociúsque gerebat, atq; ab his rebus, quas supra diximus, alienus, militaris uitæ ac bellicæ uideri amator affectabat.* Nihilq; *non iracundè faciens, minitando quàm suadendo, metu quàm beneuolentia sibi amicitias quærebat.* Sed *cùm diu frustra mater discordanteis inter se germanos redigere in gratiam studeret: uisum aliquando ambobus est* Imperiū *inter se diuidere, ne* Romæ *agitantes, alter alterius essent insidijs opportuni.* *Quare conuocatis paternis amicis, coram ipsa matre de* Imperio *diuidendo disceptabant, sic uti* Europa *omnis* Antonino, *tellus autem aduersa, quæ omnis* Asia *nuncupatur,* Getæ *adiudicaretur.* Ita *enim diuina quadam prouidentia, utrunq; continentem* Propontidos *incursu disterminari.* Placebat *autem, ut* Antoninus *castra ad* Byzantium *haberet,* Geta *uerò in* Chalcedone Bithyniæ *urbe, quæ scilicet opposita inter se, utriusq;* Imperium *tuerentur, atq; à transmittendo prohiberent.* Tum *ut è senatorio ordine quotcunq; ex* Europa *foret, in urbe ipsa remanerent, reliqui* Getam *sequerentur.* Sedes Imperij *sui* Geta *destinabat* Antiochiam, *uel* Alexandriam, *urbes magnitudine haud longè infra* Romam. Tum *ex gentibus ad meridiem habentibus* Mauros, Numidásque, Antonino

conced

concedens, reliquos ad Orientem usq; Geta sibi asciscebat. Hæc dum illi agitarēt, reliquis omnibus mœsto uultu terram intuentibus, ita Iulia mater locuta est: Terram quidē & mare ô filij, iam inuenistis, quo pacto diuidatis, & continentem utranq;, ut dicitis, Pontici discriminant fluctus, matrem uerò quónam modo diuidetis? quónam modo infelix ego distribuar inter utrunq; uestrū, aut dissecabor? Me primam igitur occidite, dimidiamq; uterq; apud se partem sepeliat, ut ego quoq; inter uos cum mari, terraq; ipsa diuidar. Hæc locuta multis cum lacrymis, eiulatuq; manus ambobus iniiciens, complexa utrunq; reconciliare inter se conabatur. Quare coorta miseratione, cuncti discessere improbato consilio, ipsiq; in ædes suas reuersi. Sed gliscebat in dies odiū atq; discordia. Nam siue duces ac magistratus aliqui eligerentur, uterq; amico suo potissimùm suffragabatur, siue ius dicerent, semper diuersa sentiebant, magno illorum periculo cuia res agebatur. Pluris enim studium suum; quàm ius aut æquum faciebant, etiam in ludis ipsis diuersarum semper factionum. Nihil præterea insidiarum omittebant. Cocos identidem, & pincernas conati ad ueneficia impellere, quæ ubi tardius procedebant, quòd scilicet uterque magna diligentia, curaq; cibum capesserent, postremò impatiens Antoninus, atque Imperij totius cupidine instigatus,

delib

deliberat magnum aliquid uel facere, uel pati, ferrumq; & cædem molitur. Et quando secus processerant latentes insidiæ, necessarium putabat periculo omni, ac spe posthabita, quouis modo incœptum patrare. Quare irrupto fratris cubiculo, nihil eum tale expectantem supra matris pectus multo undantem sanguine sæuus obtruncat. Quo facto exilit statim, ac per totam regiam currens clamitat magnum se periculum effugisse, uixq; euasisse incolumem. Simul imperat militibus regiæ custodibus, raperent illico se, atq; in castra deducerent, ubi tutius asseruetur, periturũ dictitans, si diutius in ædibus moram trahat. Illi pro ueris ea dicta accipientes, simul ignari quæ intus gesta, currentem eum currentes & ipsi comitantur. Fit ingens populi tumultus, raptim agente se sub uesperam principe mediam per urbem. Vt autem castra attigit, ædiculamq; eam, intra quam signa ac simulacra exercitus adorantur, procidens humi gratias agebat, uotis quasi pro salute susceptis. Ea re militibus nuntiata, partim iam lauantibus, partim requiescentibus, statim illuc omnes exterriti feruntur. Ille progressus in medium, non quidem continuò rem ipsam, prout erat gesta, fatebatur, sed effugisse periculum clamitabat, insidiasq; inimici hominis, atque hostis. Nam ita fratrem appellabat. Vixq; tandem post longum certamen, aduersarios superatos. Quippe

utrisq;

utrisque periclitantibus, se postremò unicum Imperatorē fortunæ relictum dono: Talia quædam obliquans, atque inuoluens, intelligi quæ fecisset, quàm audiri malebat. Tum pro salute, Imperióque suo singulis militibus Atticarum drachmarum duo millia supra quingentos pollicetur. Prætereaq; annonæ supra quàm sueti, accipere dimidium. Iubet item iam tum ex templis, thesaurísque sibi ipsos pecuniam sumere, largiter effusis uno die, quæcunque per duodeuiginti annos Seuerus collegerat, atque recondiderat alienis calamitatibus. At milites tanta pecuniæ magnitudine illecti, totóque iam negotio intellecto, uulgata paßim cæde per eos, qui ædibus effugerant, unum illum declarant Imperatorem, Geta hoste appellato. Igitur ea nocte moratus in templo Antoninus, ac fretus largitionibus, quibus sibi milites adiunxerat, contendit postridie in Senatum, toto stipante exercitu, sed armis instructiore, quàm consueuit principem deducere. Ingreßus deinde, ubi rem diuinam fecit, conscendit sellam Imperatoriam, atque ad hunc modum uerba facit: Non me quidem fugit, omnem domesticorum cædem statim atque auribus inciderit, odiosam uideri, nomenq; ipsum ut primū audiatur, afferre grauem calumniam. Quippe infelices misericordia, potentes inuidia sequitur, ac uictus accepiße, uictor attuliße iniuriā uidetur. Cæterùm

Verùm si quis uero magis iudicio, quàm studio erga defunctum aliquo rem ipsam expendat, causamq; eius, et consilium exquirat, facilè scilicet inueniet, rectum esse, & necessarium uindicare magis, quàm accipere iniuriam, quippe ad occisi calamitatem etiam infamia timiditatis accedit. Victor præterquàm quòd incolumis est, etiam gloriam retulit fortitudinis: ac cætera quidē, quæ sæpe in me cùm ueneficijs, tum omni genere insidiarum intendit, facile uobis est exquirere tormentis. Quippe idcirco adesse omnes illius ministros imperaui, ut uerum depræhendatis. Sunt autē nonnulli quoq; ex his iam torti, quorum exaudire confessionē poßitis. Postremò autem cùm ego apud matrem forem, uenit ille in me, quosdam secum adducens gladijs accinctos. Sed ego re præcognita, ultus hostē sum. Neq; enim iam aut fratris mentem gerebat, aut fraterna moliebatur. Vlcisci autem illum, qui prior insidietur, ut iustum est, ita usu quoq; iam receptum. Quippe nec ipse quidem urbis huius conditor Romulus germanum pertulit, suis tantum operibus illudentem. Taceo Germanicum Neronis, ac Titum Domitiani fratres. Marcus ipse philosophiæ simulator, ac mansuetudinis, Lucij generi sui contumeliam non pertulit. Ego uerò uenenis comparatis in me, gladioq; impendente ultus hostē: quippe hoc illi sua opera nomen imponebant. Vos autem dijs gratias agite,

quòd

quòd alterum uobis principem seruauerint, neq; mentes uestras in diuersa partiti, sed unum tantùm spectantes Imperatorem, uitam securi traducite. Imperium autem Iupiter sicut ipse inter deos solus poßidet, ita etiam uni tantùm mortaliũ adiudicat. Hæc locutus magna uoce, irarumq; plenus, ac truculento uultu illius amicos intuens, trementibus, pallentibusq; plerisque, in regiam reuertitur. Continuò igitur cœpti occidi domestici omnes fratris, atq; amici, quiq; in ædibus habitabant, quas ille incoluerat, ministriq; item uniuersi, sic ut ne ætati quidem infantium parceretur. Porro ipsa cadauera plaustris omnibus per contumeliã imposita, atq; extra urbem exportata, aceruatim, aut temere iniecta rogis comburebãtur. Nec quisquam superfuit ex ijs, qui leuem modò cum Geta notitiã habuißet. Athletæ etiam, & aurigæ, atq; omnifariam histriones, & quicquid deniq; uel oculis illius, uel auribus iucundum fuerat, paßim occidebãtur. Præterea senatorij ordinis quicunq; aut nobilitate, aut opibus excellerent, minima quaque de causa, uel planè nulla, quantumlibet leui delatione pro illius amicis interimebantur. Quin et Commodi sororem iam anum, atq; ab omnibus Imperatoribus, ut Marci filiam oportuit, magno in honore habitam, morte affecit. Causatusq; Getæ necem apud ipsius matrẽ defleuisse. Et coniugem quondam suã Plautiani filiã, quæ

fuerat

fuerat in Siciliam relegata, ac consobrinum Seuero cognominẽ, filiumq́; Pertinacis, & Lucillæ Commodi sororis, postremò quicquid ex cognatione Imperatoria, aut in Senatu ex patricia nobilitate supererat, planè quasi ab stirpe abscidit. Ducésque prouinciarum uniuersos, ac procuratores, ueluti Getæ amicos, neci dedidit. Totæq́; noctes cædendis plurifariam mortalibus impendebantur. Sed & Vestales uirgines uiuas obruit terræ, quasi temerata uirginitate. Denique id quod nunquàm aliâs factitatum, cùm Circenses spectante eo populus Romanus in aurigam, cui studebat, nescio quid cauillatus eßet, ratus sibi contumeliam illatam, repentè omnem exercitum facere impetum iussit in populum, ac raptare, et occidere quicunq; in aurigam dixißent. At milites accepta semel uiolandi, rapiendiq́; potestate, cùm discerni à reliquis nequirent, qui fuerant proteruius locuti, nullo scilicet in tanta multitudine uerum fatente, paßim ut in quenq; inciderant, aut occidebant, aut omnibus ereptis, quasi salute redempta, uiuos ægrè dimittebant. His actis stimulante malorum facinorum conscientia, uitamq́; perosus urbanã, statuit Roma secedere, ut et milites ordinaret, et prouincias inuiseret. Igitur Italia decedens, ad ripas Danubij peruenit, ac partes Imperij Romani Septentrioni subiectas. Ibi aut corpus exercebat aurigando,

cædend

cædendisq; cominus omne genus belluis, aut ius dicebat, (varius id tamen) statimq; sententiã ferens, ac respõdens, pauculis dũtaxat auditis. Cæterũ Germanos illic sibi omnes adiũxit, atq; in amicitiam conciliauit: sic ut ex his socios bellorum, & custodes corporis ualidißimum quẽq;, & pulcherrimum sibi adsciuerit. Sæpe etiã Romano cultu deposito uestem Germanicã induebat, atque in eorum sagulis argento uariegatis conspiciebatur, etiam flauã capiti cæsariẽ imponens ad modum Germanicæ tonsuræ. Quibus læti Barbari, mirificè eũ diligere, gaudere etiã Romanus miles, quem scilicet ille amplißimis largitionibus prosequebatur. Ipse nullũ nõ militiæ munus promptè obire, & siue quid fodiendũ foret, primus fodere, siue pons flumini imponendus, aut extruendus agger, siue quod opus manuum faciendum, aut labor subeundus, primus omnia occupare, tenuiq; mensa, ac ligneolis poculis, uasisq; esculentorũ cõtentus eße, panemq; etiã temere factũ comeße. Quippe tritico quantum satis uni foret, sua manu molito, maßaq; inde facta, atq; in carbonibus decocta, uesci solitus, omnia deniq; elegantiora aspernari, & uilißimis quibusq;, ac uel pauperrimo, gregarioq; militi facillimus uti. Tum commilitonem, quàm principem uocari se malle, ac plerunque iter facere perinde atq; ipsi pedibus ambulans, raroq; uehiculum conscendere, aut equum, sibi ipse portare

tare arma; nonnunquam etiam ligna militaris longißima, & aureis ornamentis prægrauia, ac ne robustißimis quidem militibus facilia, ipse humeris subire. Ob hæc igitur, aliaq; huiuscemodi, ut hominem militarẽ diligere eum suus exercitus, & ut uirum fortem admirari. Quippe instar miraculi uidebatur tantulæ hominem staturæ, tantis eße laboribus parem. Sed ubi milites apud Danubiũ ordinauit, atq; in Thraciam Macedonibus conterminam disceßit, continuò Alexander alter euasit. Nam & memoriã Regis eius omnibus modis renouauit, statuis, imaginibusq; nulla non urbe poni iußis, Rõmamq; ipsam, Capitoliumq;, & tẽpla uniuersa referſit Alexandri simulacris. Vidimus item imagines nonnullas ridiculè depictas, quæ uno corpore duas facies præferrent, Alexandri, atque Antonini. Ipse prodibat Macedonico habitu, causiam gestans, & crepidas, ac lectißimam iuuenum manum in exercitu Phalangẽ Macedonicam appellabat, iußis ducibus nomina sibi duocum Alexandri imponere. Præterea iuuenes Sparta accitos, Laconicam, & Pitanitem centuriam uocabat. His igitur actis, atq; urbibus, prout quanq; potuerat, ordinatis, Pergamum adit Asiæ ciuitatem, ut Aesculapij curationibus uteretur. Quò postquàm peruenit, somnijs quàm diu uoluit captatis, Ilium mox petijt, & cunctis urbis reliquijs collustratis, ad Achillis

tumul

tumulum processit. Eoq; coronis, floribusq; magnificè exornato, rursus imitari Achillem cœpit. Sed Patroclum desiderante aliquem, quippiam huiusmodi fecit Libertorum omniũ charissimus Festus, à memoria, dum ad Ilium moratur, uita defunctus est, ueneno (ut quidem aiebant) extinctus, quo scilicet Patrocli more sepeliretur: ut alij affirmant, morbo interceptus. Huius igitur cadauer efferri iussit, compluribusq; lignis rogum strui. Dein imposito in medium, mactatisq; omne genus animalibus, subiecit ignem, phialamq; manu tenens, uinumq; libans, uentos precabatur. Cumq; esset raro capillo, & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, deridiculo erat omnibus: cæterùm quos habuit capillos, tamen totondit. Laudabat autem ex omnibus ducibus præcipuè Syllam Romanum, & Afrum Annibalem, quibus etiam statuas, atque imagines excitauit. Decedens Ilio, Asiaq; omni, et Bithynia, gẽtibusq; reliquis pertrãsitis, atq; ubiq; rebus cõpositis, deuenit Antiochiam: ibiq; exceptus honorificentissimè, atq; aliquandiu moratus, Alexandriam cõtendit, prætexens huic itineri desiderium uisendæ urbis ab Alexandro constructæ, simul consulendi patrij illorum numinis, quod egregiè incolæ uenerantur. Ac simulans hæc duo, in primis religionem Dei, & herois memoriam, iubet hecatombas comparari, ac parentationes omne genus. Quod ut

primùm est Alexandrinæ multitudini nuntiatum, leuißimæ suapte natura, & omnibus momentis expositæ, studium, beneuolẽtiamq́; principis omnes, quasi animorum impotes accipiebant. Igitur ad excipiendum illum se comparabant, quanto nunquàm antea honore consueuerant. Quippe omnifariam musica instrumenta disposita, ubique uarium edebant sonitum. Prætereà aromatum, ac suffimentorum uapor omne genus aditus cũctos optimis replebat odoribus, tedis prætereà, & florum sparsionibus honorabãt. Sed ubi in urbem iam peruenit, primò quidem templum ingreßus est, multisq́; uictimis immolatis, ac thure cumulatis altaribus, ad Alexandri monimentũ se contulit, paludamẽtumq́; purpureum, & claris, speciosisq́; gemmis annulos conspicuos, balteúmque, & si qua alia gestabat elegantiora, dempta sibi, tum illius imposuit tumulo. Hæc cernentes Alexandrini, læti supra modum, noctibus totis, ac diebus festũ celebrabant, ignari quid intra ulceratum pectus Imperator occuleret Hæc enim omnia per simulationem faciebat, ut uniuersam illorum multitudinem cõtrucidaret. Latẽtis odij causa talis erat: Nuntiatum ei fuerat Romæ agenti, uiuo adhuc patre, atque item pòst extincto, multa in ipsum dicere Alexandrinos. Sunt enim homines suapte natura dicaces, atq; ad describendum, illudendumq́; maximè facli, iactantes in optimum

quenq;,

quenq;, & potentißimum dicteria quædam, ut quidem ipsi putant, festiua: ut autem uidentur ijs, in quos dicuntur, longè grauißima. Quippe huiuscemodi iocorum, uel maxime illa permouēt, quibus delicti ueritas arguitur. Quare cùm multa in eum dixißent, ne dißimulata quidem fraterna cæde, matremq; etiam Iocastam uulgò appellarent, irriderentq; ipsum, quòd tantulæ homo staturæ Alexandrum, atque Achillem, maximos, ac fortißimos heroas æmularetur. Dum ludere se putant, eò impulerunt Antoninum, hominem suapte natura iracundum, atque sanguinarium, ut perniciem illis, insidiasq; moliretur. Igitur celebritate, ac festo iam peracto, cùm uideret maximam hominum multitudinem ex uicinis regionibus confluxiße in urbem, monuit edicto, ut in planitiem quandam iuuentus uniuersa conueniret, uelle affirmans, sicuti Macedonicam, Spartanamq; habebat, ita etiam in Alexandri honorem ipsius herois cognomento phalangem constituere. Iubet igitur consistere iuuenes uniuersos, relicto interuallo, ut singulorum ætatem, staturamq;, & corporis habitudinem militiæ idoneam consideraret. His creditis iuuenes, ac uerisimili spe ducti, ob insignem honorem paulò antè exhibitum principi, conueniunt frequentes unà cum parentibus, atque germanis lætis, gratulantibusq;. At uerò Antoninus singulos inter se distantes circumiens,

cumiens, contrectansq́;, & aliud in alio laudans prateribat, donec illos, neq; id animaduertentes, neque expectantes uniuersus circumueniret exercitus. Vt uerò coniecturam fecit iam eße omnes militum suorum armis inclusos, quasiq; retibus implicitos, ipse statim cum suo præsidio excesßit, ac signum militibus dedit. Qui statim facto undiq; impetu, deprahensam in medio inermem iuuentutem, cæterosq́;, qui aderant, magna cæde contrucidant, atq; è militibus alij cædem tantùm faciebant, alij foueis ingētibus cadauera obruebant, aggēstaq́; desuper humo im manem tumulum excitarunt. Multi etiam in eas foueas semiuiui protrahebātur, multi adhuc integri detrudebantur. Sed & milites nonnulli simul perierunt. Nam qui reliquias adhuc aliquas spiritus retinebant, neque penitus defecti erant uiribus, impliciti proruentibus se militibus, eos quoque secum trahebant in foueam. Tanta est autem facta cædes, ut riuis cruoris per planitiem decurrentibus, cùm fauces ipsæ Nili ingentes, tum litus omne circa urbem purpurasceret. Sed affectans Parthici cognomen, famamq́; deuictæ ad Oriētem Barbariæ, quanquàm in altisßima pace, tale quiddam machinatur. Dat literas ad Regem Parthorum Artabanum, simulq́; legatos cum muneribus mittit, materiæ & artis conspicuæ. In eis literis fuerat scriptum, uelle se Regis filiam ducere in matrimon

trimonium. Principem se esse, & principe natum, quare haud decorum priuati cuiusquam, & tenuis fieri generum, sed reginam ducere potius, filiamq; magni regis. Duo maxima Imperia esse Romanum, & Parthicum. Quibus affinitate illa in unum coëuntibus, ac nullo iam discriminante fluuio, unam tantùm potentiam factum iri, nullis expugnabilem uiribus. Nam reliquas Barbaras nationes, quæ nunc amborum Imperijs subiecta sunt, facilè iugum toleraturas, si proprios gens quæq;, & conuentus sit habitura rectores. Esse Romanis pedestrem exercitum, qui hastis, & stataria pugna cæteros antecellat, Parthis uerò equitatum plurimum, peritissimosq; sagittarios. His igitur concurrentibus, &, quæ usui ad bellum sunt, in unum conspirantibus, facilè ipsos sub uno diademate totius orbis terrarum Imperium retenturos. Prætereà odoramenta, quæ apud illos proueniant, telasq; laudatissimas, contraq; apud Romanos metalla ipsa, & quæcunq; arte aliqua conspicua uisuntur, non iam uix, raroq;, & clanculum per mercatores importatũ iri, sed in una duntaxat terra, unoq; Imperio, communemq; fore utrisque usum rerum omnium, minimeq; impeditum. His literis Parthus acceptis, primò quidem abnuere, negare Romano conuenire Barbarum matrimonium. Quam enim forè concordiam, neq; uoce satis congruentibus, & uictu, habituq; in-

ter se distantibus. Esse Romæ patritios permultos, quorum sibi ille optare liberos in matrimonium possit, sicuti itidem apud se Arsacidas. Neque ullam sanè extare causam, cur alterutrum genus adulteretur. Hæc igitur à principio rescribens conditionem aspernabatur. Sed instanti Antonino, donisq́;, & iureiurando fidem studij sui, & charitatis uxoriæ facienti, credidit Barbarus, ac pollicitus daturum filiam, generum iam ipsum appellitabat. Cuius rei uulgata mox fama, Barbari scilicet omnes ad Romanum suscipiendum principem se comparabant, spe quadam sempiternæ pacis exultantes. Cæterùm Antoninus prohibēte nullo fluuios transgressus, ac iam Parthicam regionē quasi propriā peragrans, sacrificantibus passim uniuersis, supraq́; coronata altaria odores incendentibus, lætum se honore illo Barbarorum magnopere simulabat. Posteà uerò quàm magno itinere facto, ad ipsam Artabani regiam appropinquabat, occurrit ei Rex in quadam ante urbem planitie, nouum nuptum excepturus, generumq́; suum: sed Barbarorum magna multitudo, floribus indigenis coronati, atq; induti uestes auro, diuersisq́; coloribus uarias, festū agitabant ad tibiarum, fistularumq́;, & tympanorum sonitus saltantes numerosé. Quippe huiuscemodi tripudijs supra modum delectantur, præsertim cùm se temeto largius inuitarunt. Sed

ubi

ubi omnis multitudo cōfluxit, ac relictis equis, pharetrisq́;, et arcubus depositis, inter libamina, & calices agitabant, collectiq́; in unum Barbarorū quàm plurimi, temerè, inordinatiq́; constiterāt, nihil suspectantes mali, sed pro se quisque studentes uidere nouum nuptum, tum signo dato Antoninus militibus imperat, impetum, cædemq́; in Barbaros faciāt. Illi re subita perterriti, cædentibus, saucianttibusq́; Romanis terga obuertunt. Ipse Artabanus à suis stipatoribus raptus, atque equo impositus, uix, ægreq́; cum paucis fugiens elabitur. Reliqua uerò multitudo Barbarorum paßim cædebatur. Quippe neque equos habebant, quibus maximè utuntur. Descenderant enim ex ijs, pastumq́; dimiserant. Neq́; ipsi euadere fuga poterant, impediente cursum fluxa ueste, ad pedes usq́; deducta. Porrò pharetras, & arcus omnino non attulerant. Nam quid illis opus ad nuptias? Ita ingenti cæde Barbarorum facta, Antoninus prædaq́;, & hominibus magna copia captis discedit, resistente nullo, uicisq́;, & urbibus incensis, data potestate militibus rapiendi, quod quisq́; poßet, aut uellet. Hanc igitur calamitatem haud opinato Barbari acceperunt. Antoninus autem regionem Parthicam penitus ingreßus, defeßus iam rapiendo, cædendoq́; militibus, reuertitur in Mesopotamiam, indeq́; Senatui, populoq́; Ro. per literas significat subactum

à se Orientem, cunctosq; illius regni mortales in suã ditionẽ concessisse. At Senatus quanquàm totius negotij gnarus, (quippe principum res latêre nullo pacto possunt) metu tamen, atq; assentatione cunctos illi honores uictoriæ decernunt. Substitit autẽ post id Antoninus in Mesopotamia, studio aurigandi, ac belluarum uenationibus intentus. Erant præfecti exercituum duo, Audentius, & Macrinus: quorum alter senex iam, rerumq; ciuilium planè rudis, haud tamen imperitus rei militaris habebatur: alter & in foro uersatus, & legum consultissimus. In hunc igitur ut parum militarem, minimeq; fortẽ uirum, publicè nonnunquam princeps cauillabatur, ne conuicijs quidem abstinens. Nam audito illum & uictum usurpare liberaliorem, & aspernari uilissima, abiectissimaq; cibaria, quibus Antoninus mirabiliter delectabatur, chlamydemq;, & uestem cæterã ad urbanũ modum gestare, quasi degenerem ipsum, morboq; muliebri laborãtem calumniabatur, minitans etiam occisurum. Quorum impatiens Macrinus, uehementer exacerbatus est. Accidit autem res huiuscemodi. Quippe habitura finem aliquando fuerat Antonini uita. Nam cùm suapte natura curiosior esset, nòn hominum modò res cognoscere studebat, sed deorum, dæmonumq; etiam rimari arcana, metuq; semper insidiarum nullis non oraculis incubabat, accitis undique magis,

astrol

astrologis, haruspicibus, ac nullo planè præterito, qui huiuscemodi fallacias profiteretur. Sed eos quoque suspectans, ut parum uera loquẽtes, omniaq́; ad aßentationem uaticinantes, scribit ad Maternianum *quendam, cui rerum suarum omnium curam in urbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidißimum putabat, consciumq́; omnium secretorum habuerat, magos undiq; optimos conquirat, atq; euocatis manibus de fine ipsius uitæ consulat, & an quisquam* Imperio *insidietur.* At Maternianus *nauata principi opera, siue id re uera manes significauerant, siue alioqui* Macrinum *perosus, rescribit* Antonino, Macrinum *eße qui insidietur* Imperio, *eumq́; è medio tollendum.* Has *igitur literas, ut mos est, cum reliquis obsignatas, dat ignaris quid ferrent tabularijs.* Illi *consueta usi itineris celeritate, ad* Antoninum *perueniunt, quo ille potißimùm tẽpore ad aurigandum se parabat, ac iam currum conscendebat.* Ita *ei reddunt integrum epistolarum fasciculum, in quibus erant etiam literæ, quæ ad* Macrinum *pertinebãt.* At *uerò* Antoninus *studio iam omni, atque animo ad aurigandum intentus, imperat* Macrino, *uti ipse literas seorsum inspiciat, ac si quid maioris momenti sit, renuntiet: sin minus, ipse de more suum, hoc est, præfecti officium, exequatur: quippe talia identidem iniungere consueuerat.* Ipse *deinde ad suum studium perrexit.* Macrinus

seor

seorsum epistolis omnibus solutis, etiam in eam incidit, quæ ipsi perniciem afferebat. Cognito igitur quantum periculi impenderet, ac gnarus Antonini iracundiæ, truculentiæq́;, præsertim tam specioso prætextu, subtrahit epistolã illam. Cæterarum uerò (ut solebat) argumẽta principi renuntiat. Sed metuens ne iterum super eiuscemodi rebus Maternianus rescriberet, malens facere ipse aliquid, quàm expectando pati, tale quiddam cõminiscitur. Erat Martialis quidam centurio unus è custodibus corporis Antonini, semper illum assectari solitus, cuius fratrẽ paucis antè diebus princeps delatũ tantùm, sed minimè redargutum occiderat, ipsumq́; Martialem per contumeliam timidum, ac degenerem, & Macrini amicum appellauerat. Hunc uehementer dolentem fratris nece, proprijsq́; incitatum contumelijs, gnarus omnium Macrinus ad se uocat, studiosum iampridem sui, ac multis obstrictum beneficijs: cui persuadet, ut captato quàm primùm tempore Antoninum obtruncet. Ille cùm promissis adductus, tum proprio odio, ac uindictæ fraternæ studio incitatus, libenter omnia se facturum pollicetur, cùm primùm occasio euenisset. Euenit autem haud multò pòst: quippe agens Carris, quæ est Mesopotamiæ urbs, Antoninus, deæ Lunæ inuisit templum, quod in ea regione distans aliquantum ab urbe, præcipuo honore ab incolis colitur. Eò secum

cum

cùm paucos equitum eduxit, relicto exercitu cætero, ut sacrificio facto in urbē reuerteretur. Medio autem itinere uno tantùm famulo comitatus, ac reliquis absistere iußis, receßit ad requisita naturæ. Quare auersis omnibus, & quàm longißimè recedentibus, honoris, ac reuerentiæ causa, Martialis, qui omnes temporum captabat articulos, ut eum solum eße animaduertit, ceu nutu principis ad uidendum aliquid, aut audiendum uocatus, accurrit illico, auersumq́; & subligacula sibi deducentem pugione traijcit, quē celatū manu attulerat: & cùm in ipsam iuncturam ferrū incidißet; lethali scilicet uulnere de improuiso Antoninus minimè defensus occubuit. Quo facto, Martialis statim equum inscendit, ac fuga euadere conatur. Cæterùm Germani equites, quibus & delectabatur Antoninus, & custodibus corporis utebatur, propiores cæteris, primiq́; facinus conspicati, Martialem consecuti mißilibus cōfodiūt. Quod ubi exercitus reliquus cognouit, omnes subitò cōcurrerunt, primusq́; Macrinus supra cadauer conqueri, ac delamentari per simulationem cœpit. Grauis ea res, & molesta militibus incidit, commilitonem, conuictoremq́; aliquem amisiße, non principē existimantibus. Neq; de Macrino quippiā illis adhuc suboluerat, putantibus Martialem proprias inimicitias persecutum. Ita in sua quisque tabernacula disceßere. At Macrinus

tradi

tradito igni corpusculo, reliquias intra urnam coniectas matri ad sepulturam remisit. Ea tūc Antiochiæ morabatur. Moxq; ob liberorum calamitates, incertū spōte, an imperio alicuius, mortē sibi consciuit. Hunc finē habuerūt Antoninus, & Iulia mater, cùm quidem ad eum, quem diximus, modū uixißēt, ac sexenniū tantùm ille sine parente, germanoq; suo imperauisset. Extincto Antonino, incerti, ignariq; quid agerent milites, biduo sine Imperatore fuerunt, quærētes inter se, quē potißimùm principē deligerēt. Siquidē aduentare magnis copijs Artabanus nuntiabatur, pœnas exacturus, & cæsis inter pacem, ac libationes mißurus inferias. Igitur principē deligunt, primò quidē Audentiū, militarem scilicet uirū, præfectumq; non improbum. Sed ille senectutē excusans, abnuit Imperiū. Dein uerò Macrinum, suadentibus potißimùm tribunis, quos etiā cōscios insidiarum Antonini, ac Macrino participes cōsilij fuiße, post illius mortē suspicio extitit, quemadmodum in sequētibus dicemus. Suscepit autem Macrinus Imperiū, nō tam fide militū fretus, quàm necessitate impulsus, usuq; præsenti. His actis, iā scilicet Artabanus multis copijs, ac uiribus aderat, equitatum ingentem, & sagittariorū multitudinē adducēs, prætereà cataphractos camelis insidentes, qui prælongis contis præliarentur. Quo cognito Macrinus cōuocato exercitu,

ita

ita loquutus perhibetur:

DOlere uos omnes principis huiuscemodi, uel, ut uerius loquar, cōmilitonis interitu, minimè mirandum. Sed calamitates, casusq; humanos modicè ferre, id uerò est prudētiū. Cæterùm illius memoria uestris æternū præcordijs insidebit, atq; ad posteritatē propagabitur, rerū fortiter, ac magnificè gestarū, præterea amoris, beneuolētiaq;, et communicatorū uobiscum laborū laudem secū deferens sempiternā. Nūc autem postulat tempus honore habito illius memoriæ, iustisq; omnibus persolutis, occurrere imminenti periculo. Videtis Barbarum instantem cum totius Oriētis multitudine, ac iustas (ut uidetur) belli causas præferentē: siquidē nos illum priores lacessiuimus, uiolato fœdere, atq; in altißima pace bellū excitauimus. Nūc omne Romanum Imperium in uirtutē uestram recūbit, & fidem. Neq; enim de finibus Imperij, aut de fluminibus dimicatio nobis aduersus magnum regē, sed de omnibus fortunis est, cum scilicet liberos, cōsanguineos suos ultū ueniat, quos iniustè à nobis, contraq; fœdera occisos arbitratur. Igitur arma capiam⁹, atq; (ut mos Romano est) ordines in prælio seruemus. Quippe in acie Barbarorū incōposita multitudo, ac tumultuaria, ipsa se fortaßè impediet. Vester autē ordo, atq; consensus, pugnandiq; peritia, sicuti uobis salutem, ita hostibus perniciem attulerit. Quapropter

pter sic uelim bene sperātes dimicetis, ut Romanos decet, utq; hactenꝰ cōsuestis. Ita enim et Barbaros ipsos fuderitis, & gloriā insignem adepti fidem Romanis cæterisq; omnibus feceritis, non dolo aut fraude ulla, sed uirtute, & armis superiorem uictoriam à uobis partam. Quæ postquàm locutus est, cognita necessitate, milites in ordines se recepêre, atq; in armis agitabant. Sole autem oriente conspiciunt Artabanum maximas secum copias adducentem. Vt autē solē Barbari de more propitiarunt, confestim edito ingēti clamore cōcurrūt in Romanos, ijsq; adequitātes sagittas ingerūt. At Romani acie instructa, Maurorūq; equitatu per latera disposito, ac receptis per interualla expeditis militibus, quibus facilis esset excursio, fortiter resistentes, impetū Barbarorū sustinebant, qui scilicet & sagittarum multitudine, & prælongis contis, quibus cataphracti ex equis, aut camelis depugnabant, pessimè Romanos accipiebāt. Contrà Romani quoties pedē conferebāt, facilè scilicet aduersarios superabāt. Posteà uerò quàm ab equitatu, & camelorū multitudine premebātur, fuga simulata tribolos, aliaq; machinamenta ferrea acuminata proijciebant, quæ sub arenis latētia, neq; cuiquā conspecta perniciem equitibus, & camelorū insessoribus afferebāt. Quippe illis calcatis, equi, potissimū uerò cameli, quoniam huic generi mollissimæ sunt ungulæ, suc

la, ſuccidua claudicabãt, excußis tergo inſeßoribus. Cæterùm Barbari illi quandiu equis, aut camelis inuehuntur, acerrimè ſcilicet confligũt. Vbi autẽ uel deſcẽdêre iam, uel excidêre, faciles ſunt captu, neq; prælium in manibus gerere audent, & ſi fugiẽdus, aut inſequendus ſit hoſtis, crura ſcilicet fluxa ueſte præpediũtur. Vno igitur, alteroq; die à mane ad ueſperã pugnatum. Nox prælium diremit, reuerſiq; ſunt in caſtra utriq; quaſi uictores. Tertia die in planitiem pugnaturi conuenêre. Tentãte autem Barbaro, ut pote qui numero præſtabat, circũuenire Romanũ, quaſiq; indagine cõcludere: contrà non iam profundiorẽ, ſed in frontẽ productam conſtituebant Romani aciẽ, ac ſe circumueniri prohibebant. Tanta autẽ uirorũ iumentorumq; multitudo cecidit, ut omnis cõpleretur campus, maximiq; cadauerũ acerui in altũ attollerẽtur, præſertim uerò camelorũ, quæ aliæ ſuper alias procubuerunt. Ergo nec liber pugnantibus curſus erat, nec inter ſe cernẽdi copia, uelut ingẽti quodam, ac uix peruio aggere cadauerũ in mediũ extructo, quo ſcilicet prohibente tranſitũ ad reliquos, ſinguli ſe in ſua caſtra receperunt. At Macrinus cognito non alia de cauſa tam acriter, ac pertinaciter pugnare Artabanum, niſi quia ſe pugnare contra Antoninum arbitrabatur (ſolẽt enim Barbari paulo negotio quaſi fatiſcere, uelutiq; oneri cedere, ſi modò primis con-

greßibus parum ex sententia res geßerint. Tūc autém perstabāt, prælium integraturi, cùm primùm cadauera concremaßent, ignari periÿße, qui has inimicitias cōcitauerat) mittit Parthus legatos cū literis, quæ declararent occidiße Imperatorem, ac debitum supplicium luiße, qui fœdera, & iusiurandum temerauerat, sibi eße à Romanis, quorum ipsum tandem Imperium sit, summam rerum traditam. Non placere uerò, quæ acta forent. Itaq; captiuos quicunq; supereßent, raptaq́; omnia redditurum. Cupere se illum ex inimico amicum facere, pacemq́; iureiurando, ac libaminibus sancire. Quibus lectis Artabanus, edoctusq́; à legatis de Antonini cæde, satis dediße supplicij uiolatorem fœderis arbitratus, contentusq́; reddi sibi citra ullū cruorem captiuos, prædamq́; omnem, fœdus cum Macrino ferit, atque in proprias sedes reuertitur. Sed & Romanus Imperator, deducto ex Mesopotamia exercitu Antiochiam profectus est.

LIBER QVINTUS.

DE ANTONINI *Imperio, cædéque, insidijs, ac successione item superiore libro diximus. Cæterùm Macrinus ubi Antiochiam peruenit, literas Senatui, populoque Romano misit in hanc sententiam: Cùm satis ipsi cognitũ habeatis, quódnã fuerit meum iam inde à principio totius uitæ institutum, quámque ad benignitatem propensi mores, quæ mansuetudo in ea potestate explicata, quæ non multum abest à principatu (siquidem ipse quoq; Imperator fidei se præfecti cohortis credit) superuacuum esse arbitror multis uerbis uti apud uos. Nostis enim & ipsi parum me lætum fuisse ijs rebus, quæ ab illo gerebantur, ac sæpe uestri causa periclitatum, dum ille nulli non calumniæ fidem habens, uelut effrænus contra uos irrueret. Itaque identidem mihi obtrectare solitus, etiam publicè modestiam in me, atque humanitatem uituperabat, segnem, & fluxis moribus uocitans. Quippe homo assentationibus gaudẽs, quicunque ipsum ad crudelitatem exacuebant, rabiémque insitam, quasi signo dato prouocabant, & calumnijs iram excitabant, eos sibi denique beneuolos, fidósque in primis amicos*

arbitrabatur. Mihi autē iam inde à principio nihil lenitate antiquius, modestiaq́; fuit. Igitur Parthicum bellum longè maximum, & in quo omne Romanum Imperiū fluctuauerit, ita confecimus, ut nec in acie fortiter dimicando hostibus cesserimus, & regem maximas secum trahentem copias, icto fœdere ex inimico amicum reddiderimus. Porrò me principe liberi, incruētiq́; omnes agitabunt, magisq́; optimatium conspiratio hæc erit, quàm principatus. Neq; tamē est, quod quisquam indignū Imperio cēseat, aut fortunæ crimen putet esse, quòd ex equestri ordine ad Imperium peruenerim. Nam quò, obsecro, nobilitas ipsa, nisi morum benignitas adsit, & humanitas? Siquidē fortunæ munera, etiam parum dignos exornant, animi uirtus propriam cuiq; gloriam conciliat: & claritas quidem generis, diuitiæq́;, atq; id genus reliqua, etsi beatorū propria putantur, minimè in ipsis, utpote ab alijs tradita laudantur. Lenitas autem, ac benignitas, etsi ipsæ quoque admirationi sunt, attamen habenti quoque laudem accumulant. Quid enim nobis profuit Commodi nobilitas, aut Antonini paterna successio? Scilicet eiusmodi homines quasi ipsis debitam hæreditatem adepti, ueluti proprio patrimonio per contumeliam abutuntur. Qui autem à uobis Imperium acceperunt, uelut in perpetuum obstricti, etiam referre gratiam pro meritis enituntur. Ad hæc

patritia principum nobilitas sæpenumero in superbiam uertit, despectis omnibus uelut inferioribus. At qui modestiæ experimento ad Imperium asciscuntur, quasi partum labore tuentur semper, uerenturq́;, & colunt, quos cõsueuerant. Mihi sanè decretũ est, nihil sine autoritate uestra gerere, ac uos principes, cõsiliariosq́; habere Reipub. gerẽdæ. Viuetisq́; pro arbitrio uestro in libertate illa, quã uobis antehac à patritijs Imperatoribus ereptã, Marc⁹ dein, Pertinaxq́; restituere conati sunt, ambo ad imperiũ priuatis cunabulis innutriti: quippe generis initia clara posteris relinquere, ipsum præstat, quàm accepta à maioribus fœdis moribus cõtaminare. Hac lecta epistola, cõclamatũ à Senatu uniuerso, nulliq́; nõ honores Augustorũ Macrino decreti. Neq; uerò tãtopere lætus Senatus Macrini successione fuit, quàm uulgò uniuersi gratulabãtur extinctũ Antoninum. Nam ut quisque autoritate aliqua, aut dignitate præcellebat, ita maximè imminentẽ suis ceruicibus depulisse gladiũ arbitrabatur. Delatores autẽ, et serui omnes, quicunq; dominos detulerant, patibulo suffixi, totaq́; urbs, atq; adeò Romanum Imperium sceleratis hominibus perpurgatum, partim supplicio affectis, partim exilio mulctatis. Quòd si qui tamen latuerunt, metu quiescentium, etiam ipsi libertatis quandã imaginẽ præferebant, anno duntaxat uno, quo Macrinus

Imperium obtinuit. Quippe hoc tantùm peccauit, quòd non exercitum illico dimisit, atq; unoquoq; domum reuerti iusso, ipse Romam sui cupidam statim nõ petijt, uocãte populo quotidie se, ac Macrinum uociferante. Sed Antiochiæ morabatur, barbã nutriens, & incedens quàm solebat lentius, tardissimeq;, ac uix adeuntibus se respondens, adeoq; interdum submissa uoce, ut ne exaudiri quidem posset. Hæc enim demũ sibi de Marci moribus imitanda proposuerat, cùm ad illius reliquam uitam nullo pacto aspiraret. Quippe deliciosius in dies agitãs, histrionibusq;, & saltatoribus intentus, & gubernandi negligens, incedebat cum fibulis, ac balteõ auratis, gemmatisq;. Qui luxus minimè Romano gratus exercitui, certè quem Barbaris putant, fœminisq; congruentiorem, quàm principi. Talia igitur intuẽtes, magnoperè improbare omnes, uitamq; planè hominis aspernari molliorem, quàm ut militari uiro conueniret, simul comparare inuicem Antonini uitæ exemplum, solertis in primis, ac planè militaris uiri, & Macrini luxuriẽ. Præterea grauiter indignari, quòd ipsi adhuc in tabernaculis agerẽt, procul à patria, ac nonnunquam rerum quoq; necessariarum indigerent, neq; domum dimitterentur etiam pace facta: cùm scilicet ille contrà mollissimè, ac deliciosissimè uitam coleret. Igitur excussis uelut habenis quotidie in hominẽ cauillabantur

bantur, ac leuißimam quanque occidendi eius occasionem aucupabantur. Sed ita, scilicet fatò datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in delicijs absumpto, simul cum uita Imperium amitteret, exiguam, tenuemq; fortunae occasionem militibus ostentante, ad ea quae concupierāt patranda. Maesa erat quaedam nomine, Phoenißa mulier, ab Emesa urbe Phoenicie, cui soror Iulia fuerat Seueri coniux, ac mater Antonini: ea, uiuente sorore, multos annos in aula Imperatoria uixerat, Seuero & Antonino principibus. Hanc igitur Maesam post sororis obitum, atq; Antonini caedem, iusserat Macrinus in patriam cum omnibus bonis reuerti. Abundabat autem grandi pecunia, utpote longißimo tēpore inter principalem potentiā enutrita. Reuersa igitur anus, domi agitabat. Erāt uerò ei filiae duae, quarū natu maior Soaemis, minor Mammaea uocabatur. Illi filius Baßianus, huic Alexianus, amboq; sub matribus, auiaq; educabantur. Et quidem Baßianus annos natus erat circiter quatuordecim, Alexianus autem decimum iam annum attigerat. Sacerdotes ambo Solis, quem maximè indigenae colūt, Phoenicum lingua Heliogabalum uocitantes. Templumq; illi maximum constructum habent, auro, argētoq; plurimo, ac lapidum eleganti magnificētia exornatum. Neq; solùm indigenae deū illum uenerantur, sed uicini

quoq; satrapæ, regesq́; Barbari, certatim quotannis splendida offerunt munera. Simulacrum uerò nullum Græco, aut Romano more manufactum ad eius dei similitudinē: sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus propemodum ad coni figuram. Niger lapidi color, quem etiam iactant cœlitus decidisse. Eminent in lapide quædam, formæq́; nōnullæ uisuntur, ac Solis imaginem illam esse affirmant, nimiè humano artificio fabrefactā. Huic igitur deo sacer erat Baßianus, quippe natu maior, et ipse potißimùm sacerdotio fungebatur, incedēs Barbarico cultu, tunicas indutus intextas auro, ac manuleatas, & ad pedes usq; demißas, cruraq́; tota cōuelans ab unguibus ad femora, uestibus similiter auro purpuraq́; uarÿs, capite coronam gestans, pretiosorū lapidum coloribus florentē. Præterea integer aui, cunctorumq́; eius ætatis adulescentiū formosißimus. Quare congruentibus in unum forma corporis, atq; ætatis flore, simul habitu illo mollißimo, facilè eum Dionysÿ pulcherrimis imaginibus aßimilabāt. Hunc igitur sacra celebrantem, chorumq́; circa altaria Barbarū in morem, ad tibias, fistulasq́;, & omnifariam organa instaurātem, curiosius inspectabant, cùm mortales alÿ, tum in primis Romani milites, uel quòd genere Imperatorio editum sciebāt, uel quòd forma uiribus, omniū in se oculos conuertebat. Quippe tum uicinus

urbi

urbi illi exercitus erat, tuendæ Phœniciæ præpositus, deductus inde mox, ut in sequẽtibus exponemus. Cùm itaq; quotidie religionis nomine milites ad tẽplum itarent, libenter scilicet adulescẽtem intuebantur. Erant autem ex ijs nonnulli Roma profugi Mæsæ familiares, quibus illa formam pueri admirantibus, incertũ mentita, an uerum professa, filiũ utiq; esse ait Antonini, quãuis alterius putaretur. Quippe cum suis natabus adulescentulis adhuc, & formosis rem habuisse, quo tempore ipsa in palatio simul cum sorore agitabat. Ea res audita ab illis, ac sensim cõmunicata reliquis cõmilitonibus, per uniuersum deniq; exercitum uulgata est. Porrò etiam aceruos habere nummorũ Mæsa dicebatur, facileq; omnes militibus elargitura, si modò Imperiũ suæ soboli restitueretur. Pollicentibus autẽ se eam cũ suis, si noctu clanculũ in castra uenisset, patẽtibus portis excepturos, atq; Antonini filium Imperatorẽ declaraturos: nihil scilicet recusauit anus, decreta periculum quoduis adire, quàm uitã colere priuatã, atq; abiectam. Quapropter noctu clãculùm urbe egressa, cùm liberis, nepotibusq; suis, deducẽte ipsos profugorum militũ agmine, facilè in castra admittitur, ibiq; puerum confestim milites uniuersi Antoninum appellatũ, atq; indutum purpura custodiebãt. Tum cõmeatu omni simul cũ suis natis, & coniugibus, cæterisq; adeò rebus importatis,

quàs in uicis, agrisq́; propinquis habebat, ita se intus cõparabant, ut etiam si opus foret, castrorum obsidionem exciperent. Quæ ubi nuntiata Macrino sunt Antiochiæ moranti, edito per exercitus rumore, repertum Antonini filium, pecunias militibus elargiri Iuliæ sororem, cùm omnia quæcunq; dicerentur, aut eße ullo modo poterant, pro ueris acciperẽtur, pendebant animis omnes, atq; eos ad res nouas moliẽdas, cùm proprium Macrini odium, tum Antonini memoriæ quædam quasi cõmiseratio subigebat. sed in primis pecuniarum spes, ut multi iam ex ijs ad nouum Antoninum transfugerent. At Macrinus rem totam quasi puerilem contemnens, consuetamq́; obtinens animi alacritatem, domi ipse sedens, unum è suis ducibus mittit, traditis copijs, quantæ ad rebelles expugnandos uiderentur suffecturæ. Vt autẽ eò peruenit Iulianus (id enim nomen præfecto fuit) ac iam mœnibus succedebat, statim inclusi milites, puerũ exercitui infesto de turribus, pinnisq; ostentare, uociferari Antonini filium, sacculos quoq; nummorum plenos, escam scilicet proditionis attollere. At illi credito Antonini eße filium (& quoniam sic uideri uolebant) facie quoq; & lineamentis quàm simillimũ existimantes, caput amputant Iuliano, mittuntq́; ad Macrinũ. Ipsi reseratis portis, uniuersi in castra accipiuntur. Ita scilicet adauctæ copiæ, non modò ad excipiendã

obsid

obsidionem, sed ad conferendam quoq; manum, dimicandũq; instructa acie, satis futura, transfugarum etiam magna ui paulatim quotidie se aggregante. Quibus auditis Macrinus cũ omni exercitu ad castra illa oppugnanda contendit. Antoninus autem militibus oppugnationem haud expectantibus, sed congredi audientibus, copias omnes educit. Concurrerunt autẽ inter se exercitus uterq;, in Phœniciæ Syriæq; finibus, acrius dimicãte Antonini milite, conscientia, metuq; pœnæ, si uictus foret, cõtrà autem Macrini exercitu languidius, remißiusq; prælium capeßente, multisq; subinde ad Antoninum transfugientibus. Quo animaduerso Macrinus metu, ne planè omnibus exutus copijs captiuus ageretur, nihil non paßurus contumeliæ, stante adhuc acie, chlamydem sibi, cæterumq; Imperatorium detrahit ornatum; paucisq; è fidißimis cõmilitonum comitatus, fugam occupat, detonsaq; barba, ne agnosceretur, itinerario uestimẽto, capiteq; semper cõuelato, noctem, diemq; accelerabat, famam quoq; suæ fortunæ præueniẽs: quippe ingenti studio cõmilitones uehicula urgebant, quasi Macrino adhuc rerum potiente magnis de rebus mitterentur. Ille igitur fuga euaserat, quemadmodum diximus. Interea milites utrinq; pugnabãt, atq; a Macrino quidem corporis custodes, ac stipatores, quos prætorianos uocãt, fortiter stantes, reliquum omnẽ exercitum

citum soli sustinebāt, uidelicet proceri homines, atq; ex omni numero delecti. Cætera omnis multitudo pro Antonino præliabatur. Sed ubi diu neq; Macrinum iam ipsum, neq; Imperij signa conspiciebant, qui pro illo certamen subierant, ignari ubinā foret, iacêret, an aufugisset, haud satis cōstitutum habentes, quod sibi capiendum consilium foret, neque periclitari diutius pro eo decreuerant, qui iam nusquam cōpareret, & se permitteret hostium potestati, quasi dedititios, captiuosq; uerebātur. Vt autem à captiuis audiuit Antoninus aufugisse è prælio Macrinum, mittit statim nuntios, qui doceant frustra illos pro homine pauidissimo, ac fugitiuo decertare, ueniamq; & obliuionem omnium iureiurando pollicetur, stipatoresq; iam tum sibi illos adsciscit. Igitur omnes re credita cesserunt. At uerò Antoninus mittit illico, qui Macrinum consequātur, cùm iam plurimum uiæ præcepisset. Inuentus autem est in Chalcedone Bithyniæ urbe, grauissimè ægrotās, ac perpetuo itinere attritus latitans in suburbano quodā, ubi illi caput abscissum. Dicebatur autem Romam properare, fretus popularibus studijs, sed transgredientem in Europam, angusto Propontidos freto, iamq; Byzantio appropinquantē, uento aduerso usum perhibent, quasi flatu ipso ad supplicium retrudente. Tātum igitur abfuit Macrinus, quo minus persecutores effugerit, finem uitæ sortitus

fœdißimum, qui Romam reuerti pòst uoluerit, quod statim à principio facere oportuerat. Offendit autẽ cõsilio pariter, atq; fortuna. Ita scilicet occisus est Macrinus cum filio Diadumeno, quẽ iam Cæsarẽ fecerat. Posteà uerò quàm exercitus uniuersus Antoninum Imperatorem consalutauit, atq; ille summam rerum suscepit, rebus iam in Oriente, ut quæq; maximè urgebãt, ordinatis, ab auia scilicet atq; amicis (nam ipse adulescens admodum, ac rerum erat imperitus) haud diu moratus, profectionem edicit, festinante in primis Mæsa ad Romanam aulam, cui tandiu insueuißet. Sed ut Senatui, populoq; Romano res innotuit, omnes eum nuntium grauiter accepere. Sed parendum neceßitati fuit, electo à militibus principe. Cæterùm incusantes Macrini negligens ingenium, fluxosq; mores, neminẽ utiq; alium, sed ipsum sibi fuiße mali causam dictitabant. At uerò Antoninus è Syria profectus Nicomediæ hyemauit, ita postulante anni tempore. Statim igitur debacchari supra modum cœpit, cultumq; patrij numinis, cui dicatus fuerat, celebrare superuacuis saltationibus, uestitum usurpans luxuriosum, purpura intextum, atque auro, monilibusq;, & armillis redimitus, coronas etiam sustinens ad tiaræ modum, auro, lapillisq; pretiosis insignitas. Forma habitus inter Phœnißam stolam, ac Medorũ amictum. Nam Romanam

uest

ne ſtem, aut Græcanicam planè aſpernabatur, è lana (ut ipſe aiebat) hoc eſt, è re uiliſsima confectam. Neq; niſi ſericas telas dignabatur, procedens identidem ad tibias, & tympana, uelut orgia numinis cõcelebraret. Hæc cernens Mæſa, ac ferens iniquo animo, ſupplex illi perſuadere conabatur, ut Romanũ aſsumeret cultum, ne urbem mox, curiamq; ingrediens peregrino illo, Barbaricoq; habitu, ſpectantiũ oculos perſtringeret, inſolentes eiuſcemodi munditiarum, ac reputãtes mulierculis, quàm uiris, congruentiores. Sed ille uerbis aniculæ contemptis, nec cuiquam prætereà credendum putans (quippe neminẽ circa ſe, niſi moribus conſimilem, ſuisq; obſecundantem uitÿs habebat) cùm retinẽdum ſibi quencunq; illum cultum animo obſtinaſſet, decreuit abſens periculum facere, quónam animo Senatus, populusq; Romanus laturi forent. Quare imaginem propriam maximis liniamẽtis, qua ipſe obire ſacerdotis munia uidebatur, ſimulq; figuram numinis, cuius ſacerdotium gerebat, depictã in tabula præmiſit Romam, iuſſis qui eam ferrent in media curia loco edito ſupra Victoriæ caput collocare, ut cùm Senatus haberetur, thura unuſquiſq; adoleret, merumq; libaret. Edixit itẽ, ut omnes Romani magiſtratus, quiq; publicè ſacra facerẽt, ante alios deos, quorùm meminiſſe inter ſacrificandum ſolent, deum Heliogabalum nuncuparent. Quapropter

pter ut in urbem peruenit, nihil ſcilicet nouum Romani uiderunt, inſueti iam pictura. Diuiſo igitur congiario in populum (ut mos eſt Imperium ſuſcipientibus) ſpectacula omnifariā edebat magnificentiſsima, templumq́; item maximum, pulcherrimumq́; deo erexit, plurimasq́; circa templum conſtituit aras, ad quas quotidie manè taurorum hecatombas, & ouiū magnam multitudinem immolabat. Coaceruatisq́; ſupra aras omne genus odoribus, etiam ueterrimi cuiusq́;, optimiq́; uini plurimas amphoras profundebat, ſic ut riui paſsim uini, ſanguinisq́; promiſcuè defluerēt. Chorosq́; circum aras agitabat, nullis non organis conſonantibus, unaq́; mulieribus Phœniſsis curſitantibus in orbem, cymbalaq́; inter manus habentibus, aut tympana, omni circunſtante Senatu, atq; equeſtri ordine ad theatri formā. Exta porrò uictimarū, atq; aromata inter lances aureas, capitibus impoſita geſtabant, non quidem famuli aliqui, aut humiles perſonæ, ſed præfecti exercitibus, & quicunq; maximas dignitates obtinebāt, induti tunicas talares, ac manuleatas, unamq́; in medio purpuram ferentes, ſed & linteis calciamentis utebantur, quemadmodū uates in eis regionibus cōſueuerunt. Porrò ingentem ſe honorem tribuere putabat, quibus eiuſcemodi ſacrificia participaret. Sed quamuis inſtaurare choros, & ſacra facere perpetuò uideretur, plurimos

tamen

tamen ex illustribus uiris, atq; opulentis interfecit, delatos sibi, quòd parū læti illiusmodi uita, etiam in ipsum quandoq; cauillarētur. Duxit prætereà uxorem illustrißimam Romanam fœminam, quam etiam Augustam appellauit, cumq́; ea tamen paulò pòst diuortium fecit, ademptisq́; honoribus priuatam colere uitam iußit. Post illam uerò captū se amore simulans, ut aliquid uirile saltem facere uideretur, Vestalem sacerdotem, quam leges castam eße, & uirginem perpetuò uolunt, abreptam è templo pro uxore habuit. Ita mœstum tanto flagitio, ac piaculo Senatum per epistolam consolatus, humanum eße id peccatum, captum se illius amore. Cæterum sacerdoti congruere sacerdotis nuptias, ob idq́; etiam augustiores futuras. Sed eam quoq; paulò pòst dimisit, tertia uxore ducta, quæ referre suum genus ad Cōmodum dicebatur. Neq; uerò humana tantùm matrimonia ludebat, sed etiam deo suo quærebat uxorem. Itaq; Palladis simulacrum, quod occultum Romani, neminiq́; uidendum colunt, in cubiculum suum transtulit, immotumq́; ad eam diem, ex quo Ilio auectum fuerat, præterquā quum templum conflagrauit, ipse emouit sedibus, eamq́; deam sui dei cōiugem in aulam Imperatoriam adduxit. Dein cordi eße negans deo belligeram uxorem, atq; armatam, simulacrū Vraniæ iußit afferri. Quod scilicet Carthaginiēsibus, omniq́;

Africæ

Africa uenerabile, positum fuisse à Phœnissa Didone creditur, quo tempore antiquam Carthaginem dissecto corio ædificauit. Hanc Afri Vraniam uocant, Phœnices Astroarchen, Lunam esse affirmantes. Congruere igitur aiebat Antoninus matrimonium Solis & Lunæ. Itaq; & simulacrum afferri iussit, & auri quicquid in templo erat, pecuniamq; Deo suo dotis nomine dari præcepit. Quod ubi allatum est, ac prope Heliogabalum constitutum, iussit urbe tota, Italiaq; festos dies, celebresq;, & lætitiæ plenos, publicè, priuatimq; quasi dijs nubentibus agitari. Fecit & in suburbano templum maximum, ac magnificentissimũ, in quod anno uertente deum suum adulta iam ætate deducebat, ludisq; curulibus, & scenicis, epulisq;, & peruigilijs populum à se oblectari arbitrabatur. Ipsum porrò dei simulacrum impositũ uehiculo, quod esset auro, pretiosisq; lapidibus exornatum, deducebat ex urbe in suburbanum, trahentibus equis seiugibus, emaculato candore, ac magnitudine præcellentibus, auroq; multo, & phalerarũ uarietate conspiciendis. Neq; enim quisquam mortalium eum inscenderat currum, sed circunstabant omnes quasi aurigantem deum. Antoninus autem retrorsus currens, ac simulacrum ipsum aspectans, currum antecedebat, frænos manibus retinẽs, totumq; iter ita retrorsum currens, ac deum semper aspectans confecit. Ac

ne caderet, laberetúrq;, ignarus quò tẽderet, aurosam substrauerant arenã, milites q; cũ utrinq; retentabant, quò tutius retrocederet, discurrẽte etiam cũ facibus utrinq; populo, & coronas, floresq; iaciẽte. Tum deorum omniũ simulacra, & quicquid conspicuum in templis, principatusq; insignia, & pretiosissima supellex, equites item, & exercitus uniuersus pompã illiusmodi comitabantur. Vbi autem deduxerat, atq; in templo constituerat, sacris iam, celebritatibusq; peractis, maximas, altissimasq; turres ad idipsum extructas conscendebat. Inde scilicet in plebem missilia sparsurus, aureà uidelicet, argenteaq; pocula, uestesq;, & lintea omne genus: bestias prætereà cicures omnes, exceptis suibus, quibus ipse (ut mos est Phœnicibus) abstinebat. Multi igitur inter rapiendum periere, partim inuicem proculcati, partim militum contis transfixi, sic ut ea celebritas calamitatẽ quàm plurimis attulerit. Ipse identidẽ aurigans, aut saltans conspiciebatur: quippe ne latere quidem sua patiebatur flagitia, procedens etiam in publicũ pictis oculis, genísque purpurissatis, faciemq; suapte natura formosam indecoris coloribus inficiens. Quod animaduertens Mæsa, ac suspectans militum indignationem, metuensq;, ne si illi quid accidisset, ipsa rursus in priuatam uitam relaberetur, persuadet leui alioqui, stolidoq; adolescẽti, ut sibi consobrinum suũ, nepotemq; ipsius ex

altera filiarum Mammaea pregnatum adoptaret. Ita ad gratiam locuta, oportere iam ipsum sacerdotio, religioniq; numinis uacantẽ bacchari, ac deûm celebrare orgia: sufficiendum autem alterũ, qui res curaret humanas, quiq; illi principatum uacuum ab omni molestia, curaq; praestaret. Neq; tamen peregrinum aliquẽ, aut alienum hominem requirendum, sed consobrino potissimùm id honoris tribuendũ. Is erat Alexianus; qui tum nuncupabatur Alexander, auito ipso nomine in Macedonis regis nomen cõmutato. Nam eum regẽ fama per se celebrem, etiam magnoperè coluerat Antoninus Seueri filius, quem fuisse amborũ parentem persuadere anus conabatur, iactato filiarum incesto, quò illi magis, magisq; à militibus diligerentur. Quare Caesar declaratus Alexander, consulq; factus cum Antonino est, Senatu scilicet per ridiculum decernẽte, quod ille uoluerat, hoc est, uideri ipsum patrem, qui natus annos foret circiter quatuordecim, Alexandrum uerò filium, qui tum duodecimum attigisset. Posteà igitur quàm Alexander Caesar est appellatus, uolebat eũ statim Antoninus suis illis institutis imbuere, ut scilicet choros agitans, saltansq;, & sacerdotij particeps, uestitu eodem, atq; artibus uteretur: quem tamen mater Mammaea ab omni illa foeditate uindicabat, summis clàm doctoribus omniũ disciplinarum, modestiamq; edocens, ac palaestra,

uirilibusq́; gymnasijs insuefaciēs, Græcisq́; cū præterea, & Latinis literis instituens. Quibus rebus magnoperè Antoninus indignabatur, iamq́; adoptionis, Imperijq́; participati pœnitebat. Quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamq́; illustriores partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegans causas, quòd filium ipsius corrumperent, neque agitare eum choros, atq; ebacchari sinerent, sed ad modestiam componerent, & uirilia officia edocerent. Eoq́; uecordiæ prouectus est, ut omnes scenicos artifices, ac theatricos ad maximas Imperij dignitates promoueret. Quippe exercitibus saltatorē quendam præfecit, qui olim iuuenis publicè in theatro operas dederat. Alium item è scena iuuentuti, alium Senatui, alium etiam equestri ordini præposuit. Aurigis item, & comœdis, mimorumq́; histrionibus, maxima Imperij munia demandabat. Seruisq́; suis, aut liberis (ut quisque turpitudine reliquos anteibat) procurationes tradebat prouinciarū. Ita rebus omnibus, quæ grauia olim, honestaq́; censebantur, per omnem contumeliam, ac temulentiam debacchantibus, cùm cæteri omnes, tum in primis Romani milites indignabantur, contemnebantq́; eum, utpote uultum cōponentem elegantiùs, quàm fœminam probam deceret. Insuper aureis monilibus, mollißimoq́; uestitu haudquaquā uiriliter ornatum saltantemq́; in conspectu omnium. Quare propensior

pensiores animos in Alexandrum habebant, spemq; meliorem in puero modestè, & continenter educato, seruabantq; eum diligenter omnes ab insidijs Antonini. Mater autem Mammaea neq; poculentum aliquid, neq; esculentũ gustare puerum sinebat, quod ab illo mitteretur. Cocis autem & pincernis utebatur puer, non quidem imperatorijs, aut communibus, sed quos mater tantùm delegerat, ac spectatæ fidei futuros arbitrabatur. Dabat itẽ furtim pecunias mater, quas ille inter milites clanculùm diuideret, ut eorum beneuolentiã etiã pecuniæ pignore (hanc enim illi potißimũ spectant) haberet autoratã. Quæ intelligens Antoninus, nihil non insidiarum Alexandro, matriq; intendebat. Quas tamen omnes arcebat, prohibebatq; cõmunis auia Mæsa, mulier alioqui acerrima, multosq; annos in aula cum sorore sua Iulia Seueri coniuge commorata. Nihil itaq; eam latebat, quod Antoninus moliretur, homo suapte natura futilis, & qui omnia quæ placerent, propalam loqueretur, atq; ageret. Posteà uerò, quàm insidiæ parum procedebant, detrahere, puero Cæsaris honorem decreuit. Itaq; neq; salutari, neq; iam foras procedere patiebatur. Milites autẽ magnopere illum requirebant indignantes, si quidem Imperium quoque adimeretur. Sed Antoninus famam uulgauit, quasi iam obijßet Alexander, ut scilicet periclitaretur, quonam id animo

 laturi

laturi milites forent. At illi nusquam cōparente puero, prætereà animis rumore illo exulceratis indignabundi, neque solitam custodiam misêrunt Antonino, & inclusi castris uidere Alexandrum uelle in ipso templo dictitabant. Eo metu ictus Antoninus Alexandro secum in uehiculo Imperatorio considente, quod erat auro multo, gemmisq; exornatum, contendit in castra. Cæterùm portis reseratis accepêre utrunque milites, atque in templum castrorum deduxerunt, salutantes supra modum, & lætis clamoribus prosequentes Alexandrum, spreto propémodum Antonino. Quæ ille ægrè ferens, cùm in templo castrorum pernoctasset, iratus militibus, notatos qui Alexandro acclamauerant, quasi seditionis & tumultus autoribus, arripi omnes ad supplicium imperauit. Quod illi ægrè ferentes, atque Antoninum iam anteà quoq; perosi, cùm tollere è medio principem fœdissimum optarêt, suisq; commilitonibus ferre suppetias, rati hoc esse tempus, ipsum statim Antoninū, matremq; Soænidem, quæ fortè illic aderat, interfecerunt, cumq; eis seruos, ministrósque omnes scelerum, quicunq; tum in ea castra conuenerant. Cæterùm Antonini, & Soænidis cadauera trahenda per contumeliam plebi tradiderunt, quæ diu per totam urbem raptata, ac dilaniata, postremò in cloacas abiecta sunt, ut inde scilicet in Tyberim deferrentur. Sic Antoninus sexen-

nium

nium Imperio occupato, uitáque (ut diximus) acta, ſimul cum matre occiſus eſt. Milites autem Alexandrum Imperatorem conſalutatum in aulam palatinam deduxerunt, adoleſcentulum admodum, atque adhuc auiæ præceptis obtemperantem.

LIBER SEXTVS.

QVEM *igitur habuerit finẽ uitæ maior Antoninus, in ſuperioribꝰ demonſtratum eſt. Alexander autem poſt illum, nomen, inſigniaq́ gerebat Imperij. Cæterùm negotiorũ adminiſtratio, ac principatꝰ gubernacula, mulieribus incumbebant, omnia transferre ad modeſtiã, grauitatemq́; conãtibus. Quippe iam primùm ſedecim ordinis Senatorij uiros ætatis grauitate, uitæq́; ſanctimonia præcellẽtes aſſeſſores principis, & cõſiliarios delegerũt, nihilq́; aut dicebatur, aut agebatur, niſi illorũ accedẽte ſuffragio. Grata igitur populo, militibusq́;, ac Senatui: præterea forma principatus erat ex contumelioſiſſima tyrannide ad optimatiũ gubernationẽ redacta. Igitur primò deorum ſimulacra, quæ ille proprijs ſedibus extulerat, ſuis quæq; tẽplis, delubris, fanisq́; reſtituerunt. Dein quos ille temerè, aut uitiorum nomine, ad honores, digni-*

 tatesq́;

tatesq́; extulerat, submotos inde ad pristinam uitam omnes, artificiumq́; redegerunt. Res au*tem cunctas, atq; administrationes, ciuiles quidem, & forenses, insignibus doctrina uiris, legumq́; peritissimis, militares autem claris bellica uirtute hominibus cõmendabant.* Cumq́; *diu ad hunc modum regeretur* Imperiũ, Mæ*sa iam extremæ senectutis diem suũ obijt, honores adepta imperatorios, atq; (ut mos* Romanis *est) inter diuas relata : at* Mammæa *cernens iam solam se filio reliquam, præesse ad eundẽ modum, moderariq́; studebat.* Cumq́; *adulescentem summam habere iam cerneret autoritatẽ, metu ne uiuida ætas in summa potestate, licentiaq́; rerum, in cognata aliqua impingeret uitia, undique aulam seruabat, neq; adiri à quoquã adulescentem patiebatur, cuius uita, moresq́; improbarentur, ne scilicet bona indoles corrumperetur, prouocantibus appetitum eius iam uigentem aßentatoribus in extremas libidines.* Per*suaserat autẽ, ut actibus incubaret meliore diei parte, idq́; faceret quàm sæpißimè, ne quod spatium supereßet uacandi malis artibus, occupato rebus potioribus, ác neceßarijs imperanti.* Ca*terùm suapte natura suberat* Alexandro *mite, mansuetumq́; ingeniũ, propensumq́; ad humanitatem, quòd ipsum ætas etiam consequens declarauit.* Quippe *annis quatuordecim anamaton, hoc est, citra sanguinem geßit* Imperium, *ne uno*

quid

quidem occiso. Licet enim permulti maximis criminibus impegerint, tamen ab illorum cæde semper abstinuit, quod utiq; non facilè à quoquam omnium Imperatorum, quiqui Marco successerint, factum, obseruatumq; inuenies. Neminem quisquam illo imperante cõmemorare potest, cui mors indemnato sit illata. Matrem uerò etiam incusabat, eiq; grauiter succensebat, quòd esset pecuniæ auidior, & opum cumulandarum studiosior uidebatur. Etenim cùm simularet ideo se thesauros congerere Mammæa, ut suppeditare Alexandro posset, quod is facilè, abunderq; suis largiretur militibus, proprios domi thesauros extruebat. Quare Imperatori notam infamiæ attulit, quòd illo scilicet inuito, atque indignabundo etiam, mulier auida per fraudem bona quorundam, atque hæreditates suppilabat. Dedit item filio in matrimoniũ puellam patritij generis, quam etiã marito charam, gratamq; in primis, eadem paulò pòst aula per omnẽ contumeliam excgit. Et cùm ipsa tantùm uocari Augustá uellet, eamq; appellationem puellæ inuideret, eò contumeliarum prouecta est, ut puellæ pater, quamuis magnæ apud Alexandrum generum autoritatis, impatiens Mammææ iniuriarum, quas ipsi, nataq; inferebat, cõfugerit in castra, gratiam se habere Alexandro dictitans habiti sibi honoris. Cæterùm Mammæam accusans, nihil non contumeliæ inferentem. Quare

indignata mulier interfici eum quidẽ iußit, puellam uerò ædibus Imperatorijs exactam, in Africam relegauit. Hæc autem omnia fiebant inuito, coactóq; Alexandro, quippe illi mater supra modum imperitabat, ac dicto audientem semper habebat, ut hoc tantùm reprehendi in Alexandro poßit, quòd mansuetudine nimia, & reuerentia maiore, quàm oportuit, etiam contra animi sui sentẽtiam matri obsequeretur. Igitur cùm ad hunc modũ tredecim annos (quod quidem ad se attineret) sine querela cuiusquã Imperium gubernaßet, ecce sibi haud opinato literæ è Syria, Mesopotamiaq; redditæ à ducibus, in quibus scriptum eßet, Artaxarem Persarum Regem, Parthis iam deuictis, atque Artabano, qui Rex magnus primus appellatus est, duplicíq; diademate utebatur, non solùm Oriẽtis regno, sed uita quoque expulso, subigere uicinos Barbaros, ac sibi uectigales facere: neque iam intra fluuium Tygrim tenere se, sed superatis ripis, ac Romani finibus Imperij, excurrere per Mesopotamiam, Syriaq; minitari, omnémque Europæ oppositam continentem, quæ mari Aegæo, fretoq; Propontidos terminatur, atque Asiæ nomẽ habet; ceu ueterem Persarũ poßeßionem sibi uindicare, quòd iam inde à Cyro, qui primus Imperium à Medis in Persas transtulit, ad Darium usque extremum Persarum Regem, cui regnum Alexander abstulerit, cuncta olim

Ionia,

Ionia, Cariaq; tenus à Persarum satrapis gubernarētur. Quare sui muneris eße curare nūc, ut uetus, atq; integrum Imperium Persis restitueretur. Quibus intellectis Alexander, atq; haud mediocriter re subita, inopinataq; pertur batus, quippe in altißima pace educatus à pue ro, atq; urbanis delicijs innutritus, conuocato prius amicorum consilio, decreuit legatos cum literis mittere, qui spem Barbari, conatusq; inhiberent. Igitur literæ in hanc sententiā cōpositæ: Oportere illum suis finibus contentum, nihil rerum nouarum moliri, neq; sublatū uana spe ingens excitare bellum. Debere unūquenq; suis fortunis acquiescere. Non perinde sibi pugnam processuram aduersus Romanos, ut aduersus uicinos, & eiusdem corporis Barbaros. Admonebat prætereà uictoriarum, quas contra eos Augustus, ac Traianus, Luciusq; item, & Seuerus adepti fuißent. Huiuscemodi literis Alexander persuasurum se Barbaro, metu scilicet perterrito, pacem, quietemq; arbitrabatur. Quibus ille contemptis, rémque armis potius, quàm uerbis gerendam ratus, tum uerò ferocißimus ingruere, decursáque, ac pereaquitata Mesopotamia omni, prædas agere, atque oppugnare Romanorū castra imposita fluminum ripis, quæ scilicet Imperij limites tuerētur. Cumq; homo eßet natura gloriosus, ac sublimes animos gereret, succeßu rerum inopinato sub

to ſubacturum ſe omnia uidelicet existimabat. Neq; enim parua erant, quæ illius animum ad maius concupiſcẽdum regnum inflammabant. Primus nanq; ipſe Parthis bellum inferre auſus, Perſarum recepit Imperium. Siquidem poſt Darium illum, cui regnum Macedo Alexander abſtulerat, permultis ſanè annis Macedones ipſi, quiq; Alexandro ſucceſſerunt, diuiſas inter ſe Oriẽtis, Aſiæq; totius regiones gubernarunt. Sed ortis inter ipſos diſcordijs, ac frequentibus bellis attrito Macedonum robore primus Arſaſes Parthus perſuaſiſſe earũ regionũ Barbaris memoratur, ut à Macedonibus deficerẽt, impoſitoq; ſibi diademate Parthorũ, Barbarorumq; uicinorum conſenſu & ipſe regnum tenuit, & poſteris reliquit ad Artabanum uſq; Regem: quo interfecto Artaxares, regnoq; Perſis reſtituto, uicinaq; Barbaria per uim ſubacta, facilè iam Romanam quoq; potentiã laceſſebat. Quæ ubi Alexandro Romæ agenti nũtiata ſunt, minimè iam ferendã putans inſolentiam Barbari, uocantibus illuc ſe ducibus, ægrè ſcilicet, tandemq;, contraq; animi ſui ſententiã ad expeditionẽ ſe comparat. Igitur in Italia, prouincijsq; reliquis delectus habebantur cũctorum, qui uel habitudine corporis, uel ætatis uigore, idonei fore ad pugnam uiderentur, motusq; ingens omnibus Romani Imperij regionibus extitit delectibus habendis, qui tanta Barbarorum multitudini

dini pares forent. At uerò Alexander, urbanis omnibus militibus conuocatis in campum, conscensoq; tribunali, in hanc sententiam uerba fecit:

CVperem, commilitones, eiuscemodi habere orationem apud uos, quæ & dicenti mihi, ut consueuerat, ornamentũ, & uobis audientibus lætitiam cõciliaret. Nam cùm multos annos pacẽ agitauerimus, si quid noui nunc audieritis, fortaßе quasi præter spem acciderit, expauescetis. Decet autem uiros fortes, atq; moderatos optima quidẽ optare, sed ferre quæcunq; incidant. Vt enim quæ cum uoluptate agimus, dulcia, ita quæ cum uirtute, gloriosa sunt. Atq; ut is, qui prior laceßit, ipse sibi iniurius uidetur, ita qui propulsat iniuriam, confidentior ex conscientia fit, atque ex iustitia spem bonam mutuatur. Artaxares uir Persa, posteà quàm Artabanum dominum suum interfecit, atque ad Persas Imperium transtulit, etiã nostra arma laceßere, despecta maiestate Romana, etiã incursare, ac uastare nostras prouincias aggreditur. Huic ego per literas à principio studui persuadere, ut inexplebilem illam uecordiam omitteret, néue aliena concupisceret. At ille Barbara insolentia prouectus, neq; se cõtinere suis sedibus iam uult, & nos ad pugnam prouocat. Ne cunctemur igitur, néue prælium detrectemus, sed quicunq; seniores hîc adestis, ad-

mone

monete quàm primùm illum trophæorum, quæ plurima aduersus Barbaros Seuero, atq; Antonino parente meo ducibus excitasti. Quibus autem ætas integra est, laudem hanc in primis, ac gloriam concupiscite, ut intelligant omnes scire uos non solùm pacem mãsuetè, ac reuerenter colere, uerumetiam cùm res postulat fortissimè præliari. Quippe Barbari ut cedentibus, detrectantibusq; acriter instant, ita repugnantibus minimè resistunt. Neque enim illis collata acies spem uictoriæ pollicetur, sed excursibus, fugaq; utentes lucrari se demum putant, quæ scilicet rapuerunt. At nos cùm omnia composita, ordinataq; habeamus, tum illos uincere, ac profligare semper didicimus. Talia quædam loquutum Alexandrum alacri uociferatione milites exceperunt, ac se promptissimos ad bellandũ ostenderunt. Ille diuiso largiter stipendio, iubet ad iter accingi, mox ad eam fermè sententiã locutus in Senatu, diem discessui præstituit. Quæ ubi aduenit, sacris de more peractis, deducente Senatu, populoq; uniuerso, Roma proficiscitur, respectans identidẽ, ac lacrymans. Sed neq; popularium quisquã fuit, qui siccis oculis aspexerit abeuntem. Quippe omnem multitudinẽ sui cupidam habebat, educatus ab ipsis, Imperioq; tam multos annos modestissimè administrato. Cæterùm festinato itinere cùm Illyricas etiam gentes, exercitusq; lustrasset, magnis inde quoq; uiri

uiribus collectis, Antiochiam contendit. In ea ciuitate, quæ belli usus postularet, diligenter cõparabat, exercendis etiam militibus, ac cæteris bellicis muneribus pertractandis intentus. Visum igitur illi est, legationem iterum mittere ad Persarum Regem, quæ de pace, amicitiaq; cum illo ageret. Nam cùm ipse iam adforet, minimè desperabat, aut persuasurum quæ uellet, aut certè perterrefacturum. Enimuero Barbarus Romanos oratores re infecta domum remisit. Ipse quadringẽtos è suis, proceritate insignes, uestituq; eleganti, auroq; exornatos, equis, atq; arcubus conspicuos, legatos ad Alexandrum mittit, perterritum iri Romanos putãs aspectu illo, cultuq; Persarum. Legationis eius hæc erat sentẽtia: Iubere magnum Regem Artaxarem Romanos, eorumq; principẽ Syria omni, Asiaq; quæcunq; ex aduerso Europæ sita est, decedere, sinere Persas Ionia, Cariaq; tenus dominari, omnibusq; ijs regionibus, quas mare Aegæum, Pontusq; disterminat. Hæc afferentes legatos quadraginta comprehendi Alexander iubet, omniq; adempto cultu in Phrygiam relegat, uicis, agrisq; concessis, quos colerent, contentus hoc supplicio interdicti in patriam reditus: quippe occidere nefarium facinus, minimeq; uirile arbitrabatur, neque in acie captos, & sui Regis mandata executos. His ad hunc modum peractis, comparãte iam se, ut fluuios transgredere

deretur, Alexādro, ac Romanorum exercitum in Barbarorum agros deduceret, defecerūt ab illo milites nonnulli ex Aegypto acciti, neque non in Syria quoq; res nouas contra Imperium moliti alij, sed uniuersi tamen oppreßi statim, supplicioq; affecti sunt. Quosdam etiam exercitus in regiones alias transtulit Alexander, ut inde Barbarorum incursiones faciliùs arcerentur. Quibus ordinatis rebus, magnoq; iam coacto exercitu, cùm primùm se haud imparem fore aduersariorū copijs credidit, de amicorum sententia milites trifariā distribuit. Sic ut unā partem iuberet, spectantem ad Septentriones, facere iter per Armeniam, quæ regio amica Romanis uidebatur, atq; illinc Medorum fines incursare. Alterām item ad Septentrionem, per Barbarorum agros contendere, ubi confluentes Tigris & Euphrates, densißimis paludibus excipi, atque ob id eorum latêre egreßus dicuntur. Tertiam porrò exercitus partem, ipse adducturum se aduersus Barbaros medio iam itinere pollicebatur. Ita enim putabat diuersis itineribus imparatos eos, ac sic nec opinantes oppreßurū, Persarumq; copias semper ingruentibus Romanis occursantes, distractum iri, atq; imbecilliores futuras, minúsque ordinatè prælium suscepturas. Neque enim mercenario milite utuntur Barbari, quemadmodum Romani consueuerunt, neque statiuis castris excercitus,

hab

habent, qui bellorum actibus exerceantur, sed omnis multitudo uirorum, nonnunquam autẽ mulierum quoq;, Regis congregantur imperio, quæ mox bello peracto, suas protinus in sedes dimittitur, ea demum præmia belli referẽs, quæ cuiq; ex rapina superfuerint. Arcubus *autem, & equis non in prælio tantùm more* Romano*rum utuntur, sed à pueritia usque enutriuntur unà, uenatu inuigilantes, pharetratiq; semper ac nunquàm ex equis desiliẽtes, siue bellum gerant, siue feras conficiant.* Sed *hoc* Alexandri *consilium, etsi longè optimum prima specie uidebatur, statim tamen fortuna destituit: siquidem exercitus contendere per* Armeniam *iussus, uix, ægreq; superatis eius regionis asperrimis, præruptißimísque montibus, quanquàm æstas tolerabilius iter faciebat, impetu in* Me*diam facto, uicos concremauit, prædámq; abegit.* At Rex Per*sarum intellecta re, confestim quàm maximis potuit copijs auxilio adfuit.* C*æterùm arcere illinc* Romanos *minimè poterat.* Q*uippe aspera regio peditibus quidem stabilem greßum, facilemq; transitum præbebat.* At Barbaror*ũ equitatus montium asperitate, & cursum difficiliorem, & iter habebat impeditius.* Nuntiatum *dein regi est, exercitum alterum* Romanor*ũ,* Parth*orum in agros, quà ad* O*rientem spectant, impetum fecisse.* Q*uare metuens ne* P*arthis facilè superatus mox in* P*ersiã*

m graſ

grassarentur, relictis copijs, quanta ad tuendã Mediam satis fore uidebantur, ipse cum toto exercitu ad Orientis partes accelerabat. Caeterùm exercitus Romanus comparente, ac repugnante nullo negligentiùs iter faciebat, ratus Alexandrum cum tertia parte copiarum, quae maximae, ualentissimaeq; forent, in medios incurrisse Barbaros. Itaq; resistantibus illis, atq; ob id exercitum retentãtibus, minimè sibi properandum putabant, ut qui se tutos crederent, praestituto anteà loco, in quem pariter uniuersi cum praeda abacta, captiuisq; omnibus conuenirent. Sed eos Alexander fefellit: neque enim aut ipse uenit, aut exercitum adduxit, incertũ metúne proprio, ne ipse Imperium tuendo uita periclitaretur, an quia mater retinuerit, muliebri pauore, & charitate filij nimia. Siquidem omnes illius generosos spiritus retundebat, suadens alios potiùs periculis exponeret, quàm ipse in acie cõsisteret. Quae res exercitum Romanũ fines Barbarorum ingressum planè prodidit. Etenim Persarum Rex omnibus copijs occurrens, imparatis, minimeq; expectãtibus, quasiq; intra retia undiq; concludens, omnem Romanorum exercitũ profligauit. Quippe pauci plurimis resistere haud poterant, semperq; nudas corporis partes armis aduersus impetũ sagittarum protegebant, satis praeclarè agi secum existimantes, si nulla edita pugna integri recessissent.

sent. Sed cùm aliquandiu confertim clypeis sese quasi muro circunsepsissent, atq; omnes undiq; uelut urbs aliqua oppugnarentur, consauciarenturq́;, tandem ubi diu fortiter restiterant, occidione occiderunt. Ingens hæc calamitas, & qualis nulla facilè memoratur, Romanis incidit amisso ingēti exercitu, uel fide, uel robore cuilibet antiquorum exercituū conferendo. Persam uerò maiorū spe rerum impleuit tantarum successus rerū. Quæ ubi nūtiata Alexandro sunt, grauissimè tunc ægrotanti, siue ex mœrore animi, siue insolentia cœli, cùm ipse tulit molestissimè, tum exercitus omnis grauiter Imperatori succensebat. Quippe ipsius mēdacio minimè signis seruatis, proditos ab eo suos milites dictitabant. Cæterùm Alexander morbi, cœliq́; illius æstuosi impatiens, laborāte pariter omni exercitu, maximeq́; Illyricianis, qui humido, hybernoq́; cœlo insueti, largiusq́; cibum capientes, lethaliter ægrotabant, redire Antiochiam constituit, accitis etiam eò militibus, qui montium tamē, atq; hyemis asperitate attriti, paucissimis tantùm reliquis, perierant. Copias autem, quas secum Alexander habebat, Antiochiam reduxit, multis inde quoq; amissis. Quare magnum exercitui mœrorem, magnum Alexādro dedecus ea res attulit, cùm scilicet omnibus locis fortuna illius consilium fefellerit. Siquidem plurimi è triplici illo exercitu (ita nanq; distribue-

 bat

bat) desiderati sunt diuersis calamitatibus, morbo, ferro, frigore. Vt uerò Antiochiam peruenit Alexander, facilè & ipse conualuit, spiritu illo cœli, & aquarũ abundãtia, post æstuosos Mesopotamiæ calores refectus, & milites uniuersos recreauit, consolatus etiam mœstitiã illorum pecunijs elargiendis. Id enim solum ualere ad conciliandos militum animos arbitrabatur. Copias autẽ instaurabat, cõparabatq; de integro, quasi iterum in Persas exercitum deducturus, si molesti esse pergerent, neq; ab iniuria desisterent. Sed & rex Persarum dimisisse milites suam quenq; domum nuntiabatur. Nã quamuis bello superiores fuisse Barbari uiderentur, tamen prælijs crebris in Media, Parthiaq; gestis pars ceciderant, alij attriti, & saucij superfuerant. Neque enim segniter Romani deuicti, sed ipsi quoq; interdum exitiosi hostibus, nullaq; adeò re magis perierũt, quàm quoniam pauciores depræhensi. Nam cùm ferè par utrinq; numerus cecidisset, reliquiæ illæ Barbarorũ non quidem fuisse uiribus superiores, sed numero uidebantur. Cuius rei argumẽtum est, quòd triennio mox, aut quadriennio, Barbari nequaquam arma resumpserunt. Quibus intellectis Alexander Antiochiæ commorabatur, hilariorq; iam, & liberior, laxatis bellorum curis, urbis eius delicijs indulgebat. Enimuero putante illo tum quieturos Persas, aut sanè mul-

tum

tum spatij, moraq́; intercessurum, priusquàm exercitum de integro cogerent, haud facilè, cùm semel dissipatus est, in unum coëuntem, utpote incertum, atque inordinatum, uulgusq́; potius, quàm exercitum, tantumq́; commeatum habentem, quantum sibi unusquisq; ad præsentē usum domo attulisset, præterea ægrè filios, uxoresq́;, & sedes proprias relinquentem, statim nuntij, literæq́; ab Illyricis procuratoribus adfuerunt, qui eum uehementer perturbarēt, curamq́; animo maiorem inijcerent. Quippe significabant Germanos Rhenum, Danubiumq́; transgressos, Romanos in fines hostiliter intrasse, oppugnareq́; iam exercitus ripis insidentes, perq́; urbes, & uicos magnis copijs excurrere. Quapropter haud leuiter Illyricas nationes conterminas, uicinasq́; Italiæ periclitari. Opus esse igitur ipsius præsentia, totóque quantum secum exercitum haberet. Hæc & formidinem Alexandro, & Illyricis militibus mœstitiam attulerunt: quippe duplici se calamitate usos intelligebant, quòd & ipsi malè accepti in acie aduersus Persas fuerant, & suos domi cæsos à Germanis audiebant. Quare indignabantur, atq; Alexandro succensebant, tanquam res in Oriente priùs, uel metu, uel negligentia prodidisset, nunc autem rebus ad Septentrionem uocantibus, metu cunctaretur. Erant autem Alexander iam, atq; amici illius etiā de ipsa Italia

solliciti. Neq; enim par periculũ à Persis, atq; à Germanis impendebat. Nam qui sub Orientem habitant, magno terrarum, marisq; interuallo discreti, Italiæ uix nomen audiunt. At Illyricæ gentes angustæ uidelicet, neq; multum agri Romanis subiecti possidentes, solæ discrimen faciũt inter Italiam atq; Germaniam. Edicit itaque profectionẽ ingratis, atq; ægrè ferens, sed urgente tamen necessitate. Relictis autẽ copijs quantas fore satis tuendis Romanis ripis arbitrabatur, castrisq;, & castellis diligentiùs cõmunitis, ac præsidio firmatis, ipse aduersus Germanos cum reliqua omni multitudine approperabat. Confectoq; celeriter itinere, consistit ad Rheni ripas, atq; ibi res ad bellum necessarias comparabat. Pontemq; primò iunctis inter se nauigijs fecit in Rheno flumine, ut per eũ exercitus trãsgrederetur. Quippe hi maximi fluminũ sub Septentrione ferũtur, Rhenus, ac Danubius, quorũ alter Germanos, alter Pãnonios præterfluit. Atq; æstate quidem nauigabiles altissimo, latissimoq; alueo, per hyemem dein concreti gelu camporum in morem perequitantur. Est autem adeò eius aluei solida glacies, ut non equorum ungulis tantùm, pedibusq; uirorum subsistat, sed qui hausturi inde sunt, non tam urnas, aut uasa alia secum afferant, quàm secures, ac dolabras, ut cæsam inde aquam sine uase ullo ueluti lapidem asportent. Hæc igitur illorum

amni

amnium natura est. Alexander autem Mauros complureis, ac uim ingentem sagittariorum, quos secum ex Oriente adduxerat, partim ex agro Osrhoenorum, partim è Parthia transfugas, pecuniáue illectos, aduersus Germanos instruebat. Quippe huiuscemodi milites maximè Germanos infestant: cùm & Mauri longiùs iacula intorqueant, sintq; faciles ad incursus, recursusq;, utpote leues, atq; expediti, & sagittarij, nuda Germanorum capita, prægrandiaq; illa corpora facilè eminus, ueluti signum aliquod, cõtingant. Nonnunquã uerò etiam collata acie res gerebatur, ex qua Germani persæpe haud impares Romanis abibant. Cùm in his Alexander uersaretur, decreuit tamen oratores ad illos de pace mittere, qui pollicerentur omnia illis principem Romanum, quorum foret opus, præbiturum, pecuniasq; daturum magna copia. Sunt enim Germani pecuniæ in primis auidi, nunquamq; non auro pacẽ Romanis cauponantur. Quare Alexander pacem, fœderáque potiùs ab illis emercari, quàm periclitari bello tendebat. Cæterùm miles Romanus iniquo animo ferebat frustrà se tempus terere, nulla occasione fortiter quicquam, animoséq; gerendi, intento aurigationibus (ut aiebant) ac delicijs Alexandro, cùm contrà oporteret uindicare potiùs Germanos, pœnasq; ab ijs exigere audaciæ. Erat autem in exercitu Maximinus è quo-

 dam

dam Thraciæ, & quidem intima uico, semibarbarus homo, et qui à pueritia opilio fuisset, dein uigente ætate ob corporis proceritatem, uiresq; ingentes, equo stipendia fecerat, postremoq; fortuna quasi manu ducente, ac præuia, cùm per omnes militiæ gradus ascendisset, etiã ad exercitum, prouinciarumq; præposituras euaserat. Hunc igitur Maximinum, ob eam, quam suprà diximus, rei militaris peritiam, tyronibus uniuersis Alexander præfecerat, quos ad militiæ munera exerceret, atq; ad bellandum idoneos redderet. Qui cùm in eo negotio nihil sibi ad omnem diligentiam reliqui faceret, maximam scilicet à cuncto exercitu gratiam inibat. Non solùm quæ gerenda forent assiduè edocens, sed ipse etiam priùs obiens quæ usus posceret, ut nõ discipulos tantùm, sed æmulos etiam, atq; imitatores haberet suæ uirtutis, quos etiam muneribus, omniq; genere honorum sibi adiungebat. Quapropter adulescentes, quorum bona pars ex Pãnonia erat, læti uirtute Maximini, uulgò obtrectabant Alexandro, quòd sub matris auctoritate adhuc esset, nihilq; non ex arbitrio, consilioq; illius administraret, bellumq; segniter, & timidè gereret, ferentes identidem sermonibus inter se quantum detrimenti cunctatione illius in Oriente accepissent, nihilq; adhuc fortiter, ac uiriliter gestum aduersus Germanos. Quare & suapte natura proni ad res nouandas

das, & tam longum principatum grauati, minus iam lucrosum, omni ambitione pridem consumpta: tum sperantes alterum mox principem, adepto præter expectationem Imperio, plus aliquantum utilitatis, honorumq; ipsis, ac studij delaturum, decreuere Alexandrum obtruncare, ac Maximinum uocare Augustum, commilitonem uidelicet, & contubernalem, præterea q; rei militaris peritia maximè præsenti bello idoneum. Cùm igitur frequētes in campū conuenissent, uenienti de more ad exercendos tyrones Maximino, dubium, ignaro, an re prius composita, purpurā circundant, Imperatoremq; salutant. Ille primò reniti, & abijcere purpuram. Vt autem nudos intentari gladios à militibus uidit, occisuros nisi cederet minitantibus, futurum quàm præsens periculum præoptans, honorem scilicet recepit, fortunamq; illam sæpe (ut aiebat) oraculis, ac somnijs præmōstratam, testatus milites prius, inuitum, retractantemq; se cōgi, sed illorum tamen obsequi uoluntati. Quamobrem quæ ipsis placuerint, re sanciant, sublatisq; armis etiam præuento rumore, Alexandrum iam rei totius ignarum opprimāt. Vt milites illius, ac stipatores re subita perterriti, aut sponte cum reliquis consentiant, aut certè dum imparati sunt, nihilq; eiusmodi expectant, etiam ingratis subigantur. Posteà uerò quàm beneuolentiam omnium, atq; alacritatem pro-

nocauit, duplicata scilicet annona, ingētiq; premisso donatiuo, pœnisq; omnibus, ignominijsq; remissis, confestim ad Alexandri tabernaculum, quòd haud procul abesset, uniuersos educit. His ille nūtiatis uehemēter rei nouitate perturbatus, atq; exterritus, prosilit è tabernaculo uesano similis, lacrymansq;, & tremens, nunc Maximinū perfidum, ingratumq; uocare, enumeratis quæcunq; in illum beneficia contulisset, nunc tyrones accusare, qui neglecto sacramēto, adeò proteruiter id facinus auderent, postremò autem polliceri daturum se quæ uellent, emensdaturumq;, si qua desiderarent. Sed milites, qui eum tuebantur, faustis in præsens acclamationibus prosecuti, defensuros eum cunctis uiribus affirmabant. Nocte autem exacta, cùm iam lucesceret, nūntiantibus quibusdam adesse Maximinum, pulueremq; haud procul excitatum uideri, ac uoces magnæ multitudinis exaudiri, rursus in planitiem egressus Alexander, conuocare milites, rogare ut se defenderent, tuerenturq; eum, quem ipsi educauissent, quóque iam quatuordecim annos imperante, sine ulla querela uixissent. Cōmotisq; miseratione omnibus arma capere, ac resistere hostibus imperabat. At milites etsi omnia principi pollicebantur, paulatim tamē alij aliò dilabebantur. Quidam etiam præfectum prætorij, atq; Alexandri familiares ad supplicium deposcebant, ortam ab

illis

illis defectionem causantes. Alij matrem ipsius accusabant auaram fœminam, & quæ pecunijs congerendis, ob sordes nimias, parsimoniamq; erga milites, inuisum cunctis Alexandrũ reddiderit. Igitur aliquandiu hæc inter se diuersi dictitantes stabant adhuc tamen. Vt uerò exercitus Maximini in conspectum uenit, atq; hortari cõmilitones cœpit, ut mulierem sordidam, & pusillum adulescentem etiamnum sub matris seruitio statim desererent, seq; uiro forti, proboq; aggregarent, cõmilitoni ipsorum, atq; in armis semper, bellicisq; muneribus uersato, confestim uniuersi ab Alexandro desciuerunt, atque unanimiter Imperatorem Maximinum consalutauerunt. At ille tremens, atq; exanimatus in tabernaculum reuertitur, matriq; implicitus, & (ut aiunt) conquerens, atq; incusant, quòd ob illam talia pateretur, expectabat interfectorem. Maximinus autem postquàm eum exercitus uniuersus Augustum appellauit, tribuno, & centurionibus aliquot negotiũ dat Alexandri, matrisq; unà, & quicunq; uim contrafacerent occidendorum. Qui facto impetu in tabernaculum, statim ipsum cum matre, amicisq;, & honoratissimo quoq; obtruncant, exceptis qui paulò antè fuga sibi, ac latebris consuluissent. Quos tamen uniuersos haud multò pòst comprahensos Maximinus ipse morte affecit. Hunc finem habuit uita Alexander,

unà

unà cum matre, cùm annos quatuordecim, sine ulla subiectorum querela, atque adeò sine sanguine imperaßet. Siquidem à cædibus & crudelitate abhorrens, neminẽ nisi iudicio damnatum perire patiebatur, ad humanitatem uidelicet, ac beneuolentiam propensus. Quapropter nisi filium mater auara ac sordida infamaßet, nihil planè desiderari in illius gubernatione Imperij potuißet.

LIBER SEPTIMVS.

QVALEM *se geßerit Alexander quatuordecim annorũ Imperio, superiore uolumine exposuimus. Intereà Maximinus rerũ potitus, mutata uehementer rerũ cõditione, asperè, ferociterq́; adepta potestate utebatur, sic ut ex molli, mansuetoq́; Imperio ad tyrãnidis crudelitatẽ uertere omnia contenderet. Nã cùm se inuisum hominibus cognosceret, quòd primus ex infimo loco ad eam fortunã peruenißet, prætereà moribus perinde ac genere Barbarus, patrioq́; instituto cædis auidißimus, ad id potißimùm dabat operã, ut Imperiũ sibi sæuitia cõstabiliret: scilicet metuens ne Senatui, reliquisq́; omnibus Romanæ ditionis hominibus contẽptibilior fieret, dum nõ tam in eo præsens fortuna, quàm nataliũ obscuritas spectatur.*

ctatur. Quippe iam id tritū, uulgatumq; apud omnes, opilionē fuiſſe in Thraciæ montibus, deīn corporis uaſtitate, ac robore inter eius regionis tenuiſſimos milites adſcitū, quaſiq; manu ductum à fortuna ad Romanū Imperiū. Quare omnes cōfeſtim amicos, cōſiliariosq; Alexandri à Senatu lectos ſuſtulit è medio, partimq; Romam dimiſit, partim adminiſtrationem rerum cauſatus officio priuauit. Id eo conſilio fecit, ut ſolus eſſet in exercitu, neminemq; prope ſe haberet ex conſcientia nobilitatis potiorem, ſed uelut ex arce quadam citra ullius reuerentiam, tyrannidis operibus uacare poſſet. Omniáque Alexandri miniſteria, quibus ille per tot annos uſus fuerat, ex aula eiecit, plurimis etiam interfectis, quòd inſidias uidelicet ſuſpectaret, quando omnes illius interitu mœſtos eſſe intelligebat. Cæterùm magis, magiſq; crudelitatem iritauit coniurationis cuiuſdam in ſe delatio, conſpiratis in unum centurionibus permultis, omniq; Senatu Romano. Magnus erat quidam nomine, uir patritius, & conſularis, qui delatus Imperatori eſt, quaſi manum contra ipſum compararet, ac militibus perſuaderet, ut ad ſe Imperium transferrent. Conſilium autem huiuſcemodi fuiſſe putatur: Pontem conſtruxerat Maximinus ſupra flumen, quà aduerſus Germanos tranſiret: ut enim primùm ſummam rerum ſuſcepit, ſtatim bellica facinora affectauit.

Siquid

Siquidem ob immanem corporis staturam, & militare robur, ac peritiam pugnandi, adscitus ad Imperium, re ipsa famam confirmare, atque opinionem militum tendebat, ut metum illum, atque cunctationem Alexandri in prælijs capeßendis iure improbatam fuiße coargueret. Quare nihil sibi ad exercendos milites reliqui faciebat, & cùm ipse in armis aßiduus erat, tum exercitum uehementer adhortabatur. Sed tum constructo (ut diximus) ponte, transire in Germaniam statuerat. Cæterùm Magnus haud sanè paucis militibus, sed qui uirtute cæteros anteirent, atq; ijs potißimùm, quibus custodia pontis, curaq; fuerat demandata, persuasiße dicebatur, ut simul ac Maximinus in alteram ripam peruasißet, ponte abscißo, redituq; interclușo Barbaris eum proderent. Siquidem tanta erat amnis illius profunditas, ac latitudo, ut irremeabilis fore uideretur, nullis præsertim nauigijs in aduersa ripa. Talia scilicet sermonibus ferebantur, incertum uerò, an cōposita fraude: neque enim facilis sententia, parum explorata re, citraq; iudicium, aut defensionem ullam correptis, interfectisq; omnibus, quoscunq; suspicio attigerat. Sed & militum Osrhoenorum defectio nonnulla oborta est. Nam cùm magnopere indoluißent Alexandri nece, ac forte fortuna in quendam ex illius amicis, cui nomen Quarcino fuit, paulò antè à castris à Maximino dimißum

mißum

mißum incidißent, correptum, atque retractantem, neq; tale quippiam cogitantem ducem sibi delegerunt, purpuráque eum, prælatoq; igni, funestis scilicet honoribus condecoratum, nihilq; minus optantem, ad Imperium protulerunt. Qui tamen haud diu pòst in tabernaculo dormiens, à contubernali quondam suo, & (ut credebatur) amico, per insidias occiditur. Macedoni nomen fuit, qui et antea Osrhoenis præfuerat, & nūc primus eisdem autor fuerat deficiēdi à Maximino. Cumq; nulla subeßet odij, aut inimicitiarum causa, tamen eum occidit, quem ipsemet corripuerat, atq; ad suscipiendū Imperium perpulerat. Sed enim magnopere tūc gratū se Maximino facturū putans, abscißum Quarcino caput dono obtulit. Verùm Maximinus quamuis eo facinore lætus, gaudens præreptum sibi hostē, tamen illum haud modica sperantē, putantemq; sibi insignem gratiā relatam iri, extremo supplicio affecit, ceu defectionis autorē, interfectorēq; eius, cui facinus inuito persuaserat, atq; infidum homini, quem anteà pro amicißimo habuißet. Huiusmodi igitur causæ magis, magisq; animum exasperabant Maximini, atq; ad sæuitiam exacuebant, etiam anteà sua sponte crudelißimum. Cæterùm aspectu quoque erat horrendus, uasto, atque immani corpore, ut nemo illi, uel exercitatißimorum Græcorum, uel pugnacißimorum Barbarorum conferri

conferri posit. His ita dispositis rebus, collecto exercitu omni, ac ponte intrepidè pertransito, bellum Germanis intulit. Secuta illum magna uis mortalium, ac penè omnes Barbarorum copiæ, ad hæc Maurisij iaculatores, sagittarijq; quàm plurimi. Præterea Osrhoeni, & Armenij, quorum hi Romanis subiecti, illi in amicitiam fuerant, societatemq; adsciti. Tum si qui ex Parthis, aut pecunia conducti, aut transfugæ, aut item capti bello Romanis seruiebant. Hæc autem multitudo coacta ab Alexandro prius, aucta dein, atq; exercitata à Maximino fuerat. Cæterùm iaculatores, sagittarijq; gerēdo aduersus Germanos bello magnopere idonei uidentur, siquidem expediti hostem opprimunt incautum, facileq; rursus in tutum se recipiunt. At uerò Maximinus hostilem ingressus agrū, diu nemine, qui resisteret, inuento (quippe omnes abscesserant Barbari) regionem illorum depopulabatur, maturis iam segetibus, uicosq; omnes incēdendos, diripiendosq; militibus tradebat. Sunt autē urbes, ædificiaq; illa maximè incendijs obnoxia. Rara apud Germanos structura è lapide, ac lateribus coctilibus, densisq; potius syluis, quorū confixis, coagmentatisq; lignis, quædā quasi tabernacula ædificant. Igitur Maximinus in eam regionē grassatus, populatis segetibus, omniq; pecore captiuo militibus permisso, nullos adhuc hostes inuenerat. Siquidem

dem campestres regiones, locaq; ab arboribus pura deseruerant, atq; intra syluas & paludes delituerant, ut inde præliarentur, atq; eruptionem in hostem facerent. Etenim densitas illa arborum, sagittis, iaculisq; hostium allatura impedimentum, & paludum altitudo periculosa Romanis locorum ignaris, ipsis autem facilis, expeditaq; fore uidebatur, nõ ignaris quæ usquam peruia, quæ inuia, & genuum tenus quotidie per illas discursantibus. Sunt autem Germani peritißimi natandi, ut qui tantummodo in fluminibus lauentur. In huiuscemodi igitur locis, pugna inita, ubi etiam Imperator ipse Romanus fortißimè prælium inchoauit. Nam cùm ad ingentem quandam, uastamq; paludem uentum eßet, intra quã Germani fuga se receperant, uerentibus Romanis eòdem hostes insequi, primus Maximinus equo paludẽ ingreßus, cùm quidem etiam supra aluum equus uoragine hauriretur, magna ui repugnãtes Barbaros contrucidauit. Quare exercitus reliquus pudore instinctus, ne prodere pugnantẽ pro se Imperatorem uideretur, ausus & ipse est paludem ingredi, multiq; utrinq; ceciderunt, ita tamẽ ut nullus penè Barbarorum fuerit reliquus, dimicante insigniter Romano principe. Quare & stagnũ cadaueribus oppletum, & palus sanguine confusa, pedestris prælij naualẽ faciẽ præferebat. Hanc igitur pugnam, suaq; ipsius fortia facinora non solùm

per literas Senatui, populoq́; Romano significauit, sed etiã depictã maximis imaginibus ante curiam publicauit, ut nõ tam audire quæ gesta forent, quàm etiã subijcere oculis Romani possent. Eam tabulã deinde unà cum reliquis illius honoribus Senatus sustulit. Fuere itẽ alia prælia, quibus omnibus ipse manu pugnã capeßens, ac fortißimè dimicans explendescebat. Multisq́; captiuis, atque ingenti abacta præda, instante hyeme in Pannoniam reuersus est, intráque urbem Sirmium, quæ maxima omniũ eius regionis habetur, in hybernis agens, ad uernã sese expeditionẽ comparabat, identidem minitans, id quod etiam præstiturus uidebatur, excisurum, subacturumq́; Oceano tenus omnes Germaniæ Barbaras nationes. Talis utique fuit in bellicis negotijs, maximam rebus gestis claritudinem adepturus, nisi grauior multò suis, ac truculentior, quàm ipsis fuißet hostibus. Quò enim Barbaros interemptos, si longè plures in ipsa urbe Roma, subiectisq́; nationibus cædes edebantur? Quid prædam, aut captiuos abactos proderat, si suis fortunis Romanæ ditionis mortales quotidie despoliabãtur? Quippe omnis nõ modò libertas, sed instigatio quoq; delatoribus permißa, ut circumuenire quos uellent, renouareq́; etiã (si ita usus posceret) usq; à progenitoribus ignota, atq; indepræhensa ad eam diem crimina liceret. Neq; sanè delicti alicuius quispiam arceßebatur,

batur, quin idem continuò reus perageretur, ac censu, fortunisq; omnibus expelleretur. Itaque quotidie cerneres, qui pridem opulẽtissimi fuissent, eos nunc emendicare stipem. Tanta uidelicet tyrannidis auaritia incesserat, assiduas erga militem largitiones obtendẽtis. Erant praeterea illius aures omnibus calumnijs patulae, sic ut nullius uel aetatis, uel dignitatis rationem haberet. Igitur complures exercitibus, aut prouincijs praepositos, consulares, triumphalesq; uiros leuissima, tenuissimaq; calumnia attactos, corripi de improuisò iubebat, ac sine ullis ministerijs solos uehiculis impositos die, noctúque iter facere ab oriente, aut occidente, si ita cecidisset, itemq; à meridie in Pannoniam usq;, in qua tunc ipse morabatur. Dein spoliatos, omniq; ignominia affectos, exilio, uel morte puniebat. Quandiu igitur unus, aut alter talia patiebatur, neq; ea calamitas extra ipsorum familiam egrediebatur, non sanè magnoperè populorum, gentiumq; interesse uidebatur. Siquidem beatorum, diuitumq; res aduersae, non solum à plebe negliguntur; sed eis nonnulli etiã prauo, malignoq; ingenio, ob inuidiam scilicet potentiorum, atq; feliciũ delectantur. Postquam autem Maximinus plurimas illustrium uirorum familias ad egestatem redegit, leuiora iã illa, ac minora ducens, quàm ut ipsius cupiditati satisfacerent, animũ ad publicas opes transtulit. Igitur quaecunq; pecuniae ciuiles, aut

ad publicam annonam reposita, aut in plebem diuidenda supererant, tum quæ theatris, ac celebritatibus seruiebant, uniuersas sibi adiudicauit. Ad hæc templorum omnium donaria, statuæq; deorum, heroumq; honores, tum quicquid publici operis, aut ciuilis ornamenti, aut materia deniq; fuit nūmis idonea conficiundis, omnia pariter ignibus conflabantur. Quæ res in primis animos multitudinis exulcerauit, quasiq; luctū publicum effecit: cùm citra pugnam, atq; arma quasi oppugnationi esse urbs obnoxia uideretur, sic ut quidam è populo contrà resistere, templaq; ausi tueri, etiam cadere ante aras deorum immortalium, quàm spectare patriæ spolia præoptauerint. Hinc itaq; potissimū per urbes, atq; nationes popularium animi intumuerant, ac nec milites quoq; satis æquo animo ferebant, exprobrantibus inuidiose consanguineis, atque domesticis, & ipsorum culpa talia patrare Maximinū dictitantibus. Huiuscemodi *igitur caussæ minimè profectò leues ad odium, ac defectionem populos proritabāt. Cæterùm uotis tantūmodo agebant, læsa implorantes numina, nullo scilicet audente profiteri se uindicem, donec exacto imperij triennio, exigua, leuiq; occasione (ut sunt lubrica tyrannorum res) primò arma sumpserunt, rebellaruntq; Afri tali causa:* Pro*curator erat quidam* Carthagini, *cui nihil ad extremā uel asperitatem, uel sæuitiam deerat.*

Is damnandis iudicio hominibus, exigendísque pecunijs, fauorē principis aucupabatur. Siquidem Maximinus, quos sibi factos cognoscebat, eos potißimùm diligere consueuerat. Quicunq; igitur fisci rem curabant, si modò uiri probi forent (quod perraro eueniebat) aut procuratione exciderant, aut præsenti periculo conterriti, gnariq; illius auaritiæ, quamuis inuiti cæteros imitabātur. Quapropter Africæ procurator, cùm pleraq; alia uiolenter factitabat, tum ab adulescentibus quibusdam nobilibus, atq; opulentis damnatione circumuentis, statim exigere pecunias intenderat, patrimonioq; illos, & auitis bonis exuere. Quibus rebus exacerbati adulescentes, pecuniam quidem se daturos pollicentur, petito trium dierum spatio, conspirantesq; interim in unum, quicūque graue aliquid, uel paßi fuerant, uel paßuros metuebant, iubent nocte ex agris iuuentutē cum fustibus, ac securibus adeße. Illi dominorum imperia exequentes, uenêre ante lucem uniuersi in urbem, celantes sub uestibus arma, quæ cuiq; tumultuaria se obtulerāt. Magna uerò uis mortalium confluxere, siquidem fœcundißima hominum Africa, plurimos tūc etiam agrorum cultores habebat. Vt autē dies iam illuxit, iubent adulescentes ponè sequi seruorū suorū gregem, tanquā si è reliqua eßent populi multitudine, neq; tamen arma proferre prius, aut uim facere, quàm ubi

aliquos, aut è militibus; aut è populo uiderint irruere contra se, atque ire ultum facinus, quod gesturi mox essent. Ipsi reconditis intra sinum pugionibus, adeunt procuratorē, tanquam cum eo de persoluendis pecunijs acturi, cōtinuoq; nihil tale suspicantem neci dedunt. Ibi exertantibus gladios illius militibus, atq; ire ultum uolentibus, repentè agrestes cum fustibus, ac securibus occurrunt, fortiterq; pro dominis pugnātes, facilè omnes in fugam uerterunt. Ad hunc modum negotio succedēte, iuuenes desperatis semel rebus, unam sibi reliquam salutem fore arbitrati, si patratum nuper facinus maiore aliquo facinore cumularent, statuunt in cōmunionem periculi rectorē prouinciæ assumere, ac populos ad defectionem solicitare, quod optari iampridem ab uniuersis cognouerant, Maximini odio, sed metu prohiberi. Igitur cum omni multitudine nocte intempesta domum proconsulis petunt. Is Gordianus fuit, proconsulatum sortitus cū, cùm annum ageret circiter octogesimū, multarumq; antè prouinciarum fuerat rector, atq; in maximis spectatus negotijs. Quocirca facilè susceptū iri ab illo Imperium existimabant, quasi fastigium aliquod superiorū dignitatū, senatuiq;, & populo Romano, gratum futurū principem; qui præterquā quòd erat illustri ortus genere, etiam per honores plurimos, quasi per gradus quosdā ad Imperij culmen ascendisset. Euenit autē, ut

quo

quo die hæc agebantur, domi Gordianus reside ret, dilatis laboribus, omniq; actu rerum suspenso. Igitur adulescentes cum gladijs magna stipante multitudine, proturbatis ianitoribus, impetum in ædes faciunt, eumq; supra grabatum requiescentem offendunt, circunfusiq; senem purpura induunt, atq; Augustalibus honoribus consalutant. Ille re subita exterritus, insidiasq;, & dolum in se compositum ratus, deijcit humi se ex grabato, obsecrans parcerent seni, à quo nihil iniuriarum accepißent, fidemq; principi, & beneuolentiam seruarent. Instantibus autem illis, ac nudos manu gladios tenentibus, cùm partim metu, partim ignoratione, haud quaquam sciret Gordianus, quid sibi ea res uellet, quæq; subitæ fortunæ causa foret, unus è numero adulescentium, qui & nobilitate, & facundia cæteros anteiret, reliquis tacere, & paulisper quiescere iußis, dextra capulum tenens, in hanc sententiam uerba fecit:

E Duobus periculis, quorum alterũ præsens, manifestumq;, alterum futurum forsitan, dubijq; euentus, eligendũ tibi hodie alterutrum est, ut aut nos, teq; unà serues, & spem meliorẽ, qua omnes freti sumus, amplectaris, aut iamiã nostris manibus intereas. Quòd si potiora malueris, multa ad spem bonã uiatica sunt. Quippe inuisum omnibus Maximinũ, pestemq; illam crudelißimæ tyrannidis tolles, uitamq; antehac

præclarè tibi actam, illuſtri gloria cumulabis, maximosq́; à ſenatu P.Q.R. honores, ac ſempiternam laudem nanciſceris. Sin uerò abnueris, ac nobiſcum conſpirare pernegaueris, iamiam te hîc obtruncabimus, atque ipſi quoq; (ſi oportuerit) occiſo tibi immoriemur. Maius nanq; facinus auſi ſumus, quàm ut ſalui eſſe citra deſperationem poßimus. Iacet enim tyrannidis miniſter, luitq́; pœnas crudelitatis, noſtris nunc nuper manibus interemptus. Quapropter ſi conſenſeris nobiſcum, atq; in partē periculorum acceſſeris, cùm ipſe honorē Imperij cōſequeris, tū quod nos facinus perpetrauimus, laude, quàm ſupplicio, dignū reputabitur. Dum hæc loquitur adoleſcens, impatiens moræ cætera multitudo, cùm quidem eòdem iam ciuitas uniuerſa reuulgata concurrißet, Gordianum unanimes Auguſtum appellant. Ille, quamuis recuſaret, ac ſenectutem obtenderet, tamē ſuapte natura gloriæ auidior, haud ægrè tandem honorē ſuſcepit, malens futurum dein, quàm præſens iam periculū ſubire: ſimul ætate iam exacta minimè recuſandū putabat, quin (ſi ita res poſceret) etiam Imperatorijs honoribus immoreretur. Igitur ſtatim tumultuari omnis Africa, ſublatisq́; Maximini honoribus, ciuitates pleræque imagines Gordiani, ac ſtatuas ponere. Sed eum quoq; à ſe cognominarunt Africanum: nam qui ad meridiem Libyes habitant, Afri Romana uoce nuncu-

pantur

pantur. At *Gordianus aliquot dies* Thyſtri *com moratus, qua in urbe hæc acta fuerant, nomen* Imperatoris *iam, cultumq́; gerens*, Carthaginē *proficiſcitur, ut in ciuitate maxima, celeberrimaq́; omnia quaſi* Romæ *agitarētur. Siquidem urbs illa, uel opibus, uel populi frequentia, uel magnitudine tantū* Romæ *concedens, cum* Alexandria *urbe* Aegyptiaca *de ſecūda palma con tendit. Sequebatur autē ipſum principalis pompa omnis, militesq́; quicunq; aderant, iuuenesq́; urbani procera ſtatura, ad eorum ſimilitudinē, qui* Romæ Imperatorē *comitantur, uirgæ item laureatæ, quo inſigni principes à priuatis dinoſcuntur.* Prætereaq́; *ignis de more præferebatur, ut ſpeciem, fortunamq́; exiguū ſanè ad tempus* Romanæ *ciuitatis* Carthago *repræſentaret.* Cæterū *Gordianus literas cōplureis, ad primum quenq;* Romā *miſsitabat, atq; ad proceres ſenatus, quorum erant ei permulti amici, ac neceſſarij. Scripſit item publicè ad* S. P. Q. R. *ſignificans* Afrorum *erga ſe conſenſum, ſimulq́; accuſans* Maximini *crudelitatem, quam eſſe omnibus magnopere inuiſam ſentiebat. Ipſe omnem præ ſe māſuetudinem ferebat.* Nam & *delatores omnes exilio affecit, & ijs, qui parum iuſto iudicio damnati fuerant, iterum defendendi ſui poteſtatē induxit: quin exules quoq; in patriam reſtituebat, ac militibus plura ſe, quàm quiſquā anteà largiturum, populoq́; ingens daturū con-*

giarium pollicebatur. Idem præfectũ quoq; prætorij Vitalianum, ferum, crudelemq; hominem chariſsimum, deuotiſsimumq; Maximino, in ipſa urbe curauit interimendũ. Siquidem ſuſpectãs, ne ille ſuis inceptis fortiter reſiſtendo, cæteros quoque metu perterritos à ſe auerteret, mittit prouinciæ quæſtorem adoleſcentẽ audaciſsimũ, corpore ualidum, atque ætate florentem, promptumq; ad omne periculum pro ſe ſuſcipiendum, traditis centurionibus, ac militibus nõnullis, cui etiam literas dedit obſignatas duplicibus tabellis, per quas arcana, occultaq; negotia ſignificare Imperatores conſueuerunt. Iubet itaq; illos intrare urbẽ ante lucem, ac dum adhuc in actibus occupatus eſset Vitalianus, accedere ad eũ intra cellulã, ubi res ſecretas, atq; arcanas ad ſalutem principis pertinẽtes ſcrutari, atq; inquirere conſueuerat, habere ſe ad eũ literas arcanas à Maximino dicentes, ac uelle etiam remotis arbitris, de rebus ad ſecuritatẽ Imperatoris ſpectantibus cũ illo colloqui, ac mandata principis exponere. Dein ſignis agnoſcẽdis occupatum, pugionibus, quos in ſinu occultos haberent, de improuiſo confoderẽt. Quæ ſcilicet omnia ex ſententia ſucceſſerunt. Etenim ante lucem, quo tẽpore prodire illi mos fuerat, inueniunt hominem penè ſolum, paucis tantùm circunſtantibus, quippe alij nondum uenerant, alij ſalutato abierant, priuſquam diluceſceret. Igitur uacante illo, ac paucis duntaxat

taxat ante cellulam inuentis, ubi quæ suprà diximus nuntiauerunt; facilè scilicet intromissi sunt, porrectisq; epistolis, contemplantem eum signa diligētius, prolatis pugionibus cōfodiunt, nudosq; eos manibus præ se tenentes prosiliunt, omnibus loco cedentibus. Nam id Maximini factum imperio putabant. Quando idem sæpenumero etiam in eos facere cōsueuerat, qui anteà ipsi charissimi uidebantur. Dein uadentes media sacra uia, proponūt epistolam Gordiani ad populū, literasq; item ab illo Cōsulibus ipsis, cæterisq; reddūt, uulgata etiam fama interfecti Maximini. Quod ubi auditum est, statim uniuersus populus discurrere undique, furenti similis. Nam & si ubique uulgus semper ad res nouas leuissimū, tamen Romana plebs in primis, quæ ex magna, uariaq; etiā peregrinorū multitudine constat, longè cæteris mobilior est. Igitur statuæ, atq; imagines Maximini, cæteriq; honores statim conuulsi, clausumq; anteà formidine odiū, licentia iā, & potestate adepta, nullo prohibēte effundebāt. Quare senatus quoq; frequēs, & si de Maximino certi nihil habebat, ex præsenti fortuna rem coniectās, abolitis illius honoribꝰ, Gordianū, filiumq; ipsiꝰ Augustos declarauerūt, statimq; delatores atq; accusatores uniuersi, aut effugerūt, aut ab ijs, quos offenderāt, occidebātur. Procuratores autē, & qui ius in illius crudelitatis ministeriū dicebant, tracti à plebe

sunt,

sunt, abiectiq́; in cloacas. Multi item insontes occisi. Nam & creditorem suum quisq́;, & aduersariũ in forensibus causis, & ut quenq́; aliquis leuissima de causa oderat, impetu in domũ facto, bonisq́; direptis, trucidabant. Ita sub specie libertatis, pacisq́; praetextu, ciuilis belli facinora edebantur: quin praefectum quoq́; urbi Sabinum, prohibere talia conantẽ fuste capiti illiso mactauerunt. Haec igitur populus agitabat. Enimuero senatus quãdo iã semel periculũ subierat metu Maximini, nihil sibi ad solicitandas ad defectionẽ prouincias reliqui faciebat. Quocirca legationes undiq́; ad rectores prouinciarũ mittebantur, electis è senatorio, equestriq́; ordine clarissimis hominibus, cum literis, quibus S. P. Q. R. mens exponebatur, qui procuratores ipsos hortarentur, uti communem patriã capessérent, curiamq́; Romanã tuerẽtur, persuaderentq́; nationibus, ut in fide populi Romani perseuerarent, cuius proprium antiquitus Imperiũ foret, ueterrimumq́; cũ illis amicitiae ius à maioribus institutũ. Quocirca pleriq́; legatis benignè exceptis, populos ad defectionẽ perpulerũt, quod scilicet pronũ fuit, adeò incredibili apud omnes odio Maximin⁹ laborabat. Igitur omnibus, quicũq́; apud ipsos magistratũ gerẽtes, cum Maximino sentiebãt, repentè ad unum occisis, ipsi uniuersi ad Romanos defecerunt. Pauci tamen inuenti, qui legatos ad se missos interficerent,

rent, aut ad ipsum mitterent, adhibitis custodibus, qui deinde omnes exquisitißimis à Maximino supplicijs affecti sunt. Hæc mens Romanæ ciuitatis, hic animus fuit. Quæ postquã Maximino nũtiata sunt, quanquã tristis ac solicitus, tamẽ illa se cõtemnere simulabat, ac primo quidem, alteroq; die domi quietus, ad amicos de eo negotio retulit. Cæterũ exercitus omnis, cunctiq́; eius regionis mortales, & si rẽ omnẽ intellexerãt, intumuerãtq́; animis, audacia rerũ tãtarũ, ac nouitate, tamen pro se quisq; tacebant, ac se ignorare omnia simulabãt. Quippe tantus erat Maximini metus, ut nihil illum planè lateret, omniũq; nõ solũ uerba, sed nutus quoq; speciẽq; oris obseruaret. Tertio uerò die cõuocatis in campum ante urbẽ militibus suis Maximinus, tribunal inscẽdit, atq; ex libello orationẽ ab amicis compositã, in hanc sententiam recitauit: Scio me uobis incredibilia, nouaq́; dicturum, sed (ut ego existimo) non tam admiratione, quàm risu digna. Arma uobis, uestræq́; uirtuti non Germani inferũt sæpe deuicti, non Sarmatæ, qui de pace nobis quotidie supplicãt. Persæ itẽ, qui olim Mesopotamiam peruagabãtur, nunc suas intra sedes quiescere, boni cõsulunt, cùm gloria in armis uestra, tum rerũ à me gestarũ periculo edocti, quæ iam tũ illis innotuerũt, cùm tuẽdi ripas exercitui præfuimus. Verũ (ne quid magis ridiculum dixerim) Carthaginienses insaniũt, atq;

sene

sene infelicissimo, & extremo iam ætatis delirante, dubium suasu an coactu, quasi aliqua in pōpa ludūt principatū. Quo enim freti exercitu, cū apud eos procōsulis ministerio lictores satisfaciāt? Quibus porrò usuri armis, ubi præter lāceas exiguas ad feras excipiēdas, nihil sit telorū, proq; bellicis exercitationibus chori tantùm dictaq; procacia, & numeri quidā usurpentur? Neque uerò uos perterrefecerint, quæ facta in urbe nuntiātur, nēpe Vitalianus per dolū fraudemq; occisus est. Quàm autē leue, instabileq; sit Romani populi ingeniū, quàm prōpta clamorū tenus audacia, notissimum scilicet uobis est. Si duos modò, trésue armatos cōspexerint, trudētes alter alterū, & proculcātes, ac suum quisq; periculū fugitātes, publicū neglectui habēt. Quod si quis uobis etiā, quæ acta in senatu sunt, renūtiauit, non est profectò quod miremini, nostram illis continentiā duriorē uideri, atq; ob id morū congruentiā, uitāq; illius luxuriosam nobis anteferri. Quippe apud illos fortissima quæq;, ac grauissima pro asperrimis, dissoluta, atq; ebacchantia, pro mitibus, uoluptarijsq; habentur. Quocirca nostrū quidē imperiū, quoniam industriū, atq; moderatum reformidāt, Gordiani delectātur nomine, cuius infamia uitæ minimè uos præterit. Igitur aduersus hos, atq; huiuscemodi homines bellū uobis est, milites, si tamē id bellum appellandum. Nam ut mihi quidē, atq;

adeò

adeò cæteris omnibus uidetur, nō prius Italiam attigerimus, quàm illorū maxima pars ramos supplices, liberósque suos præferentes, noſtris ſe pedibus aduoluēt, aut formidine degeneri fugā facient, ut mihi liberū ſit bona illorū uobis con tribuere, quibus in perpetuū perfruamini. Hæc cùm dixiſſet, ac multa in ciuitatem, ſenatumq́; uniuerſum interpellatim probra ieciſſet, manuumq́; geſtibus minabundus, truciq́; uultu, nutuq́; oris quaſi præſentibus, iraſcens, profectionem in Italiā edicit. Diuiſoq́; inter milites ingenti ſtipēdio, uno tantùm die interiecto facere iter incœpit, magnū ſecū exercitū, atq; uniuerſas adducens Romanas copias. Sequebatur eūdem etiam Germanorū haudquaquam negligēdus numerus, quos uel armis ſubegerat, uel in amicitiā, ſocietatemq́; adſciuerat. Præterea machinæ, & bellica inſtrumēta, quæq́; alia aduerſus Barbaros cōparauerat. Cæterū tardius iter faciebat, ob uehicula, resq́; alias uſui neceſſarias, quæ undiq; importabātur. Nam cùm repentinū id illi iter obueniſſet, non cuiuſquā prouidētia, ut cōſueuerat, ſed tumultuario, ac feſtinato miniſterio, quæ erāt militibus neceſſaria colligebantur. Igitur præmittere Pānoniorū cohortes decreuit, quibus fretus maximè erat, quæq́; primæ Imperatorē conſalutauerāt, atq; ultro etiā pro illius ſalute omne periculum depoſcebant. Iis igitur imperauit, ut cæteras copias præcederēt,

acre

ac regiones occuparent Italiæ. Dum in itinere Maximinus est, res interea Carthagini præter spem magnoperè successerũt. Erat enim Capellianus quidam senatorij ordinis uir, procurator Mauritaniæ Romanis subiectæ, quæ ab ipsis Numidia appellatur. Ea gens munita exercitibus fuerat, à quibus Barbarorũ incursus, ac populationes coercerentur. Quare haud contemnẽdã militum manum circa se habebat. Cum hoc igitur Capelliano ueteres Gordiano simultates, ex forensi quadã disceptatione intercesserant: quocirca nomẽ adeptus Imperatoris, successorẽ illi misit, atq; abscedere prouincia imperauit. Ille ea re indignatus, ac principi suo deuotus, à quo magistratum quoq; eum accepisset, omni coacto exercitu, cùm quidem fidẽ tueri, ac iusiurandũ persuasisset, Carthaginẽ contendit, maximas, ualẽtissimasq; copias secũ adducens, uirosq; cùm ætate florentes, tum omni armorũ genere instructos, peritosq; rei militaris, atq; ex consuetudine præliorũ aduersus Barbaros magnoperè ad pugnandũ paratos. Vt uerò nũtiatũ Gordiano est aduentare ad urbem Capellianũ, & ipse affectus est extrema formidine, & perterriti Carthaginienses uniuersi, qui scilicet in turba potius, quàm in exercitus aliquo ordine, collocata uictoriæ spe, cuncti pariter urbe effundũtur obuiam Capelliano. Cæterùm senex Gordianus (ut quidã perhibent) simul atq; ille Carthagi

thagi

thaginem attigit, desperatis rebus, quòd Maximino uires ingentes, nullas in Africa copias esse uidebat, laqueo se suspendit. Sed occultata illius nece, filium sibi ducẽ multitudo elegit. Ita uentum ad manus est. Erãt autem numero quidem plures Carthaginienses, sed inordinati, ac rerum bellicarum imperiti, quippe in altißima pace educati, festisq;, & delicijs emolliti, nudiq; armis, omniq; bellico instrumento. Nam domo quisq; pugionem, aut securem, aut uenabulum, aut item praeustas sudes, ut quisq; poterat, acuminatas, ad tuendum corpus extulerant. Contrà, Numidae iaculatores optimi, atq; equitandi peritißimi, sic ut equos etiam infraenos uirga tantũ currẽtes moderẽtur. Quocirca facilè Carthaginiensium plebs in fugam uersa. Siquidem haud ferentes illorũ impetũ, omnes abiectis armis cõfertim effugerunt, trudentesq; inter se, & proculcantes, multò sanè plures ipsi inuicẽ affligebantur, quàm caedebãtur ab hostibus. Hîc et Gordiani filius cecidit, & quicunq; eum secuti, sic ut prae multitudine interfectorũ, neq; discerni ad sepulturã funera potuerint, neq; adulescẽtis Gordiani cadauer inueniretur. Etenim ex tanta copia fugientiũ, pauci duntaxat urbẽ ingreßi, coniectiq; in latebras euaserãt, caeteri ad portas conferti, ac pro se quisque intrare primi urbem festinabũdi, ab iaculatoribus Numidis, caeterisq; armatis militibus contrucidabantur,

maximo fœminarum, puerorumq; eiulatu, quorum ante oculos chariſsima pignora occidebantur. Sunt qui perhibeãt, ut primùm Gordiano, qui propter ſenium domi ſe continuerat, nũtiatum ſit Capellianũ iam in urbẽ perueniſſe, deplorata ſalute intra cubiculũ ſe quaſi dormiturũ recepiſſe, colloq; Zonæ inſerto, qua præcinctus fuerat, ſibi mortẽ cõſciuiſſe. Hic finis Gordiani fuit, felicis anteacta uita, atq; in quadam principatus imagine extincti. Sed enim *Capellianus* Carthaginem *ingreſſus, præcipuum quenq; ex ijs, qui è pugna ſuperauerant, neci dedidit, ac neq; à templis deſpoliandis, neq; à publicis, priuatisq; pecunijs diripiẽdis abſtinuit, aditisq; urbibus reliquis, quæcunq; honores* Maximini *ſuſtuliſſent, in his præſtãtiſsimũ quenq; morte, cæteros ſupplicio afficiebat: agros autẽ, uicosq; cõcremãdos militibus tradebat, prætextu quidem ulciſcẽdi* Maximinum. *Cæterùm clanculũ militũ ſibi animos conciliãs, ut ſicubi res à* Ma*ximino titubaſſent, ipſe ad occupãdũ principatum beneuolis militibus uteretur.* Ita *ſe uidelicet res in Africa habebant.* P*oſteà uerò quàm* Roma *audita ſenis* Gordiani *mors eſt, ingens perturbatio* Senatum, *populumq;* Romanũ, *ingensq; terror inuaſit, extincto, in quem unũ ſpes omnes ſuas collocauerant.* Neq; *enim illos prateribat, nemini iam parſurum* Maximinum, *cùm ſpõte alienũ ab ipſis, atq; hoſtili animo, tũ*

iuſtis

iustis etiã causis, & professo quasi odio succensentem. Itaq; *frequẽtes in unum cõuenere, ac de toto negotio deliberantes, quando semel in periculum uenerant, bellum comparare decreuerunt, duobus electis* Imperatoribus, *qui* Rempubli. *pari potestate administrarent, ne rursus principatus autoritas in tyrannidem proueheretur.* Conuenerũt *igitur non quidem in curiã, quò antea consueuerant, sed in templum Capitolini* Iouis, *quod in arce summa præcipuæ uenerationis* Ro. *habent, ibi clausis foribus soli quasi teste, & cõfessore, atq; adeò rerũ omnium inspectore* Deo, *selectis, qui ætate, ac dignitate cæteros anteirent, de quibus suffragia ferrẽtur, duo ex omni numero,* Maximus, *atq;* Albinus *plurimis suffragãtibus* Imperatores *creati.* Horũ Maximus *cùm sæpe exercitibus præfuerat, tum præfectura urbis egregiè gesta maximam ingenij, prouidentiæq;, præterea uitæ continẽtis opinionem uulgo de se præbuerat.* Albinus *autem patritij generis homo, consulatu iterum gesto, multisq; prouincijs sine ulla querela administratis, morũ simplicior habebatur.* Ita *creati principes,* Augustique *appellati, ac senatusconsulto omnibus imperatorijs honoribus affecti sunt.* Dum *hæc agũtur in Capitolio, intereà* Popu. Ro. *incertũ subijcientibus* Gordiani *amicis, ac necessarijs, an tantùm rumoribus exciti, facto ad portas concursu, uiam, qua itur in* Ca-

pitolium, totam cōferta multitudine occupauerant, lapidesq́; & fustes ingerentes, rebus in Capitolio actis aduersabantur, ac Maximum in primis recusantes, seueriorē scilicet quàm ut eum lenis multitudo facilè pateretur. Quapropter eo maximè offendebātur, clamātes identidē, ac minitātes utrunq; se confestim occisuros. Nam ipsi ex Gordiani genere principē sibi deposcebāt, ut in familia, nomineq́; eo nomē Imperatoriū remaneret. Albinus autē ac Maximus equestris ordinis iuuentute, atq; urbanis militibus cum gladijs undiq; stipati, egredi Capitolio conabantur, sed lapidibus ac fustibus coërciti, donec subijciente nescio quo, ad hunc modum populo imposuerunt. Erat puer quidam infans adhuc ex Gordiani filia natus, nomen aui referens. Hunc igitur submißis quibusdam afferri ad se iußerūt. Qui cùm domi eum ludibundum offendißent, impositum in humeros per mediam ferebant multitudinem, plebi oſtētantes, ac nepotulum Gordiani dictitantes, uocantesq́; eum nominatim, quoad in Capitolium pertulerunt, populo subinde acclamāte, & conspergēte puerum frondibus. Cùm itaq; Senatus Cæsarē illū declaraßet, quando adhuc per ætatem Remp. gerere non poterat, & iræ multitudinis resederant, paßi uidelicet sunt in aulam palatinam senes Imperatores commigrare. Sed incidit per eos dies ciuitati Rom. funesta calamitas

orta

orta de nimia duorum senatorũ audacia. Nam cùm Senatus haberetur de publicis negotijs, duo ex militibus Maximini, quos in castris reliquerat, emeritæ iam ætatis, ad fores curiæ accesserunt, exploratũ quæ gererentur, inermes uidelicet, tantumq́; subarmalibus, & sagis induti. Constiterant autẽ pariter cum reliqua multitudine, sed cæteris ante fores præstolantibus, duo, trésue ad summum curiosiores audiendi, curiam ingressi, sic ut ultra aram quoq; Victoriæ penetrarẽt. Hîc Senator quidã deposito nuper consulatu, Gallicanus nomine, ac genere Carthaginiensis, alterq́; item prætorius Mecœnas, nihil tale expectantes milites, manúsque adhuc sub sagulis habentes, repentè adactis in corda pugionibus interficiũt. Etenim omnis Senatus ob recentẽ seditionẽ, tumultumq́; superiorẽ, alij propalã, pars clãculùm gladios gerebãt, quibus suam quisq; salutẽ ab inimicorum insidijs tuerẽtur. Ita cæsi milites, quòd se de-improuiso defendere haud quiuerant, prostrati ante altaria iacebant. Quo uiso cæteri cõfestim expauefacti commilitonum interitu, simul populi concursum formidantes, quòd erant inermes, fugam arripuêre. Cæterùm Gallicanus raptim se curia in mediam multitudinem proripiens, gladiumq́; & manum stillantem sanguine ostentans, ad persequendos, occidendosq́; Senatus, populiq́; Romani hostes, amicos, sociosq́;

Maximini uulgus adhortabatur. Quibus rebus inducta plebs, Gallicanũ faustis excipit acclamationibus, milites q; lapidib⁹ inceßit, quatenus licuit persecuta. Cæterùm cùm se illi in castra recepißent, paucis tantũmodo uulneratis, clausis portis, armisq; arreptis, castrorũ mœnia defensabant. Verùm Gallicanus (quando semel tantũ facinus ausus fuerat) bellum protinus ciuile, atq; omnibus perniciosum suscitauit. Quippe iußis effringi publicis armamẽtarijs, in quibus pompæ magis instrumẽta, quàm belli aßeruabãtur, unde sibi quisq; munimentũ corporis accommodaret, apertisq; item gladiatorum ludis, atq; unoquoq; proprijs armis ornato; prætereà cunctis, quæcunq; intra domos, aut officinas eßent, hastis, gladijs, ac securibus direptis, cùm quicquid occurrerat, furor in arma cõuerteret, statim omnes cõferti, conglobatiq; ad castra contenderunt, ac uelut urbem aliquam expugnaturi, murum ipsum, portasq; circunsederunt. Cæterùm milites, utpote pugnandi peritißimi, pinnis sese mürorum, clypeisq; protegentes, sagittarum iactu crebro, ac prælongis contis multitudinem repellebãt. Postremò cùm iam defatigato populo, saucijsq; magna ex parte gladiatoribus, atque in uesperam uergente die, regredi in urbem decreuißent, conspicati milites securitatem abeuntium (quippe minimè ausuros putabãt Romani, adeò paucos aduersus tan

ſus tantam multitudinẽ, caſtris eruptionem facere) confeſtim uniuerſi ſeſe portis patentibus in uulgus illud hominum concitauere. Ibi gladiatores ad unũ cæſi, magnaq; pars populi colliſa. Quo facto, cùm haud procul caſtris receſſiſſent, rurſum ſeſe intra munimẽta receperunt. Hinc igitur maior Senatui, populoq; Romano indignatio oborta: quare duces ex Italia omni probatiſſimũ quenq; delegerunt, iuuentutemq; omnem collectam in unum, ſubitarijs armis, ac tumultuarijs adornarunt. Horum potiſſimùm partem ſecum Maximus eduxit, ut aduerſus Maximinum prælia[r]etur, reliqui ad urbis cuſtodiam, tutelamq; relicti. Intereà quotidie ad muros caſtrorũ dimicabatur, ſed profectu nullo, defenſantibus ſupernè militibus, ictamq; & ſauciam multitudinem fœdè repellentibus. At Albinus domi ſe continens, populo per edictum ſupplicabat, ut in gratiam cum militibus rediret, quibus etiam omnium, quæ patrauerant, obliuionem, atq; impunitatẽ pollicebatur. Sed neutris id perſuaſum, gliſcente in dies malo; ac populo indignante, quòd tanta multitudo tam paucis contemptui foret, contrà militibus ægerrimè ferẽtibus, ea ſe à Romanis paſſos, quæ uix unquam à Barbaris expectaſſent. Poſtremò quando oppugnatio parum procedebat, uiſum ducibus interuertere omneis riuos, qui in caſtra peruenirent, ut milites aquarum penuria, ſitiq;

conficerent. Igitur abſcindendo, obſtruendoq́; cunctos è caſtris aquarũ riuos auertebant. Sed enim intellecto periculo milites, ac rebus deſperatis, erumpunt uniuerſi patentibus portis, congreſſiq́; multitudinem fugientem in urbem uſq; perſequũtur. Sed ubi iã ſtatario illo certamine, plebs inferior intra domos ſe receperat, ac tegularum, lapidumq́; et teſtarum iactibus deſuper urgere cœperat milites, haud auſi illi ignota ædificia ſubire, clauſis etiam domibus, et tabernis, ignem ianuis, ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in urbe plurimæ ſunt, illico admouerunt. Quo factũ eſt, ut partim crebritate inſularũ, partim lignea materia, bona pars urbis conflagrauerit, multíque ex opulentis pauperes facti, maximis, atq; egregijs amiſsis poſseſsionibus, uel prouentu uberrimis, uel ſplendore ipſo, et uarietate pretioſis. Neq; uerò pauci extincti mortales, quòd ianuis igne occupatis, proripere ſe domo copia non fuerat: bonaq́; diuitum direpta penitus, immiſcente ſe militibus ſtudio rapiendi facinoroſiſsimo quoq;, & tenui plebecula. Sed adeò peruagatũ longè, lateq́; incendium eſt, ut plus multò conſumpſerat, quàm quantum ſpatij maxima quæq; urbs ædificijs occupet. Dũ hæc Romæ gerũtur, intereà Maximinus confecto itinere Italiam attigerat, ac ſacrificato ad aras, quæ in finibus ipſis erectæ ſunt, pergit iter facere, iuſsis arma tenere, atque inſtructa acie

faon

progre

progredi militibus. Sed cū & Africæ defectionem, & Romæ bellum ciuile, prætereaq; res à Maximino gestas, iterq; eius hactenus conscripserimus, reliqua deinceps explicabuntur.

LIBER OCTAVVS.

QVAE post interitum Gordiani gesserit Maximinus, iterq; eius in Italiam, prætereaq; Africæ defectionē, & in urbe ipsa populi, ac militū seditiones, superiore uolumine recensuimus. Enimuero Maximinus postquam ad Italiæ fines peruenit, præmissis exploratoribus, qui specularētur, an ullæ in Alpium cōuallibus, & dēsissimis syluis insidiæ delitescerent, ipse in planū deductis militibus, iubet armatorū acies quadrato agmine incedere, ut ab ijs quàm plurimùm cāpi occuparetur, cunctisq; in mediū coactis impedimētis, ipse cum suis stipatorib⁹ ueluti subsidio sequebatur, alis utrinq; discurrentibus cataphractorum equitum, Maurisq; iaculatoribus, sagittarijsq; ex Oriente, & equitatu Germanorum, quos auxiliares asciuerat, quosq; etiam præcipuè opponere hostibus consueuerat, ut primos uidelicet impetus exciperent, feroces, audacesq; initio pugnæ uiri, simul ut (si in discrimen ueniretur) uilis potissi-

mùm Barbaria illa periclitaretur. Sed ubi totam planitiem seruatis ordinibus transmiserunt, ad Italiæ urbem peruentum est, quæ Ema à cultoribus uocatur. Ea sita est in extrema planitie ad Alpium radices, ubi speculatores atque exploratores exercitus, narrãt Maximino, uacuam relictã urbem, aufugisse omneis incolas, templorum etiam, ac domorum ianuis incendio consumptis, atque omnibus, quæ uel in urbe, uel in agris fuerant, exportatis, aut igni corruptis, nihil aut iumentis, aut hominibus alimentorum relictum. Quæ res grata in primis Maximino fuit, quod idem cæteros quoque populos suo quenque metu facturos arbitrabatur, contrà milites indignè tulerunt, quòd initiò statim fame laborarẽt. Cumq; noctem exegissent, partim intra patentes, communesq; omnibus domos, partim in planitie ipsa, statim Sole oriente, ad Alpes accesserunt. Hi sunt longissimi quidam montes, uice murorum Italiæ circundati, adeò in altum editi, ut etiam superare nubes uideantur, itaque in longum porrecti, ut uniuersam Italiam comprahendant, læua ad Tyrrhenum pelagus, dextra ad Ionium usque pertingentes, densis ubique nemoribus infessi, atq; angustissimis callibus, & rupium prærupta altitudine, scopulorumq; asperitate uix peruij, nonnullis tamen quasi semitis magno ueterum Italorum labore manu factis. Quapropter ingens

gens

gens transiturum illac exercitum formido tenebat, sperantem summa iuga teneri iam ab hoste, nullosq; non obstructos exitus ad se prohibendos. Neque is metus de nihilo erat, locorum naturam contemplantibus. Posteà uerò quàm sine ullo impedimento, superatis Alpibus in castra descenderant, læti scilicet omnes instauratis animis uitulabantur, nihilq; non sibi ex sententia cessurum Maximinus arbitrabatur, ne locorum quidem difficultati fidentibus Italis, intra quos latitare ipsi, & saluti suæ consulere, prætereaq; insidiari hostibus, ac locis supernè imminentibus pugnam capessere potuissent. Sed ubi planitiem attigerunt, nuntiant exploratores maximam Italiæ urbem Aquileiam portas occlusisse, Pannoniarum acies quæ præiuerant, acriter murum oppugnasse. Cæterùm tentata re, sæpe omnes incassum conatus euasisse. Itaq; iam defatigatos recedere, lapidibus scilicet, & hastis, magnáque sagittarum ui desuper ingruentibus. At Maximinus iratus Pannonijs, quasi parum impigrè præliatis, ipse cum exercitu reliquo accelerabat, sperãs nullo negotio se illius urbis potiturum. Sed Aquileia prius quoque (ut erat ingens urbis eius magnitudo) populo abundabat, & uelut Italiæ quoddam emporium ad mare sita, quasiq; terminus Illyriæ, copiam rerum è continenti per terram, fluuiosq; conuectam nauigantibus suggereb

gereb

gerebat, & ab ipso mari res ad usum eorum qui continentem colunt, necessarias uidelicet superioribus terris propter hyemis asperitatem minus feracibus, maximè tamen uinum, cuius in ipsa regione maximus prouentus est, uicinis gentibus ne uitem quidem habentibus, affatim suppeditabat. Ex *quo factum uti super ciuium ingentem numerum, etiam magna uis hospitum, ac mercatorum eam urbem frequentaret.* Enimuero *tunc etiam aucta multitudo confluentibus illuc ex agris quicunque oppidulis, uicisq; circà relictis, fidebant urbis magnitudini, ac uetustis mœnibus dirutis quidem antea magna ex parte.* Quippe *in tanta* Romanorum *potentia, neq; murorum, neq; armorum* Italiæ *ciuitates indigebant, pacem altissimam agitantes, atque in participatum* Reipub. *adscitæ.* Sed *tunc urgente uidelicet necessitate, renouatis, instauratisq; mœnibus, prætereà turribus, ac propugnaculis excitatis, totaq; urbe ad eum modum communita, clausisq; portis, noctem, diemq; uniuersi pro muro stantes, hostem fortissimè propulsabant.* Duces *erant summa potestate duo consulares uiri lecti à* Senatu Crispinus, *ac* Menephilus. Hi *maxima diligentia procurauerant, uti necessaria quæq; in urbem importarentur, sic ut diuturnior quoq; sustineri oppugnatio potuerit.* Erat *item in urbe magna aquarum abundantia, partim ex puteis*

sanè

sanè frequentibus, partim è fluuio muros præterfluente, ac pariter fossæ obiectus, & aquarum præbente copiam. His ita intra urbẽ comparatis; ut primũ defendi muros diligẽter, clausasq; portas Maximinus audiuit, decreuit mittere legatorum specie, qui illos alloquerẽtur, ac si possent, reserari sibi portas persuaderent. Habebat autem in exercitu tribunum quendam Aquileiæ ciuem, cuius nati, atq; uxor, prætereà familia omnis in urbe erant conclusi. Quare eum, Centurionésque nonnullos quasi oratores mittit, sperans facilè illius autoritatem municipes secuturos: qui ubi muro appropinquarunt, in hanc sententiam uerba faciunt: Iubere communem Imperatorem pacem, depositis armis, colere, seq; amicum pro hoste accipere, sacrísque faciũdis uacare, quàm cædibus, miserari patriã paulò pòst (si obstinati perstiterint) ruituram, licere ipsis (si uelint) una opera sibi quenq; & saluti patriæ consulere: quippe obliuionem, ueniamq; omnium, quæ fecerint, optimum principem polliceri, quando nihil ipsorum, sed omnia forent aliena culpa contracta. Talia quædam sub muro legati magna uoce pronuntiabant, sic ut facilè exaudiri, si nõ planè ab omnibus, certè ab ea multitudine possent, quæcunq; supra muros, turreisq; constiterat. Etenim taciti omnes legatorũ dictis aures dederãt. Quare metuẽs Crispinus, ne pollicitationibus illis, quæ uulgi

inconst

inconstantia est, ad mutandũ pace bellum, reserandasq; hosti portas impellerentur, discursans ipse per muros, rogare, obtestariq; singulos, uti audacter manerent, fortiterq; resisterent, neq; fidem proderẽt Senatui *debitam,* P. Q. R. *néue titulum seruatæ, ac propugnatæ* Italiæ *totius aspernarentur, neu promissis crederent periuri, fraudulentiq; tyranni, néue item benigna oratione inescati ruerẽt in manifestam perniciem, sed considerẽt belli fortunæ, ita plerunq; dubiæ, atque ancipiti, ut magnus interim numerus à paucissimis, & qui potentiores credũtur, ab ijs, qui imbecilliores habeantur, uicti, superatiq; sint, néue utique expauescerent exercitus illius magnitudinem.* Nam *qui pro altero dimicant, cùm suæ uictoriæ felicitatem ad alios uideant migraturam, minus profectò acriter decertant: quippe qui intelligant se quidẽ in periculi participatum admitti, cæterùm extremos uictoriæ fructus ad alium peruenturos.* Qui *autem pro patria pugnant, præterquàm quòd spe meliore esse debent (neq; enim aliena occupare, sed tueri sua cõtendunt) etiam animo sunt maiores, ut quos nõ alienum imperium, sed sua quenq; necessitas adigat, quoniã scilicet uictoriæ fructus ipsis potissimùm debeantur.* Talia *quadã nunc singulis, nunc uniuersis ingerens* Crispinus, *homo suapte natura uenerabilis, at* Romana *facundia pollens, prætereà gratus omnibus, miti, modestoq;*

modestoq; imperio persuasit multitudini, ut in officio, fidéque permanerent, iußitq; legatos rebus infectis ad Maximinum reuerti. Dicebatur *autem Crispinus ad bellum sic audacter sustinendum, etiã aruspicum responso, qui læta exta nuntiarent, animatus: etenim magnoperè fidem huiuscemodi signis habere* Itali *consueuerunt. Cæterùm nonnulla quoque oracula ferebãtur, patrij cuiusdam numinis uictoriam promittentia:* Belem *uocant indigenæ, magnaq; eum religione colunt,* Apollinem *interpretantes, cuius etiam speciem pro urbe ipsa pugnantem, quidam è militibus* Maximini *uisam sibi in cælo affirmabant. Quod utrum sic eße nonnulli putauerint, an id commẽtum placuerit, ad leuandam infamiam tanti exercitus, qui bello impar foret aduersus minorem multò numerum oppidanorum, ut scilicet uicti potius à dijs, quàm ab hominibus uiderentur, haud sanè satis exploratum habeo.* Cæterùm *nouitas euentus cuncta credibiliora facit.* Postea *uerò quàm infecto negotio legati reuerterunt, ira et furore instinctus* Maximinus*, magis, magisq; accelerabat.* Vt *autẽ ad fluuiũ peruenit, qui ad lapidẽ duodecimum procul est ab urbe, inuenit ipsum maxima aluei profunditate, ac latitudine defluentem.* Etenim *anni tẽpore solutæ uicinorum montium niues, quas longa hyems durauerat, maximum torrentem effecerant: sic ut nullo pacto transire*

transire exercitus poßet. Nam pontē, quod opus magnum, atq; pulcherrimum ueteres Imperatores lapide quadrato construxerant, pylis ueluti quibusdam paruis sensim crescentibus ruperant, ac resoluerant Aquileienses. Ita cùm neq; ponte, neq; nauigijs (quippe nulla suppeditabant) transire exercitus poßet, subsistit incertus consilij. Sed enim Germani aliquot ignari, quàm rapido, abruptoq; impetu Italiæ flumina deferātur, ratiq; sensim influere campos, quemadmodum apud ipsos consueuerunt (unde etiam quia minimū se concitant, perfacilè congelascūnt) ausi seque, & equos natandi peritos aluco credere, ui fluminis ablati perierunt. Igitur cùm biduum, aut triduū in tentorijs fuißet Maximinus, ducta circum exercitū foßa, ne qui de-improuiso in castra ruerēt, stabat in sua ripa deliberabundus, quónam tandem pacto fluuium ponte iungeret. Sed magna lignorū, ac nauigiorum penuria, quibus inter se iunctis pontē fabricaretur, nuntiarunt quidam è fabris, eße permultas in agris illis desertis inanes cupas forma rotunda, quibus uidelicet incolæ quondā ad uinum importandum utebantur, ea cùm eßent ad nauium similitudinem concaua, deuincta mox inter sese scapharū more, innatatura uidebantur. Etenim ire peßum uinculis inter se cōstricta, ac uiminibus desuper iniectis, & puluere multo saburrata non poterant. Quod ubi

fact

factum est, facilè milites in ulteriorem ripam transgreßi, suburbanis ædificijs, quæ deserta inuenerunt, igne correptis, uites arboresq; exciderunt, omnemq; eius regionis ornatum fœdauerunt. Siquidem arborũ cõparibus ordinibus, ac uitibus inter se iũctis, & in sublime euectis, ad festæ celebritatis speciem, quasi coronis quibusdã redimita omnis regio uidebatur, quibus radicitus excisis, exercitus ad ipsos urbis muros contendebat. Sed omnibus defatigatis, non fuit Imperatoris consilium urbem ipsam statim inuadere. Sed extra teli iactum constituto milite, diuisoq; in centurias, & cuneos, ac partibus muri totius unicuiq; attributis, uno tantum die ad requiescendum indulto, statim deinde oppugnare urbẽ aggreditur. Igitur machinamentis omnifariam admotis, cùm genus oppugnationis nullum prætermitteretur, plurima scilicet, ac propemodũ quotidiana certamina edebantur. Etenim circundatis uelut indagine quadã muris, magnaq; ui, atq; alacritate pugnam capessente milite, resistebant audacter Aquileienses, clausisq; templis & domibus, uniuersi cum liberis, & cõiugibus urbem desuper è turribus, ac propugnaculis defensabant. Neq; erat ulla tam inutilis ætas, quæ pugnare pro patria recusaret. Cæterũ suburbana omnia et quicquid extra urbẽ ædificiorũ fuerat demolitus Maximinus, lignis, materiaq; omni ad machinas abu-

tebatur, quibus muri saltem aliquam partem demoliretur, qua immissus exercitus deriperet urbem, ac dirueret, totamq́; eam uastam mox desertamq́; relinqueret. Neq; enim decorũ sibi aut honorificũ fore iter Romam arbitrabatur, nisi urbẽ deleuißet, quæ prima in Italia obstitißet. Quocirca multa pollicẽtes, atq; ostentantes ipse cum filio, quem Cæsarẽ fecerat, obequitabant militibus, eosq́; ad pugnandum acriter adhortabantur. Enimuero Aquileienses saxa desuper iaciebant, sulphurq́; bitumine, ac pice mistũ dolijs, quorũ manubria longiora, immittebant, atq; ut primùm exercitus muris succeßerat, ignibus iniectis dispergebant unanimiter imbrium ritu. Quamobrẽ pix illa cum cæteris, quæ suprà diximus, partes nudas corporis subiens, undiq; diffundebatur, sic ut miles loricas, armaq́; cætera ferro excandescente, corijsq́;, ac lignis ardentibus, contrahentibusq́; se raptim abijceret. Itaq; cernere erat milites arma sibi ipsis detrahentes, quæ spoliorum speciem abiecta humi, cõmento magis artis, quàm ui pugnãtium præferebant. Ex quo factũ est, ut plerisq; militibus, aut oculi extinguerentur, aut summæ oris partes, manusq́; item, & si qua præterea nuda in corpore patebant, ignibus labefactarentur. Sed & machinis quæ muro admouebãtur, desuper tædas inijciebãt, pice ac resina oblitas, quarũ extremitas mucronem ueluti sagittæ hab

tæ haberet, quæ cũ accensæ deferebãtur, infixæ, inhærentesq; machinis, facilè scilicet illas cremabant. Sed primis sanè diebus par utrinq; librata fuit pugnæ fortuna. Dein mora iniecta, minus minúsque iam alacer Maximini erat exercitus, sed quia spe falsus, tristiorq; in dies: nam quos ne unum quidem diem sperauerant suum laturos impetũ, eos nõ modò nõ cedentes, sed resistentes etiam audacissimè animaduertebant. Contrà Aquileienses magis, magísque in dies uirium, atq; animorum implebantur, & assiduitate pugnandi peritiam, pariter audaciamq; consecuti, sic despiciebãt milites, ut etiã iocarentur in eos, & cauillarentur, nihilq; non contumeliæ obeunti muros Maximino exprobrarent, tum in ipsum iuxtà, filiumq; nulla non iaceret probra. Quibus iritatus, ac furens, cùm effundere in hostes iram non liceret, plurimos è suis ducibus, quasi parum strenuè, atq; acriter urbem oppugnarent, extremo supplicio affecit. Quo factum, ut infestiorem sibi, atq; iratiorem militem reddiderit, & contẽptibilior fieret aduersarijs. Euenit præterea, ut Aquileienses commeatu, rebusq; cæteris abundarent: quòniã magna diligentia, quæcunq; ad homines, aut equos sustentandos desiderãtur, in urbem fuerant cõportata. Cõtrà exercitus omniũ rerum egenus, excisis feracibus arboribus, agroq; omni perua stato, partim sub tumultuarijs tentorijs agita-

bant, partim sub aperto cælo tolerabant solem atq; imbres. Siquidẽ nihil alimenti, uel ipsi, uel iumẽtis importabatur, obsessis omnibus Italiæ itineribus Romanorum diligentia, murisq;, & portis excitatis. Etenim uiros cõsulares cum lectißimis ac spectatißimis hominibus ex Italia tota miserat Senatus. qui litora, portusq; tutarentur, neq; cuiquã potestatẽ facerent nauigandi, sic ut inaudita, incognitaq; forent Maximino quæcũq; Romæ agitabãtur. Quin uiæ quoq; omnes, & calles, ne quis transiret, diligẽtißimè seruabãtur. Ita eueniebat, ut exercitus, qui urbem obsidebat, ipse inuicem obsideretur. Nam neq; Aquileiam capere, neq; Romam proficisci poterat, nauigiorũ ac uehiculorũ penuria, quæ omnia prius occupata, & conclusa fuerãt. Rumores quoq; suspicionibus in maius augebãtur, esse uniuersum in armis Romanum populũ, consensisse Italiã, gentesq; omnes Illyricas, Barbarasq; quascũq; aut Oriens, aut Meridies uidet, ad exercitum contrahendũ, cõiuratas in Maximini odium. Quare desperantes milites, omniũ rerum penuria laborabãt, uixq; aquæ satis habebant, quã etiam pollutam sanguine, & cædibus de flumine hauriebant. Nam & Aquileienses cadauera suorum, quæ humari non poterãt, in flumina præcipitabãt, et qui ferro, morboq; in exercitu perierãt, itidem alueo demergebãtur. Inter quos etiã qui inopia ciborũ cõ-

fecti,

fecti uix adhuc spiritum retentabant. Cùm igitur ad hunc modũ mœstus, atq; inops exercitus esset, repentè dum sub tentorio quiescit Maximinus uacuo die à pugna, cùm pleriq; aut in tabernacula, aut in suas quisq; stationes cõcessissent, uisum est militibus ijs, quorum ad urbem Romam sub monte Albano castra erant, atq; in his liberi eorum, coniugesq́; relicta, neci dedere Maximinum, ut aliquando à diuturna, & inexplicabili obsidione requiescerent, neque Italiæ bellum inferrẽt in tyranni gratiam, damnati omnib⁹ & inuisi. Quòcirca occupata audacia, sub medium ferme diem ad illius tentorium cõtenderunt, conspirantibus unà corporis custodibus. Ibiq́; postquam de signis militaribus illius imagines detraxerunt, prodeuntem mox tentorio, cum filio, ut ad eos loquerentur, continuò obtrũcant, unaq́; præfectum prætoriò, & quoscunq; charissimos ille habuerat. Proiectaq; ad ludibrium cadauera, canibus dein, uolucribusq́; lanianda reliquerunt, missis tãtùm Romam Imperatorum capitibus. Hunc habuit finem Maximinus cum filio. Ita malè gesti Imperij dedêre ambo supplicium. Cæterũ exercitus hærebat nece audita principum. Neq; enim perinde omnibus grata, præsertimq́; Pãnonijs, Thracibusq́; Barbaris, qui scilicet Imperium tradiderant. Sed quando infectum fieri iam nequibat, ferebant, quanquam inuiti, & se gau-

dere cum cæteris simulabant. Quare depositis armis, pacatorum habitu, ad Aquileiæ muros accesserunt, nũtiataq́; cæde Maximini, petebãt uti sibi portæ aperirentur amicis iam, qui pridie hostes fuissent. Enimuero Aquileiensium duces haud passi, proponunt Maximi, & Albini, ac Gordiani Cæsaris imagines, coronis, & lauro redimitas. *Quibus ipsi acclamantes etiam hortabantur exercitum, ut agnoscerent, salutarentq́;, & lætis exciperent uocibus, quos* Senatus, populusq́; Rom. *Imperatores elegisset.* Nam Gordianos *illos superiores, cum dijs agere æuum.* Sed *& forum rerum uenalium supra muros exposuerunt, magna ciborum, uiniq́; copia, prætereaq́; uestium, & calceorũ, rerumq́; adeò omniũ, quas præbere hominibus posset ciuitas beata & florens. Igitur magis, magísque ea res exercitum obstupefecit, cogitantem fuisse illis abundè omnia, etiam ad lõgiorem obsidionẽ suffectura, cõtraq́; se magna egestate omniũ, prius aliquantò perituros, quàm urbe omnibus circunfluente copijs potirentur. Ita manẽte sub muris exercitu, & quæ cuique usui forent, inde sumentibus, colloquentibúsque inter se, pacis erant, amicitiæq́; uelut habitus, manente adhuc obsidionis specie, cùm scilicet clausa mœnia* Romanus *circunsideret exercitus.* Dum *hæc ad* Aquileiam *geruntur, intereà equites, qui* Maximini *caput* Romam *ferebant, magno studio*

accelerantes, patẽtibus ubiq; portis, ac laureata popularium frequentia excepti, stagnis, paludibúsque inter Altinum, ac Rauennam, enauigatis, Maximum in urbe Rauenna inuenerunt, delectos ex urbe, & Italia contrahentem milites, ac Germanorum auxiliares, qui beneuolentiæ nomine publicè à popularibus missi fuerant, quibus olim Maximus cum imperio diligentissimè præfuerat. Ergo parãti copias aduersus Maximinum repente occurrunt equites capita ferẽtes principum, uictoriamq; nuntiantes, & rerum prosperos successus, consensumq; exercitus, & populi, ad eosdem colendos principes, quos Senatus elegisset. His igitur præter spem nuntiatis, statim ad aras sacrificatum discurritur, uictoriam canẽtibus uniuersis, quam citra pulueris iactum sibi pepererant. Enimuero Maximus peracto sacrificio, Romam dimittit equites, ut rem gestam populo narrent; & capita illa perferant. Qui postquam peruenere in urbẽ, atq; infixa contis hostilia capita omnibus conspicienda prætulerũt, nemo utiq; uerbis ullis cõsequi posset festum, lætitiamq; eius diei. Nulla quippe fuit ætas, quæ non ad aras & tẽpla festinaret, nemo qui domi se continuerit, sed ibant ceu lymphati gratantes inuicem, atq; in circum ueluti futura concione frequentes concurrebant. Ipseq; Balbinus hecatombas immolabat, nulliq; non magistratus, nulli nõ è Sena-

torio ordine lætabundi suprà quàm dici posset, agitabant, quasi securim ceruicibus imminētē excussissent. Igitur nuntij, legatiq; per omnes prouincias laureati dimittebantur. Dumq; ad hūc modum tanta Romanum populum lætitia tenebat, intereà Maximus Rauenna profectus, Aquileiam peruenit, transmissis paludibus, in quas fluuius Eridanus, ac uicina exūdant stagna. sic ut per ora septem in mare præcipitētur. Itaq; indigenæ patria lingua paludē illam, septem maria appellant. Statim igitur Aquileienses Maximum reseratis portis excepere, nullaq; non Italiæ ciuitates legatos mittebāt principes uiros candidatos, ac laureatos, & deorū patriorū simulacra aureasq; coronas, si quæ in donarijs fuerāt, comportātes: qui fausta omnia Maximo acclamarent, & frondibus eum conspergerent. Quin exercitus etiam qui Aquileiā circunsederat, pacato habitu prodibat laureatus, non tam uero concordiq; affectu uniuersorum, quàm ficta beneuolētia, & honore temporario ad præsentem fortunam principis accommodato. Plerisq; tamen indignantibus, ac dolentibus clanculum, quem ipsi elegerant cecidisse, rerum potiri quem senatus creauerat. Enimuero Maximus uno, alteroq; die sacrificijs absumpto, tertio dein exercitum omnem in planitiem conuocauit, atque ex tribunali ad hunc modum uerba fecit.

Quàm

QVàm fuerit ex uſu nobis pœnitentia & recõciliata cum Romanis gratia, re ipſa didiciſtis, pacem uidelicet pro bello agitãtes, ſeruato etiã militari iureiurãdo, quod eſt unũ Romani principatus myſterium ſanctiſsimum. Quare debetis etiã deinceps huiuſcemodi commodis frui, fidem populo ſeruantes, Senatuiq; Roma. & nobis Imperatoribus, quos à nobilitate & rebus geſtis, longaq; ſerie generis, quaſi per gradus quoſdam prouectos, pari iudicio S. P. Q. R. *elegerunt. Neque enim unius tantùm hominis peculiaris poſseſsio principatus eſt, ſed cõmunis antiquitus totius Rom. Pop. Siquidem in illa urbe ſita eſt Imperij fortuna, nobis autem diſpenſatio tantùm, atq; adminiſtratio principatus unà uobiſcum demandata eſt. Qui ſi ordinem, quem decet, ac modeſtiam retinebitis, ſi debitum principibus honorem, ac reuerentiam exhibebitis, cùm ipſi beatam uitam, boniſq; omnibus affluentem adipiſcemini, tum nationes, ac ciuitates uniuerſæ Pacem colentes in officio permanebunt. Viuetis autem cuncti ex animi ueſtri ſententia domi ſuæ quiſque, neq; in externis regionibus conflictabimini. Vt autem Barbaræ gentes, pacem, quietemq; tueantur, nobiſcum erit hic labor. Nam cùm duo ſint Imperatores, facilius urbanæ res adminiſtrabuntur, atq; externæ, præſtò ſcilicet futuro alterutro, quocunq; uſus uocauerit*

rit. Neque *uerò suspicemini rerum superiorum memoriã illam superfore, aut in nobis (quippe nihil non iusti fecistis) aut in* Rom. Pop. *nationibusq; alijs, quæcũq; ob acceptas iniurias desciuerunt. Sit omnium obliuio, sit fœdus cõstantis amicitiæ, fidesq; beneuolentiæ ac moderationis sempiterna.* Hæc *locutus* Maximus, *ac pecunias magna copia pollicitus, paucos* Aquileiæ *cõmoratus dies,* Romam *reuerti constituit.* Igitur *dimisso exercitu reliquo in prouincias, castraq; propria,* Romam *reuertitur ipse, cùm stipatoribus ijs, quibus* Imperatorũ *custodia incumbebat, quíque delecti ab* Albino *fuerant, neq; non auxiliaribus* Germanis, *quorum potissimum fidei confidebat, utpote quibus olim nondum adepto* Imperio *cum potestate præfuerat.* Ingredienti *urbem etiam* Albinus *occurrit,* Gordianum Cæsarem *secum adducens.* Senatus *autem, populusq; uniuersus lætis acclamationibus ueluti triũphantes exceperũt.* Post *id autem, cum publicè, priuatimq; magna modestia & grauitate* Imperium *gubernaretur, omnesq; omnia bona dicerent, lætareturq; populus, & gloriaretur patricijs,* Imperioq; *dignis principibus, militum tamen ulcerosi animi populares illas acclamationes haud æquis auribus accipiebant, ipsamq; illam nobilitatem grauabantur, indignè ferentes, datos sibi à* Senatu *principes.* Angebant *præterea eos* Germani

mani, quos in urbe secum Maximus retinuerat. Nam futuros uindices sperabăt, si quid ipsi maius ausi forent, etiamq; insidias suspectabăt, ne fortè ab illis per fraudem exarmarĕtur, memores Seueri principis, qui etiam Pertinacis interfectores exauctorauerat. Cùm itaque ludi Capitolini celebrarentur, deditis festo, ac spectaculis omnium mentibus, repentè dissimulatum diu sensum milites indicarunt. Nanq; ira instincti, ac uesano quodam motu unanimiter ad regiam concurrentes, senes principes ad necem deposcebant. Fortè accidit, ut ne ipsi quidem inter se satis congruerent. Sed(ut est regnandi inexhausta auiditas, atque incommunicabilis natura potestatis) uterq; ad se summam Imperij trahebat. Etenim Albino claritudo natalium, atque iterum gestus consulatus, Maximo autĕ præfectura urbi, & quòd rerum peritus habebatur, animos faciebant: utrunq; tamen patricia nobilitas, & quantum satis esset, illustre genus, ad summum Imperium stimulabant. Quæ res in primis ambos perdidit. Nam audito Maximus uenisse ad se occidendum milites, qui prætoriani appellantur, arcessere statim Germanos, auxiliares statuerat, qui scilicet in urbe ipsa erant, ac posse resistere prætorianis uidebantur. At Albinus dolum contra se, compositámque aliquam suspectans fraudem, quòd studere Maximo Germanos cognou

gnouerat, prohibuit acciri illos, negans ad prohibendos, repellendosq; praetorianos conuocari, sed id agi, ut summa rerum solus Maximus potiatur. Ac dum inter se ad hunc modum disceptant, ecce tibi unanimiter milites impetu in aulam facto, turbatis ianuarum custodibus, senem corripiunt utrunque, laceratisq; uestibus, quas gerebant, uilioribus sanè, utpote domi se continentium, nudos ipsos ex aula abstrahunt, ac per omnem ignominiam, contumeliamq; caedentes, irridentesq; senatorios Imperatores, barbamq; & supercilia uellentes, neque ulli parcentes corporis totius ludibrio, per mediam urbem ad castra deducebant, ne occidere quidem illos in regia decreti, sed lento mortis genere prius excarnificare, quò dolorem diutius perpeterentur. Sed ubi Germanos re deinde cognita, raptis armis in auxilium concurrere nuntiatum praetorianis est, statim illos nullo non ludibrio prius affectos contrucidant. Relictisq; in ipsa uia cadaueribus, tollentes in altum manibus Gordianum Caesarem, quando aliud nihil occurrit, Imperatorem consalutabant. Identidem ad populum uociferantes, iacère ipsorum manu, quos populus ab initio recusauerat. Electumq; Gordianum, Gordiani nepotem, quem ipse Rom. Pop. ad Imperium compulisset. Hunc igitur secum deducentes coière in castra, clausisq; portis quieti agitabant. At Germani ubi

occisos

occisos, proiectosq́; audierunt, quorum causa properauerant, cùm nollent irritum bellum pro uiris uita defunctis suscipere, in sua diuersoria reuertuntur. Hunc finem uitæ habuerunt, indignum uidelicet, ac nefarium, sancti, & uenerabiles senes, claritudine generis, atq; egregijs meritis ad imperij fastigium prouecti. Cæterum Gordianus cùm annorum esset fermè tredecim, princeps ab uniuersis declaratus Romanum suscepit Imperium.

FINIS.